

Sekcija za
zgodovino farmacije

POMEMBNE OSEBNOSTI
FARMACIJE NA SLOVENSKEM

2. knjiga

SLOVENSKO FARMACEVTSKO DRUŠTVO
SLOVENIAN PHARMACEUTICAL SOCIETY

Sekcija za zgodovino farmacije

POMEMBNE OSEBNOSTI FARMACIJE
NA SLOVENSKEM

2. knjiga

Ljubljana, 2025

Glavni urednik:

prof. dr. Franc Kozjek, mag. farm.

Uredniški odbor:

dr. Andreja Čufar, predsednica uredniškega odbora od aprila 2021 do marca 2025
Breda Kosirnik

prof. dr. Franc Kozjek, predsednik uredniškega odbora od septembra 2025

Nada Tržan-Herman

Avtorji:

Lovro Dermota, Breda Kosirnik, Franc Kozjek, Marta Kramberger,
Aleš Krbavčič, Nada Tržan-Herman, Ivan Zajc

Lektoriranje:

Urška Kosec

Tehnična urednica:

dr. Andrijana Tivadar, mag. farm.

Oblikovanje:

Sebastjan Jenko

Izdajatelj:

Slovensko farmacevtsko društvo, Sekcija za zgodovino farmacije
Dunajska cesta 184a, 1000 Ljubljana

Spletna izdaja:

2025

Publikacija je brezplačno na voljo v e-obliki na naslovu:

<https://www.sfd.si/publikacije/>

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni
knjižnici v Ljubljani

COBISS.SI-ID 263708419

ISBN 978-961-97122-3-8 (PDF)

Vsebina

UVOD	5
Nada Tržan-Herman, Franc Kozjek ALBIN PODVRŠIČ	9
Franc Kozjek, Lovro Dermota NIKOLAJ NIKO JESENOVEC	29
Marta Kramberger MARIJA ŽEMVA	47
Lovro Dermota, Franc Kozjek, Aleš Krbavčič ŠTEFAN PREDIN	73
Breda Kosirnik, Franc Kozjek MILOŠ KOVAČIČ	91
Franc Kozjek MIROSLAV ČINČ	109
Franc Kozjek, Ivan Zajc MILAN BENKIČ	129

Uvod

Po osmih letih od izdaje prve knjige Pomembne osebnosti farmacije na Slovenskem je Sekciji za zgodovino farmacije pri SFD uspelo pripraviti drugo knjigo z življenjskimi zgodbami sedmih lavreatov z Minařikovim odličjem. Predstavljeni so nosilci razvoja različnih področij farmacevtske dejavnosti: od lekarništva in farmacevtske industrije do medicinske biokemije in vojaške sanitetne službe. Sodijo v različne generacije. Najstarejši med njimi je Albin Podvršič, ki je bil rojen daljnega leta 1905 in je bil priča grozotam tako prve kot druge svetovne vojne. Najmlajši je Miroslav Činč, rojen leta 1938, ki je sodeloval pri hitrih vsebinskih spremembah v zdravstvu samostojne Slovenije. Vmes pa so svoje cilje v farmaciji uresničevali Marija Žemva, Nikolaj Jesenovec, Miloš Kovačič, Štefan Predin, Milan Benkič in Miroslav Činč. Vsi so svoje poslanstvo posvetili razvoju farmacije in pri tem dosegli uspeh.

Albin Podvršič, ki je v vojaški službi dosegel najvišji mogoči čin za farmacevta, je vse življenje spremljal delovanje farmacevtskega društva in se zavzemal za priznanje dela farmacevtov znotraj zdravstva in širše družbene skupnosti. Mnogo let je skrbel za nemoteno izdajanje Farmacevtskega vestnika kot osrednje strokovne revije v Sloveniji in s tem tlakoval pot strokovni in znanstveni misli na področju farmacije.

Nikolaj Jesenovec, neumoren delavec na področju medicinske biokemije, je v teoriji in praksi dokazal, kako pomembna je v diagnostiki bolezni medicinska laboratorijska služba. Opravil je pionirsko delo v razvoju mreže medicinskih laboratorijev v Sloveniji in nekdanji Jugoslaviji in postavil norme za njihovo kvalitetno delo. Še več, zavedal se je, kako pomembni za to delo so strokovno usposobljeni kadri. Vložil je ves svoj trud in končno izbojeval univerzitetni študij medicinske biokemije tudi v Sloveniji.

Marija Žemva je svoje poslanstvo videla v tesnem sodelovanju z zdravniki terapevti. Zato je njihove želje in potrebe uresničevala z uvajanjem številnih novih laboratorijskih preiskav, ki so zdravnikom omogočale boljše in hitrejše odkritje bolezni in njihovo zdravljenje. Prizadevala si je za

ustanovitev novih laboratorijev in pridobivanje novega strokovnega kadra. Po njeni zaslugi se je v Sloveniji zakonsko uredila specializacija iz medicinske biokemije in v začetku sedemdesetih let jo je zaključilo večje število diplomiranih farmacevtov. Svoje delo je povezovala in uresničevala tudi z aktivnostjo v Farmacevtskem društvu Slovenije in drugih strokovnih organizacijah.

Štefan Predin je bil predstavnik mlajše generacije lekarniških farmacevtov z velikimi željami po uveljavljanju dela farmacevtov znotraj zdravstvene službe. V skladu z zakonodajo je želel povezati v skupno organizacijo zdravstvene ustanove mariborske regije in zagotoviti nemoteno preskrbo z zdravili. V ta namen je pri Mariborskih lekarnah širil veletrgovinsko dejavnost ter galensko proizvodnjo zdravil in zdravilnih pripomočkov. Vse svoje znanje je prek strokovnih organizacij prenašal na kolege po vsej Sloveniji in tudi Jugoslaviji. Po upokojitvi se je povsem posvetil zgodovini farmacije in nadaljeval delo Franca Minařika.

Neprekosljivi pečat slovenski farmaciji je prispeval Miloš Kovačič. Posvetil se je trženju zdravil in Krko kot tovarno generičnih zdravil hitro postavil na zemljevid evropskih in svetovnih farmacevtskih tovarn. Znanje o zdravilih in spretno obvladovanje tržnih zakonitosti mu je omogočilo, da je sklepal neverjetne posle in uveljavljal Krkine proizvode na svetovnih trgih. Po njegovi zaslugi je farmacevtska industrija Slovenije v samem vrhu proizvodnje generičnih zdravil s prepoznavnim znakom odličnosti.

Miroslav Činč je v farmacevtski industriji postavil temelje kakovosti. Zavzemal se je za razvoj in postavljaj standarde za kakovost sestavin in proizvodnih postopkov zdravil. Kot vodja kontrolno analiznega sektorja v tovarni Lek je poskrbel za sledljivost vseh faz proizvodnje zdravil z vključitvijo mednarodnih predpisov. Vse svoje znanje je posredoval tudi mlajšim generacijam na študiju farmacije v Ljubljani.

Milan Benkič je bil prav gotovo najpomembnejši lekarniški farmacevt v severovzhodnem predelu Slovenije. Na novo je vzpostavil mrežo lekarniških enot v Prekmurju, jih opremil z novimi strokovnimi kadri in s tem dvignil kakovost njihovega dela. Ob pomanjkanju zdravil je začel

širiti galenski laboratorij in ta je hitro prerasel v malo tovarno zdravil. Zato je njegov prispevek k razvoju lekarništva v Prekmurju viden še danes.

Vsi omenjeni farmacevti so bili vse strokovno življenje vpeti tudi v delo Slovenskega farmacevtskega društva. Bili so predsedniki ali tajniki omenjenega društva in so s svojim delom pripomogli, da se je društvo uveljavilo ne samo v slovenskem in jugoslovanskem prostoru, temveč tudi v svetovnem merilu. Društvu so bila zaupana številna mednarodna strokovna srečanja, kar je pripomoglo k njegovemu ugledu. Že zato si zaslužijo, da ohranimo spomin nanje tudi za mlajše generacije.

*Prof. dr. Franc Kozjek, urednik 2. knjige
Pomembne osebnosti farmacije na Slovenskem*

ALBIN PODVRŠIČ, mag. farm.

(3. 2. 1905–24. 7. 1988)

Albin Podvršič se je rodil v slikoviti vasici zahodnega dela Goriških brd, ki je svoje ime Vipolže dobila po družini Wipelsach. Ta je za goriške grofe upravljala staro graščino sredi vasi. Albinov oče Jožef je bil kmetovalec na posestvu goriških grofov, njegova žena Jožefa pa je bila gospodinja in skrbna mati kar osmim otrokom. Ker so imeli Podvršičevi nekaj sorodnikov v Ljubljani, je bil mladi Albin večkrat pri njih na obisku. Ob neki taki priložnosti se je sprehajal ob dvorišču šentviških Škofovih zavodov in opazoval tamkajšnje dijake, ki so igrali nogomet in jim zavidal, ker se lahko šolajo. Tedaj si niti misliti ni mogel, da se bo kdaj tudi sam lahko šolal na visoki šoli. (1) Osnovno šolo je Albin obiskoval v rodni vasi. Tam je krepil svojo slovensko narodno zavest in spoznaval slovensko kulturo. Kot otrok je doživljal grozote prve svetovne vojne in vse hujše nasilje italijanskih nacionalistov in fašistov. Vse to je vplivalo tudi na njegovo nadaljnje šolanje in za nekaj časa ga je moral prekiniti. Ker je bil bister učenec, so ga starši vseeno sklenili poslati na šolanje v gimnazijo. Kot zavedni Slovenci so želeli, da Albin obiskuje slovensko gimnazijo, in tako so ga poslali v Idrijo, kjer je bila že vse od leta 1901 prva realna gimnazija s poukom v slovenskem jeziku. To niti ni bilo presenetljivo, saj je bila Idrija v tem času pomembno rudarsko mesto z drugim največjim rudnikom živega srebra na svetu. V njem so delovali številni pomembni znanstveniki s področja naravoslovja. Z vpisom na to šolo se je mladi

NOGOMETNA
TEKMA
med IORISO
in VIDMOM
31. V. 1925.

Dijak Albin Podvršič leta 1925 (stoji v sredini v temni obleki)

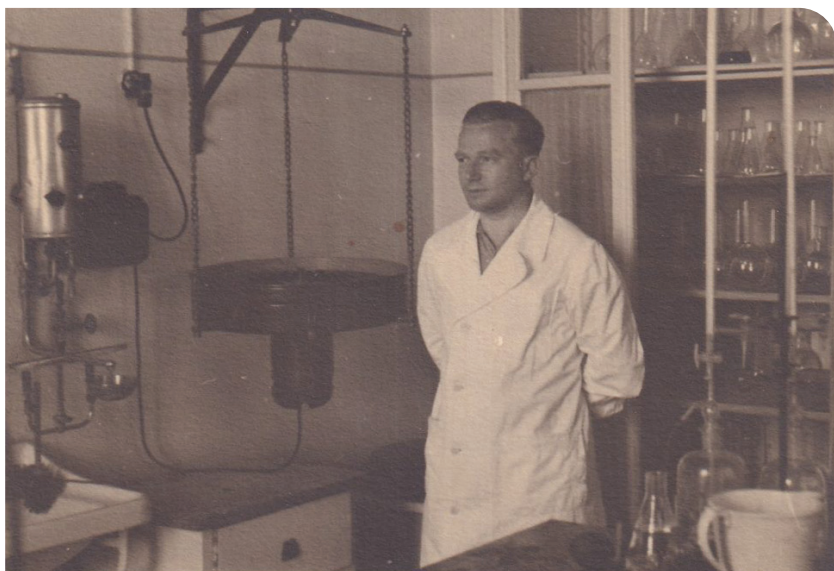
Študent Albin Podvršič leta 1927

Albin že opredelil za naravoslovje. Kot kmečki fant je ljubil naravo in užival v njenih lepotah. Zato mu botanika, kemija pa tudi matematika niso delale težav. Zakaj se je odločil za študij farmacije, nam ni znano. Leta 1925 je na gimnaziji v Idriji maturiral in ker je bila Vipolžam najbližja farmacevtska fakulteta v Padovi, je tam začel študij farmacije. Zaradi svojega domoljubnega delovanja je bil politično sumljiv in pod stalnim nadzorom. Zato se je že leta 1928 poskušal prepisati na farmacevtsko fakulteto v Modeni, vendar to leto tam študija farmacije niso organizirali zaradi premajhnega števila kandidatov. Kot razlog za prepis je navedel zdravstvene težave in to, da je podnebje v Padovi neprimerno za njegovo šibko zdravje. Leta 1930 je Podvršič v Padovi po končanem četrtem letniku študij predčasno prekinil in kmalu zatem prebegnil v tedanjo Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev. (2)

Ker je bil zaveden Slovenec, se je že kot dijak zavzemal za obrambo slovenske manjšine v Italiji pred naraščajočim fašističnim zatiranjem. Ko pa so slovenski mladinci iz Trsta leta 1922 organizirali Zvezo mladinskih društev kot podmladek ilegalne organizacije TIGR (Trst Gorica Istra Reka), se jim je pridružil in sodeloval s pomembnimi člani te organizacije v Trstu in Gorici. Eden vodilnih članov te organizacije je bil tudi Drago Bajc, slovenski pesnik, zaposlen v uredništvu slovenskega časopisa *Edinost* v Gorici. Ta je večkrat prenočeval pri Podvršičevih v Vipolžah, ko je med tamkajšnjimi Slovenci širil slovensko zavest. Leta 1927 se je Drago Bajc odločil za študij prava v Padovi in z Albinom Podvršičem sta sodelovala še pogosteje. Pomagal mu je tudi na begu pred fašistično policijo leta 1928, vendar je zaradi šibkega zdravja na begu zbolel in v Biljah pri Gorici umrl. Ob ozaveščanju Slovencev z ohranjanjem slovenske besede med ljudstvom in pri pridobivanju novih članov prej omenjene organizacije je Albin spoznal tudi slovenskega pisatelja Franceta Bevka, ki je kot urednik sodeloval z različnimi slovenskimi časopisi na Goriškem in bil večkrat preganjan zaradi protifašistične usmerjenosti. Albin je sodeloval v Prosvetnih društvih in zborih dijakov in študentov. Zaradi te dejavnosti je bil pod stalnim policijskim nadzorom in tudi večkrat aretiran. Zato je v začetku leta 1931 prebegnil v Jugoslavijo, kjer so živeli že njegovi bratje in sestre. (3) Skupaj z bodočo ženo Almo pl. Reya iz Kozane se je nastanil v Polzeli pri starejšem bratu Bogomilu. Nato so si stanovanje uredili v zapuščenem objektu tovarne v Polzeli. V tem času si je ustvaril tudi družino in leta 1931 se mu je v Celju rodila hči Majda, igralka in po-

*Albin Podvršič z Almo pl. Reya na izletu
v Benetkah leta 1929*

Albin Podvršič pri delu v laboratoriju Higienskega zavoda

membna lutkarica, leto kasneje pa še sin Marjan. Ko je dobil stalno službo, se je preselil v Ljubljano, kjer je živela tudi njegova mlajša sestra Anica z družino. (4)

Najprej si je moral pridobiti jugoslovansko državljanstvo, da bi lahko zaprosil za priznanje v Idriji pridobljenega maturitetnega spričevala in na farmacevtski fakulteti v Padovi opravljenih izpitov. Pri tem mu je pomagal jugoslovanski konzulat v Trstu. Opravil je dodatno maturo na prvi državni gimnaziji v Ljubljani in dodatne izpite na Farmacevtskem oddelku Filozofske fakultete v Zagrebu. V času nostrifikacije potrebnih spričeval se je preživiljal s honorarnim delom v kemijskih laboratorijih Higijenskega zavoda v Ljubljani.

Vključil se je tudi v delo Sekcije lekarniških sodelavcev, ki je bila prek hrvaške Sekcije povezana z Zvezo združenj lekarniških sodelavcev v Beogradu. Šele leta 1939 je bil z odločbo Ministrstva za zdravje in socialno politiko v Beogradu imenovan za lekarniškega referenta na upravi Dravske banovine v Ljubljani na Oddelku za zdravstvo in socialno politiko. Med drugim je opravljal tudi naloge lekarniškega nadzornika. Ob enem izmed takšnih nadzorov v lekarni mag. Bohinca na Mirju v Ljubljani se je Podvršič spoznal s Pavlom Bohincem, sinom lastnika lekarne, s katerim sta kasneje veliko sodelovala.

Ker je imel Podvršič tudi italijansko državljanstvo in je dobro govoril italijanski jezik, je mesto lekarniškega referenta zadržal tudi v času italijanske okupacije Ljubljane in južnega dela Slovenije. Tako je službeno obiskoval lekarne po okupiranem delu Slovenije, kar mu je omogočilo, da je aktivno sodeloval z Osvobodilno fronto in ji pomagal predvsem z zbiranjem in pošiljanjem zdravil in sanitetnega materiala partizanskim enotam. Poleg tega je farmacevte v lekarnah opozarjal na morebitne obiske italijanskih vojakov. Tako je ob neki priložnosti s prijateljem kar s kolesom odbrzel v Kostanjevico, da bi opozoril tamkajšnjo lekarno pred nevarnostjo racije.

Z nemško okupacijo Ljubljane leta 1943 so se stvari močno otežile. Čeprav je Podvršič še vedno ostajal na mestu lekarniškega referenta, je bilo njegovo delo omejeno na mesto Ljubljana. Poleg tega je bil pod stalnim nadzorom Nemcev in domačih izdajalcev. Že v novembru leta 1944 so ga odvedli v zapor zaradi suma, da sodeluje z Osvobodilno fronto. Po 26 dneh mučnega zasliševanja so ga zaradi pomanjkanja dokazov izpustili, vendar ne za dolgo. V začetku leta 1945 so ga znova pri-

Vojak Albin Podvršič leta 1945

Albin Podvršič z mamo Jožefo in nečakinjo Jurko leta 1945

vedli pred zasliševalce, vendar tudi takrat niso odkrili nobenih dokazov za odporniško gibanje in so ga izpustili. Tako je na svobodi dočakal osvoboditev. (5)

Devetega maja 1945 so Albina Podvršiča s partizanske oblasti v Trstu poklicali na Komando mesta Trst in mu dodelili mesto farmacevta v sanitetnem oddelku IV. armadne oblasti. Tu je nadzoroval preskrbo z zdravili in sanitetnim materialom tako za vojake kot civilno prebivalstvo tržaške in goriške pokrajine. Dobil je čin oficirja in kot je rekel sam, se je zanj začelo novo življenje »služenja naši armadi«. Na tem mestu je ostal vse do umika jugoslovanske vojske iz Trsta. Kot vojaški farmacevt je nato deloval v Kopru, Vipavi, Postojni in končno v Ljubljani. Tu se mu je leta 1947 rodila hči Nika. Opravil je tudi šolanje na Sanitetni oficirski šoli v Beogradu in si s tem pridobil možnost napredovanja v vojski. (6)

Leta 1951 je bil dodeljen Vojaški sanitetni šoli v Ljubljani, kjer so šolali tudi farmacevtske tehnike. Prevezel je predavanja iz prve pomoči in sanitetnega materiala. Spoznal se je tudi z magistrom farmacije Dušanom Karbo, ki je kot major jugoslovanske vojske bodočim farmacevtskim tehnikom predaval farmacevtsko kemijo. Ta ga je navdušil za delo v Farmacevtskem društvu Slovenije, ki je bilo tedaj še v povojih. Ker se je Podvršič že kot študent seznanil s problematiko odnosov med delavci v lekarnah in delom lekarniških združenj, ki so po eni strani zastopala interese lastnikov lekarn, po drugi pa lekarniških sodelavcev, se je delu v farmacevtskem društvu z veseljem pridružil in v njem ostal vse do svoje smrti. Karba ga je prav tako navdušil za delo pri nastajajočem študiju farmacije na Ljubljanski univerzi in tam je Podvršič kasneje predaval predvojaško vzgojo. Leta 1960 je bil končno sprejet program štiriletnega študija v Ljubljani na Farmacevtskem odseku Oddelka za kemijo in kemijsko tehnologijo FNT (Fakulteta za naravoslovje in tehnologijo) in takrat je Podvršič začel predavati študentom farmacije predmet Predvojaška vzgoja. Predmet je obsegal prvo pomoč in organizacijo farmacevtske službe v vojnem stanju. Podvršič je predaval ta predmet vse do njegove ukinitve leta 1975.

Študentje se predavatelja magistra Podvršiča radi spominjajo. V intervjujih z Matejo Kovačič, mag. farm., in dr. Milo Božič, mag. farm., se je izkazalo, kako iskri in farmacevtski stroki predan predavatelj je bil Albin Podvršič. Študentje so ga imeli radi predvsem zato, ker je bil vedno poln zanimivih zgodb in šal. Predavanja so bila osredotočena na biološko orožje in na

strokovno vlogo farmacevta v izrednih razmerah. Čeprav je bil to obrobni predmet, so ga študentje radi obiskovali, ker so bila predavanja zanimiva in sproščujoča. Podvršič pa je na koncu predavanja vsakokrat pozval študente, naj se čim prej vpišejo v farmacevtsko društvo in gojijo medsebojno povezanost. (7)

Kot tajnik društva in organizacijskih odborov številnih društvenih prireditev je v pripravo teh prireditev rad vključil tudi študente, se spominja Martin Pirnat, mag. farm. Mlade farmacevte je ob prvem srečanju rad vprašal, ali so vojsko služili v SOŠ (Sanitetna oficirska šola v Beogradu). Če so odgovorili pritrdilno, jim je rekel: »Ti si fejest fant.« Če pa so zanikali, je rekel: »Pa si vseeno fejest fant.«

Službo predavatelja na Vojaški sanitetni šoli je opravljal samo pet let, ker je bil leta 1956 imenovan za načelnika farmacevtske službe na sanitetnem oddelku ljubljanskega vojnega področja. Skrbel je za preskrbljenost vojaških lekarn in bolnišnic z zdravili in sanitetnim materialom ter nadzoroval njihovo delovanje. Tu je ostal vse do svoje upokojitve leta 1966. Upokojil se je kot sanitetni polkovnik, kar je bil tedaj najvišji vojaški čin, ki ga je lahko dosegel diplomirani farmacevt. Za svoje delo v vojaški službi je prejel dve visoki odlikovanji: orden za vojaške zasluge III. reda in orden narodne armade II. reda. Na to je bil ponosen in vesel, saj mu je jugoslovanska vojska pomenila drugi dom.

Društvena aktivnost

Vse do osvoboditve leta 1945 so bile v Sloveniji lekarne v rokah večinoma tujih lastnikov. Slovenskih magistrov farmacije je bilo razmeroma malo in še ti so v lekarnah tujih lastnikov službovali kot sodelavci. Čeprav so lekarne morale izpolnjevati kar stroge predpise, so se pogosto pojavljale tudi težave, zlasti pri zagotavljanju dolžnosti in pravic magistrim farmacije, ki niso bili lastniki, temveč uslužbenci zasebnih lekarn. Te pravice so si poskušali zagotavljati prek Dravske sekcije zveze lekarniških sodelavcev. Sekcija je bila ustanovljena leta 1929 in je bila močno povezana s Hrvaškim združenjem lekarniških sodelavcev v Zagrebu. (8) Sedež združenja za Dravsko banovino je bil sicer v Zagrebu, v Ljubljani pa je bila njegova podružnica, ki je imela 44 članov. Magister Podvršič je bil njen zelo aktiven član. Sedmega maja 1939 je bil na letni skupščini Sek-

cije imenovan za tajnika Sekcije, njen predsednik pa je bil Tone Hočevar (9). V Sekciji so se predvsem zavzemali za pravičen sistem nagrajevanja sodelavcev, za urejen delovni čas in zdravstveno in pokojninsko zavarovanje sodelavcev. Opozarjali so tudi na pomanjkanje farmacevtskega kadra in nujnost reforme študija. (10) Kot tajnik Dravske sekcije se je Podvršič udeležil konference Združenja lekarniških sodelavcev v Zagrebu leta 1938 in v odmevnem govoru omenil, da slovenski lekarnarji želijo, da se slovenski lekarniški sodelavci popolnoma ločijo od Zveze, kar bi pomenilo, da bi bili še bolj odvisni od Lekarniške zbornice in manj uspešni v svojih zahtevah. Temu se je Sekcija odločno uprla.

Na rednem letnem občnem zboru slovenske Sekcije Zveze lekarniških sodelavcev 26. maja 1940 je Podvršič kot tajnik Sekcije poročal, da je »kot posledica ... ustanovitve samostojne banovine Hrvatske ustanovljeno Hrvatsko farmacevtsko društvo, kar naj bi bilo nekaj precedent za naše bodoče Slovensko farmacevtsko društvo v okviru Slovenske banovine«. Zato je bilo smotno tudi v Sloveniji razmišljati o preimenovanju Sekcije v Slovensko farmacevtsko društvo v okviru Slovenske banovine. (11) Na podlagi tega se vidi, kako močno se je Podvršič že leta 1940 zavedal pomembnosti skupnega nastopanja farmacevtov Slovenije v pogajanjih z Zvezo v Beogradu in Oddelkom za zdravstvo in socialno politiko Dravske banovine v Ljubljani.

Tako si je Podvršič potrebne izkušnje društvenega delovanja nabral že zelo zgodaj in se mu ni bilo težko takoj po osvoboditvi vključiti v Farmacevtsko strokovno znanstveno sekcijo zveze zdravstvenih delavcev in nameščencev Slovenije. V njej so farmacevti poskušali razvijati strokovno dejavnost s predavanji in povezovanjem z drugimi farmacevtskimi društvi v Jugoslaviji. Sekcija se je leta 1950 preoblikovala v Farmacevtsko društvo Slovenije (FDS). (12) Za prvega predsednika je bil izvoljen Dušan Karba.

Društvo je tedaj delovalo v eni sobi zasebnega stanovanja na Dalmatinski ulici 10. V sosednji sobi je imelo svoj sedež tudi Zdravniško društvo Slovenije. Slednje se je kmalu preselilo v zgradbo sanatorija Emona na Komenskega ulici in farmacevtskemu društvu prepustilo tudi drugo sobo. V njej se je kasneje organizirala lekarniška sekcija FDS, ki je kasneje prerasla v Združenje lekarn Slovenije.

Podvršič je bil od vsega začetka član FDS. Na 7. občnem zboru 26. marca 1956 v Ljubljani je bil prvič izvoljen v upravni odbor društva. Enoletni

mandat je ponovil tudi z izvolitvijo na 8. občnem zboru 11. in 12. maja v Ljubljani. Leta 1958 je bil na 9. občnem zboru izvoljen v nadzorni odbor društva in funkcijo opravljal vse do leta 1961. V tem času je zelo aktivno sodeloval pri organizaciji 3. kongresa farmacevtov Jugoslavije leta 1960 v Ljubljani. Kot član upravnega odbora društva leta 1956 in 1957 je bil z društvom močno povezan. Aktiven je bil v Ljubljanski podružnici FDS, ki je bila ustanovljena 17. oktobra leta 1955. Vse od njene ustanovitve je bil član upravnega odbora, nekaj let tudi njen tajnik. Organiziral je prijetna srečanja in izlete, na katerih so se člani podružnice med seboj bolje spoznali in so lahko izmenjali delovne izkušnje. Farmacevte je najraje vodil v Goriška brda in jih seznanjal z lepotami tega dela Slovenije. Nazadnje je leta 1976 ob 1. skupščini SFD v Novi Gorici farmacevte popeljal v Dobrovo na ogled tamkajšnjega gradu in vinske kleti. Izleta so se farmacevti spominjali še dolga leta.

Čeprav po letu 1958 ni bil več izvoljen v upravni odbor, je z društvom še naprej aktivno sodeloval. Tako je imel na plenumu FDS 5. maja 1965 zelo odmeven referat o strokovnem izpopolnjevanju farmacevtov. (13) V njem je opozoril vse udeležence plenuma, da so po Pravilniku o strokovnem izpopolnjevanju visoko kvalificiranih kadrov vsi farmacevti dolžni opraviti 60 dni strokovnega izpopolnjevanja v vsakem petletnem obdobju. Namen izpopolnjevanja je stalno obnavljanje strokovnega znanja s spremljanjem napredka stroke in znanstvenih dosežkov na področju farmacije in medicine. Strokovno izpopolnjevanje naj bi bilo organizirano v obliki predavanj po podružnicah FDS, teme predavanj in predavatelje je določila strokovna komisija FDS in jih je Podvršič prav tako predstavil v svojem referatu. Društvo naj bi vsem udeležencem predavanj izdalo potrdilo o udeležbi kot dokazilo o opravljenem strokovnem izpopolnjevanju v skladu s Pravilnikom. Referat je bil ugodno sprejet in s sklepi je bila potrjena njegova vsebina. (14)

Na plenumu je o poslovanju Farmacevtskega vestnika in strokovne knjižnice poročal glavni urednik Vestnika mr. Fedor Pahor. (15) Poudaril je, da postaja delo urednika vse zahtevnejše in da sam tega dela ne more več prostovoljno opravljati. Iskanje dobrih člankov, dela s korekcijami in recenzijami, tehnična opravila in še zbiranje sredstev zahtevajo stalno nameščenega urednika, če se pričakuje, da bo Vestnik v prihodnje izhajal pravočasno in se vsebinsko dvignil na raven evropskih strokovnih revij. Med drugim je poudaril: »Vse večja potreba po intenzivnem delu

pri izdajanju je pokazala, da je potreben stalno nameščen urednik, ki za iskanje člankov in drugo delo ne bo vezan samo na svoj prosti čas kakor dosedanja urednika, ampak bo pretežni del svojega časa lahko uporabil za uredniško delo.« Pri delu urednika mu je pri tehničnih opravilih ves čas pomagal Podvršič. Povezoval je lektorje z avtorji, avtorje z oblikovalci in oblikovalce s tiskarji. Skratka, opravljal je vlogo tehničnega urednika vseh tiskanih del Farmacevtskega društva Slovenije. To se je še zlasti videlo, ko je s Francem Minařikom kot glavni urednik pripravljali knjigo Od staroslovanskega vrařtva do sodobnega zdravila, ki je bila prva zahtevnejša publikacija SFD. Obsegala naj bi kar 200 strani z 72 slikami. Med njimi so bile prvič natisnjene barvne fotografije fresk s sten samostanske lekarne v Olimju. Podvršič je z njemu lastno natančnostjo dneve in dneve urejal fotografije, jih uvrščal v tekst in se dogovarjal z oblikovalci, kako morajo biti slike postavljene. Poskrbel je tudi za finančno podporo tovarne Lek in se z mag. Vladimirjem Petkovićem dogovoril za prevod knjige v hrvaščino. Ko je novembra leta 1971 knjiga izšla, je bil najbolj vesel prav Albin Podvršič, zavedajoč se, kako pomemben mejnik v zgodovino pisju farmacije je bil postavljen z njo. (16)

Zato ne preseneča, da ga je upravni odbor društva na urednikov predlog imenoval za glavnega in odgovornega urednika Farmacevtskega vestnika. Uradno je bil izvoljen na to mesto šele na 15. občnem zboru društva 11. junija 1966, a Vestnik je urejal že od začetka leta 1965. Dela se je lotil z veliko vnemo. V začetku ni menjal vsebine Vestnika in je poskrbel predvsem za redno izhajanje treh števil na leto. Prevzel je tudi skrb za strokovno knjižnico; Knjižni sklad se je povečal na 700 knjig, število revij v izmenjavi je zraslo na 622 letnikov, vse pa je bilo skladiščeno v pisarni FDS na Dalmatinovi ulici in deloma na Odseku za farmacijo na Vegovi ulici. Zainteresiranim je bilo zelo težko posredovati vsebine domačih in tujih revij. Prvega januarja 1966 se je Podvršič upokojil in popolnoma posvetil delu v Farmacevtskem druřtvu Slovenije ter prevzel dela glavnega in odgovornega urednika Farmacevtskega vestnika in poslovnega tajnika Druřtva. Pri tem mu je bila v pomoč Marija Blatnik kot pisarniška referentka in gospa Šolar kot honorarna računovodkinja. V delo se je vključil z vso vnemo. Kot farmacevt in vojak se je zavedal odgovornosti Farmacevtskega društva za ugled in razvoj farmacevtske stroke tako doma kot v svetu in bil zanj pripravljen žrtvovati vse svoje znanje in ves svoj čas. Polnemu energije in entuziazma mu je uspevalo premagovati zahtevne

čase uveljavljanja farmacevtske strokovne in znanstvene misli v slovenskem in jugoslovanskem prostoru in FDS predstavljati kot pomemben dejavnik v zagotavljanju kakovosti dela farmacevtske stroke. S požrtvovalnim delom in uspešnim sodelovanjem mu je to tudi uspevalo.

Društvo je imelo tedaj okoli 800 članov. Delovalo je v šestih podružnicah in petih sekcijah. Skrbelo je za izdajanje strokovnega glasila, ki je izhajalo v tisoč izvodih, in omogočilo izmenjavo strokovnih revij z mnogimi farmacevtskimi združenji po svetu. Organiziralo je obvezno strokovno izpopolnjevanje s simpoziji in predavanji ter se povezovalo s sorodnimi društvi. Vse to je bilo enemu človeku zelo težko opravljati. Zato je upravni odbor sklenil, da za Vestnik pridobi posebnega glavnega urednika, ki bo poskrbel za strokovno vsebino Vestnika, Podvršič pa obdrži funkcijo odgovornega urednika in poskrbi za tehnična dela ob izdaji Vestnika. Spremembo je potrdil 16. občni zbor Društva leta 1969 na Bledu in za glavnega urednika imenoval Aleša Krbavčiča.

S tako dopolnjenim uredništvom je Farmacevtski vestnik pridobil na pomembnosti med podobnimi mednarodnimi revijami in branosti med članstvom FDS. Vpeljane so bile nove rubrike, npr. pregledni in znanstveni članki, vprašanja in odgovori, za naše farmacevtske tehnike in drugo. Vestnik je začel izhajati v večjem obsegu in redno. Vse to je s svojo prizadevnostjo in vestnostjo pri tehnični izvedbi izdaje Vestnika in zbiranju sredstev omogočil Podvršič, večinoma s pridobitvijo oglasov, saj se je njihovo število v nekaj letih podeseterilo.

V tem času je zelo pomembno delo Podvršič opravil tudi pri pripravi letopisa o stanju farmacevtskih ustanov in farmacevtskega kadra v Sloveniji. S posebno anketo je tajništvo zbiralo podatke o ustanovah in kadrih, da bi pridobilo čim bolj točno predstavo o članstvu Društva, njihovem članstvu v podružnicah in sekcijah ter njihovi porazdelitvi po različnih ustanovah in panogah farmacevtske dejavnosti. Podatki so izšli v posebnem Almanahu SFD leta 1973. (16) Že leta 1979 se je zaradi hitrega razvoja farmacije v Sloveniji pokazala potreba po vnovičnem pregledu farmacevtskega kadra in farmacevtskih organizacij združenega dela in izdaji novega Almanaha SFD. Veliko dela pri tem je opravil mr. Podvršič in z natančnim prikazom razporeditve farmacevtskih delavcev in organizacij omogočil načrtovanje potreb farmacevtskega kadra v prihodnjem srednjeročnem obdobju razvoja farmacevtskih dejavnosti v Sloveniji.

Veliko delo je Podvršič opravil tudi v okviru društvene knjižnice. Poskrbel je za preselitev zelo bogate domače in tuje strokovne literature iz društvenih prostorov na Dalmatinovi ulici na Farmaceutski odsek FNT na Aškerčevi cesti in jo uredil po pravilih knjižničarske stroke. Uspelo mu je pridobiti stalnega knjižničarja in tako je omogočil uporabo revijalnega fonda in knjig zainteresiranim bralcem.

Sedemnajsti redni občni zbor FDS, ki je potekal od 25. do 26. septembra 1971 v Velenju, pomeni pomembno prelomnico v delovanju društva. Ob občnem zboru je bil prvič organiziran strokovni simpozij o medsebojnem delovanju zdravil, kar je pomenilo velik korak v smeri organiziranega strokovnega izpopolnjevanja članov društva. Sprejet je bil nov statut društva, po katerem naj bi društvo spremenilo ime v Slovensko farmacevtsko društvo SFD, delovanje društva naj bi se okrepilo in povečala aktivnost podružnic. Poleg tega je upravni odbor društva zaradi lažjega in hitrejšega premagovanja problematike farmacevtske stroke v Sloveniji ustanovil številne nove komisije, med drugimi strokovno in organizacijsko komisijo in komisijo za informacije. Njihova naloga je bila priprava mnenj in dopolnil k pravilnikom o pripravi zdravstvenih delavcev, o opravljanju strokovnega izpita zdravstvenih delavcev, o specializaciji zdravstvenih delavcev, o strokovnem izpopolnjevanju zdravstvenih delavcev itd. Vse to je zahtevalo ogromno administrativnega dela, ki je bilo večinoma na plečih Podvršiča kot amaterskega tajnika društva. (17)

Na 18. rednem občnem zboru SFD od 26. do 27. maja 1973 na Otočcu je Podvršič v obširnem tajniškem poročilu poudaril predvsem uspešno organizacijo kar treh pomembnih manifestacij in obsežno izdajateljsko dejavnost društva. Med manifestacijami je omenil prvi zvezni simpozij iz kozmetologije 19.–21. maja 1972 na Bledu, plenum SFD 9.–10. junija 1972 v Mariboru in 23. plenum Zveze farmacevtskih društev Jugoslavije 16.–17. junija na Bledu. V organizaciji vseh srečanj je vsa tehnična dela opravil Podvršič. Posebej je pohvalil delo štirih novih komisij: kadrovske, strokovne, organizacijske in komisije za informacije ter pohvalil imenovanje nove komisije za perspektivni razvoj farmacevtske dejavnosti. Poudaril je, da je verifikacijska komisija Republiškega komiteja za zdravstvo in socialno skrbstvo, katere član je bil tudi Podvršič, z verifikacijo lekarn opravila pomembno delo v smislu dviga strokovnosti dela lekarniških enot. (18)

Vsa ta leta pa je skrbel predvsem za nemoteno in kakovostno izdajanje Farmacevtskega vestnika. Z njegovim prizadevanjem pri zbiranju finančnih sredstev je uspelo naklado Vestnika povečati na 1500 izvodov in okrepiti izmenjavo z revijami v tujini, saj so članke iz vestnika recenzirali mnogi inozemski strokovni časopisi. Kako zavzeto je deloval pri izdajanju Vestnika, se najbolje kaže v njegovih prispevkih v letih od 1973 do 1975, ko je kar sam pripravljaj in urejal rubriko Zanimivosti iz stroke. Veliko delo je Podvršič opravil tudi kot tajnik organizacijskih odborov strokovnih srečanj SFD na republiški in zvezni ravni. Med temi je bilo zlasti Zvezno posvetovanje iz farmacevtske tehnologije od 11. do 13. oktobra 1979 na Bledu in 8. kongres farmacevtov Jugoslavije od 16. do 19. oktobra 1980 na Bledu. O prvem je Podvršič kot tajnik organizacijskega odbora poročal na 4. skupščini delegatov SFD na Bledu 14. oktobra 1979. Med drugim je dejal: »8. zvezno posvetovanje iz farmacevtske tehnologije, ki ga je organiziralo SFD, je imelo namen predstaviti novosti s področja načrtovanja in oblikovanja zdravil. Zato je organizacijski odbor povabil k sodelovanju vse fakultetne delavce s področja farmacevtske tehnologije, raziskovalce v farmacevtski industriji in lekarniške delavce. Na posvetovanju je bilo predstavljenih 32 referatov, med njimi 8 iz tujine.« (19)

Na 4. skupščini delegatov SFD leta 1979 je Podvršič na predlog izvršnega odbora SFD prejel najvišje stanovsko priznanje Minařikovo odličje in priznanje za dolgoletno delovanje kot urednik Farmacevtskega vestnika. Podvršič se je v imenu vseh dobitnikov priznanj zahvalil in obljubil, da bodo vsi prejemniki priznanj še naprej delali za razvoj in napredek Slovenskega farmacevtskega društva ter slovenske in jugoslovanske farmacije nasploh.

Leto 1980 je pomembna prelomnica v delu društva. Končno je Društvu uspelo zaposliti stalnega poslovnega tajnika, administratorko in pogodbeno računovodkinjo. S tem se je začela profesionalizacija Društva, kar je pomenilo ureditev cele vrste zakonskih aktov. Poleg tega se je SFD lotilo tudi organiziranja 1. jugoslovanskega farmacevtskega simpozija v Portorožu. Ogromno dela, pri katerem je Podvršič znova odigral pomembno vlogo »tehničnega tajnika«. Čeprav že v zrelih letih, je imel neverjetno energijo in je izdajanje Farmacevtskega vestnika še naprej opravljal vestno in kvalitetno. To je bil tudi njegov največji prispevek za farmacijo na Slovenskem.

◊ Mr. ph. ALBIN PODVRŠIČ ◊

Podvršiču dodeljeno Minařikovo odličje leta 1979

Organizacijski odbor 11. skupščine SFD leta 1986
(A. Podvršič je tretji z leve)

Spomini na magistra Albina Podvršiča

Sin Andrej Podvršič (oktober 2025)

Težko je izbirati med vsemi spomini na očeta, ki je imel tako zanimivo življenjsko pot, ki je vplivala tudi na moje poklicno in zasebno življenje. Čeprav nismo živeli skupaj, sva preživela veliko časa v družbi drug drugega. Hodila sva v gozd in ob nabiranju gob me je poučeval o zdravih zeliščih. V osnovni šoli me je vedno počakal po končanem pouku in nato sva se sprehodila po parku Tivoli in se pogovarjala. Oče je bil kot nekdanji oficir vedno urejen, njegovi čevlji so bili vedno zloščeni (navada, ki sem jo povzel tudi jaz), saj je vedno dejal, da človeka dobro spoznaš po čevljih in njegovi urejenosti. Na sprehodih sva srečevala številne ljudi, ki so ga prijazno pozdravljali in vedno znova me je čudilo, koliko ljudi ga je poznalo. Nikoli se ni hvalil glede poznanstev in šele leta kasneje sem iz drugih virov izvedel, da je številnim pomagal med II. svetovno vojno in še naprej do konca svojih dni. Oče je bil velik domoljub in aktivno je spremljal probleme slovenske manjšine v Italiji; kot tigrovec ni nikoli prebolel izgube Trsta.

Bil je ponosen na svojo prvotno družino in pogosto je omenjal hčerki Majdo, Niko in sina Marjana. Zelo ga je prizadela prezgodnja Majdina smrt in to bolečino je nosil do konca svojih dni.

Oče je bil po duši in srcu pravi farmacevt. To zanj ni bil poklic, temveč poslanstvo, ki mu je posvetil večino svojega poklicnega in tudi zasebnega življenja. Po končani vojaški karieri, kjer je dosegel najvišji mogoči čin, je svoje poslanstvo nadaljeval v okviru Farmaceutskega društva. Spominjam se, da so se najini številni vikend sprehodi po Ljubljani končali na Dalmatinovi 10. Medtem ko je urejal zadnje popravke Vestnika na tipkalnem stroju Remington, sem jaz risal in čakal, da konča delo. Včasih sem mu pomagal lepiti znamke na pisma z vabili ali pa na pošiljke z Vestnikom. Leta kasneje sem ga spremljal na simpozij na Bledu in znova sem bil impresioniran, kako so ljudje spoštovali in cenili mojega očeta – bil sem neizmerno ponosen, saj so bili to strokovnjaki iz cele Jugoslavije.

Oče je pogosto omenjal projekte, v katerih je sodeloval, in eden izmed najljubših je bil projekt Zelena lekarna, ki ga je udeleževal z mag. Borisom Andrijaničem, direktorjem Krke in njegovimi sodelavci v osemdesetih letih. Kot velik ljubitelj narave in poznavalec domačih zdravil je zagovarjal

uporabo naravnih zdravil ob uporabi klasičnih zdravil in s tem nekako tlakoval začetke alternativnega zdravljenja.

Star pregovor pravi, da ljudje umremo dvakrat. Prvič, ko se naše telo fizično poslovijo s tega sveta, drugič pa, ko umre zadnji, ki se preminulega še spominja. Če to drži, bo moj oče še dolgo med nami, saj spomin nanj kot človeka in kot predanega farmacevta še kako živi.

Vnuk Rok Glavan (junij 2025)

Moj ded, klicali smo ga Tati, je bil zanimiv človek. Zdelo se mi je, da ga na cesti vsi poznajo. Hodil je hitro s strumnim korakom, da sem ga še kot najstnik komaj dohajal. Ker je slabše videl, je bil njegov obraz dostikrat namrščen in šele ko je osebo spoznal, se mu je razpotegnil v nasmeh. Z vsakim je znal poklepetati in včasih tudi kakšno žaltavo razdreti. Živelimo skupaj z njim in babico Memo. Pri nas doma je bila javka Bricev, ki so prihajali v Ljubljano po opravkih. Od teh, ki so prišli le pozdravit in prinesli kakšen domač pridelek ali flaškon vina, do teh, ki so potrebovali kakšno posredovanje pri zdravniku, na kakšnem uradu ali kje drugje. No, pa niso bili samo Brici. Veliko jih je hodilo k njemu s takšnimi ali drugačnimi vprašanji. Občasno naju je z bratom razvajal z njemu lastno pripravljeno kumarično juho ali špageti s paradižnikovo mezgo, da njegove legendarne knajpove kave, ki se je kuhala kar celo uro in je ob njej stal in skrbno mešal, sploh ne omenjam. Bil pa je tudi zelo strog in to pogosto ni šlo vštric z razposajenostmi, ki sva si jih privoščila z bratom. Če nisva bila povsem tiho med njegovim popoldanskim počitkom ali med gledanjem TV-dnevnik, je obvezno vzrožil in potem se je kar bliskalo. Navezan je bil na svoj vojaški red in temu je bilo podrejeno tudi življenje v skupnem stanovanju. Žal pa se nisva veliko pogovarjala, ker je bil stalno zaposlen, a tudi mene so zanimale druge stvari. Tako je z njim odšla marsikatera njegova zgodba, ki je nisem slišal.

Nečakinja Jurka Riva, mag. farm. (januar 2025)

Spominjam se časov svoje zgodnje mladosti, ko smo se otroci igrali med ruševinami bombardirane hiše, hodili v bližnji gozd nabirat borovnice, gobe in pravi kostanj ali v brajdo iskat neobrano grozdje.

Bili so časi po 2. svetovni vojni, ko je vsega primanjkovalo. Takrat je pogosto ob nedeljah prihajal k nam v Celje moj stric Bine.

Prišel je obiskat svojo mamo, mojo nono, kajti nona je živela v naši družini – pri moji mami, Albinovi sestri. Običajno smo po kosilu odšli na sprehod ob Savinji, kjer so se pod kostanjevim drevoredom sprehajali vojaki JLA, saj je bila tam blizu vojašnica. Fantje iz različnih krajev Jugoslavije so služili obvezni vojaški rok. Moj stric Bine je nosil uniformo z epoleto čina podpolkovnika in vojaki so mu salutirali z dvignjeno roko ob glavi. Jaz sem bila zelo ponosna na tako častitljive pozdrave.

Takrat nisem vedela, da nam je stric Bine omogočil tudi materialno pomoč – največ svoji mami in njegovi sestri – moji mami, ki je skrbela za nono.

Za nas je skrbel že v Ljubljani (preden smo se preselili v Celje), ker sta bila moja starša zaradi podpore OF internirana – odpeljana v delovno taborišče avgusta 1944.

Pomoč strica Bineta je bila vedno tu. Usmeril me je v študij farmacije in mi pomagal pridobiti štipendijo. Večkrat sem se z njim vozila domov iz Ljubljane v Celje. Teh skupnih voženj se spominja tudi kolegica Marjana Jeranko. Študij sem uspešno zaključila kljub osebnim življenjskim težavam.

Časi so bili zame dokaj neprijazni in so zahtevali veliko osebnega odrekanja. S stricem Binetom sem ostala jaz in vsa naša družina zelo povezana.

Na svojega strica bom za vedno ohranila lepe spomine in neizmerno hvaležnost. Vedno se bom spominjala tudi njegove vedrine, veselega razpoloženja in humorja – predvsem pa njegove nesebične dobrote.

Nečakinja Sonja Zajc (maj, 2025)

Albin Podvršič se je rodil v družini, kjer so bili naslednji bratje in sestre: Jože, Bogomil, Izidor, Poldka, Marica, Estera, Albin in Anica. Najstarejši sin Jože je umrl na ruski fronti v I. svetovni vojni. Ker so bili zelo narodno zavedna družina, so poleti 1918 drug za drugim prebegnili v Jugoslavijo. Ko je leta 1931 Albin prebegnil v Slovenijo, je nekaj časa živel na Polzeli pri bratu Bogomilu oziroma pri njegovi družini. Tu sta živela z bodočo ženo Almo. V tem času se jima je rodila hčerka Majda in eno leto kasneje še sin Marjan. Stanovanje so si potem uredili v zapuščenem objektu tovarne v Polzeli.

Sestra Marica si je uredila življenje v Preboldu. Poročila se je z gostilničarjem in mesarjem Karlom Vedenikom. Z njim je imela štiri otroke in trije so med II. svetovno vojno umrli: dva sinova sta bila ustreljena kot talca v Mariboru, hči Katja pa je bila odpeljana v Mathausen in bila tam zažgana v krematoriju.

Podvršičeva sestra Estera je bila po prebegu iz Primorske v Dobrni pri Celju in je bila med II. svetovno vojno izseljena.

Brat Izidor in sestra Poldka sta našla svoj dom v Mariboru.

Sestra Anica je bila v Ljubljani in je tam spoznala moža Franca Žitnika. Franc je bil finančni uradnik in je v življenju izkusil grozoto I. in II. svetovne vojne; bil je v zaprt v Dachavu. Vsi njegovi zapisi in njegov taboriščni suknjič so v Muzeju novejše zgodovine Celje. Imela sta hčerko Jurko, ki je ohranila veliko lepih spominov na strica Albina. Anica Podvršič in Franc Žitnik sta se kasneje preselila v Celje in stric Albin je bil njihov reden gost.

Kot je razvidno, je družina Podvršič zaradi domoljubja veliko žrtvovala za svobodo novonastale Jugoslavije.

Dr. Anton Štalc, mag. farm. (februar 2025)

Z magistrom Albinom Podvršičem sem se prvič srečal na absolventski ekskurziji z dve leti mlajšo generacijo študentov farmacije po Češkoslovaški leta 1966. Bila sva spremljevalca na srečanju s študenti farmacije iz Ljubljane, Bratislave in Moskve. Obiskali smo tudi številne kraje po državi. Zame je bil zelo zanimiv sopotnik. Marsikomu je bil dober svetovalec in sogovornik.

Bolje sva se spoznala v letih 1969/71, ko sem bil tajnik farmacevtskega društva. Tedaj sva se pri skupnih prizadevanjih zelo zbližala. Kako tudi ne, saj je bil to zrel mož, vreden zaupanja. Z vsem srcem je delal za dobrobit društva, kar je razvidno iz številnih uspešnih del tistega časa.

Posebej naj omenim navdušenje, ko sem prinesel za tiskanje skripta Priročnik za opis farmacevtsko tehnoloških entitet, ki jih je za študente farmacije izdalo farmacevtsko društvo. Nepopisno vesel je bil, kot da jih je sam sestavil. Čutil je izjemno pozitiven odnos do naših stvaritev. Pravi človek na pravem mestu!

Poslovil sem se od njega tako rekoč malo pred prometno nesrečo s smrtim izidom. Verjetno sem bil eden zadnjih njegovih nekdanjih sodelavcev, ki je še govoril z njim. V petek mi je namreč prinesel recenziran članek in mi pojasnil, da recenzent predlaga njegovo razširitev. Ko sem v ponedeljek prišel v službo, sem izvedel za njegovo tragično usodo. Neverjeten slučaj! Spomin nanj ostaja enkrat.

Viri

1. Bohinc, P. Binetu v spomin, Farm Vestn; 1988; 39: 213.
2. Pismo farmacevtske fakultete v Padovi, april 2024.
3. Primorski slovenski biografski leksikon, SAZU, Ljubljana 2013, str. 778.
4. Podvršič, S. Spomini na Albina, maj 2025.
5. Podvršič, A. Moj življenjepis, SFD 1979.
6. Wikipedija, prosta enciklopedija. Albin Podvršič, datum dostopa 26. 10. 2025, https://sl.wikipedia.org/wiki/Albin_Podvr%C5%Al%C4%8D.
7. Indeks Univerze v Ljubljani, študentka Mateja Kovačič, študijsko leto 1965/66.
8. Poročilo Ustanovnega občnega zbora, Farm Vjesn 1929; 19; 923–924.
9. Zapisnik letne seje Sekcije, Farm Vjesn 1939; 29; 395–396.
10. Poročilo Sekcije, Farm Vjesn 1937; 27; 686–755.
11. Predin, Š. Iz zgodovine organiziranega dela slovenskih farmacevtov v stanovskih družtvih v Sloveniji in Mariboru, Mariborske lekarne Maribor, 2000.
12. Zapisnik občnega zbora SFD, Farm Vestn; 1950; 1; 40–44.
13. Zapisnik Plenuma SFD, Farm Vestn; 1965; 16; 149–151.
14. Podvršič, A. Referat, Farm Vestn; 16; 67–68.
15. Zapisnik Plenuma SFD, Farm Vestn; 1965; 16; 156–158.
16. Minařik, F. Iz staroslovanskega vrařtva do sodobnega zdravila, SFD Ljubljana, 1971.
17. Almanah SFD, Slovensko farmacevtsko društvo, Ljubljana, 1973.
18. Zapisnik občnega zbora SFD, Farm Vestn; 1971; 22; 369–371.
19. Zapisnik 18. občnega zbora SFD, Farm Vestn; 1973; 24; 164–167.
20. Zapisnik 4. skupščine SFD, Farm Vestn; 1980; 31; 49–57.

Prof. dr. NIKOLAJ NIKO JESENOVEC, mag. farm.

(1. 12. 1928–27. 12. 1993)

Niko Jesenovec, pionir medicinske biokemije v Sloveniji, se je rodil v majhnem naselju Puštal pred vrati starodavnega mesta Škofja Loka. Desetčlanska družina ni imela ravno lahkega življenja. Kljub temu so starši bistrega in prizadevnega Nika poslali po osnovni šoli v Škofji Loki v gimnazijo v Kranju. Tu ga je doletela druga svetovna vojna in z njo nemška okupacija. Kot zaveden Slovenec se je že zgodaj vključil v delovanje Osvobodilne fronte in leta 1944 odšel kot petnajstletnik v partizane. Kot kurir in borec Kosovelove brigade se je bojeval na slovenskem Primorskem. Izkazal se je kot pogumen, zmag in priznanj želen borec in za svoje medvojno delovanje prejel medaljo za hrabrost, medaljo borca Kosovelove brigade in spomenico borca boja na Poreznu. Marca leta 1945 je bil namreč ranjen v boju na Poreznu in se je komaj rešil iz obroča nemških napadalcev. (1) Ob zdravljenju se je prvič srečal z delom zdravstvenega osebja in se odločil za zdravstveni poklic. Zato se je po končani vojni leta 1945 vpisal na Srednjo farmacevtsko šolo v Ljubljani in jo končal leta 1948. Želel si je še več, zato je odšel v Zagreb in šolanje nadaljeval na tamkajšnji Farmacevtski fakulteti. Študij mu ni delal težav, saj je bil dovolj bister, da je z lahkoto opravljal izpite. Pri tem ga je najbolj navdušila biokemija in predavateljica prof. dr. Marijana Fišer-Herman, ki je s svojim nastopom in obsežnim znanjem resnično znala pritegniti študente. Kot Židinja z antifašističnim prepričanjem si je slovenskega

»partizana« izbrala za demonstratorja pri vajah iz biokemije in nato kot pomožnega asistenta. Tako je zaznamovala vse njegovo nadaljnje strokovno življenje.

Študij farmacije je končal jeseni leta 1952 in se kot diplomirani farmacevt pripravnik leta 1953 vključil v delo Centralne lekarne v Ljubljani. Toda delo v lekarni ga ni preveč zanimalo. Še isto leto je dobil službo v biokemičnem laboratoriju Splošne bolnišnice v Mariboru, kamor se je z družino tudi preselil. Tu je začel v sila skromnih razmerah uspešno kariero medicinskega biokemika. Strokovnjakov s tega področja praktično ni bilo, laboratoriji so bili slabo opremljeni in razdrobljeni po oddelkih bolnišnice, analizni postopki so bili zastareli, interpretacija rezultatov pomanjkljiva. Vsega tega se je Jesenovec še kako zavedal. Toda bil je pogumen in delaven in se ni ustrašil težav.

Po opravljenem strokovnem izpitu je prevzel vodenje Oddelka za laboratorijsko službo mariborske bolnišnice. V tem času je bila laboratorijska služba razpršena po posameznih oddelkih bolnišnice, kjer so v kemičnih laboratorijih opravljali za določen oddelek najnujnejše analize. Jesenovec je spregledal, da je nadaljnji razvoj klinične biokemije mogoč samo z ustanovitvijo centralnega klinično biokemičnega laboratorija. Kot dobremu strokovnjaku in organizatorju mu je to tudi uspelo.

Svoje strokovno znanje je dokazal, ko je leta 1961 kot prvi farmacevt v Sloveniji opravil specialistični izpit iz medicinske biokemije pred komisijo na Ministrstvu za zdravstvo v Ljubljani. (2) Istočasno je tudi postal predstojnik biokemičnega laboratorija Splošne bolnišnice v Mariboru. Uvajal je vse več novih analiznih postopkov biološkega materiala, pomembnih za lažje diagnosticiranje posameznih obolenj. Istočasno je uredil standardiziranje že uveljavljenih postopkov v skladu s pravili dobre laboratorijske prakse, predvsem pa poskrbel za krepitev enotnega biokemičnega laboratorija bolnišnice v Mariboru v kadrovskem in prostorskem smislu ter z opremljenostjo. Posebno pomembno je bilo njegovo prizadevanje za avtomatizacijo kliničnih in biokemičnih laboratorijev. S tem namenom je že leta 1970 v Farmacevtskem vestniku podrobno opisal najpomembnejše majhne avtomatske naprave, ki jih laboratoriji morajo imeti. Opisal pa je tudi metodo uporabe dveh naprav za štetje eritrocitov in levkocitov. (3) Ob tem je pripravljal svoje doktorsko delo z naslovom Gibanje glutationa v eritrocitih pri anemijah »in vitro« in »in vivo« in ga je leta 1963 uspešno zagovarjal na Farmacevtski

fakulteti v Zagrebu, si pridobil znanstveni naziv doktorja biokemijskih ved ter bil kot prvi slovenski farmacevt habilitiran v naziv docenta.

O svojem delu je obveščal strokovno javnost v številnih člankih in s predavanji na srečanjih. Njegov prvi članek v Farmaceutskem vestniku je bil objavljen leta 1964, v njem je avtor prikazal analizo treh metod določevanja glutaciona v krvi in eritrocitih. (4) Nadaljeval je leta 1965 s članekom o vsebnosti glutaciona v eritrocitih sladkornih bolnikov. (5) Istega leta je bil predhodno habilitiran za docenta iz klinične biokemije tudi na Fakulteti za naravoslovje in tehnologijo v Ljubljani. (1)

Leta 1966 je objavil podroben postopek za pridobivanje znoja z iontoforoze. (6) Sledilo je plodno sodelovanje s Ferdom Repom. V letih 1967–1970 sta v Farmaceutskem vestniku objavila vrsto člankov o analizi krvi in serumu. (7–9) Vmes je proučeval vpliv antikoagulantnega sredstva, kakovosti kemikalij in meritvene temperature na vrednosti pH krvi (10) in opisal tehniko hitrega in enostavnega določanja fibrinogena v plazmi. (11) Drugega oktobra leta 1961 je bila na pobudo Nika Jesenovca in Marije Žemve pri Farmaceutskem društvu Slovenije ustanovljena Sekcija za medicinsko biokemijo. Jesenovec je bil izvoljen v Upravni odbor sekcije in postal je njen prvi blagajnik. Istočasno je bil delegiran v Komisijo za medicinsko biokemijo pri Zveznem zavodu za zdravstveno varstvo v Beogradu. Kot član te Komisije je zastopal mnenje, da je za razvoj laboratorijske službe v Jugoslaviji treba nujno uvesti enotno standardizacijo analiznih postopkov za potrebe kliničnih in biokemijskih laboratorijev. Predlagal je organizacijo posvetovanj medicinskih biokemikov Jugoslavije. Na njih naj bi postopno na čim bolj poglobljeni strokovni ravni obravnavali standardizacijo klinično biokemičnih postopkov posameznih funkcionalnih področij delovanja v človeškem organizmu. Sklepne ugotovitve teh posvetov naj bi Komisija objavila v knjigi Standardne metode iz medicinske biokemije, obvezni za vse biokemične laboratorije v nekdanji Jugoslaviji. Knjigo naj bi kot predsednik Komisije uredil Niko Jesenovec. Prvi takšen posvet je bil organiziran aprila leta 1970 v Cavtatu pri Dubrovniku. Udeležil se ga je tudi Jesenovec. Tam so udeleženci obravnavali celotno problematiko medicinske biokemije, od šolanja medicinskih biokemikov, tipov laboratorijev, standardnih metod, časovnih normativov, polavtomatizacije in avtomatizacije do nadzora nad strokovnim delom. Predlagali so, da se z zakonom predvidi registracija vseh medicinsko biokemijskih laboratorijev, da se v vsaki republiki usta-

novi republiška komisija za medicinsko biokemijo kot posvetovalno telo pri Svetu republiškega zdravstvenega centra in da je treba v reševanje prikazane problematike vključiti predstavnike Zveznega društva medicinskih biokemikov Jugoslavije (DMBJ) in republiških sekcij za medicinsko biokemijo. V istem času je upravni odbor DMBJ sklenil, da se medicinski biokemiki premalo sestajajo v obliki širše organiziranih strokovnih sestankov, posledica česar je premajhna uveljavljenost te mlade stroke. Da bi izboljšali nastalo situacijo in povečali vpliv medicinske biokemije na medicino in sorodne vede, priporočajo organizacijo vsakoletnih strokovnih posvetov pod imenom Biokemijski dnevi. (12)

Prve Biokemijske dneve je v Mariboru organizirala Sekcija za medicinsko biokemijo pri Farmacevtskem društvu Slovenije oktobra 1970. Na njih so obravnavali funkcionalne diagnostike želodčnih obolenj. Niko Jesenovec je vodil organizacijo in tudi pripravil objavo vseh referatov v Farmacevtskem vestniku. (13, 14) Posveta so se poleg slovenskih strokovnjakov udeležili tudi medicinski biokemiki iz sosednje Hrvaške in Srbije. Dnevi so povsem uspeli, saj so udeležence seznanili z moderno obravnavo normalne in patološke fiziologije želodca ter internistično in kirurško obravnavo diagnostike želodčnih obolenj. Jesenovec je s sodelavci iz Splošne bolnišnice v Mariboru predstavil problematiko analize

Predsedstvo III. kongresa medicinskih biokemikov (tretji z leve je prof. Jesenovec)

želodčnega soka in sodobne tehnike pridobivanja in analize želodčnega soka. (15) Na posvetovanju so bili sprejeti postopki za določanje kislosti želodčnega soka, v katerih se več ne priporoča postopek enkratnega črpanja želodčnega soka in tudi ne uporaba poskusnih zajtrkov ob postopnem črpanju želodčnega soka. Namesto tega se osvoji modificirani postopek črpanja želodčnega soka po Lambringu, s to razliko, da se faza bazalne sekrecije podaljša na eno uro. Končno so udeleženci priporočili, da se, ko bolniku ni mogoče uvesti sonde, izvede orientacijski test z določitvijo aktivnosti pepsina v urinu z metodo po R. Menacheju. (16) Istega leta je izšel tudi prvi zvezek Standardnih metod medicinske biokemije. Organizacijo III. kongresa medicinskih biokemikov je Društvo za medicinsko biokemijo pri ZFDJ zaupalo Farmacevtskemu društvu Slovenije oziroma njegovi Sekciji za medicinsko biokemijo. Slednja je za predsednika organizacijskega odbora predlagala Nika Jesenovca. Ta je kot osnovne teme kongresa predlagal:

1. Acidobazno ravnovesje in stanje kisika v biološkem materialu
2. Imunokemija
3. Oligo elementi
4. Biokemija prirojenih napak
5. Vloga in delo medicinskih biokemikov v sistemu vseljudske obrambe

Predlog je bil potrjen tako v Sekciji FDS kot Društvu medicinskih biokemikov Jugoslavije (DMBJ). Kongres je potekal maja leta 1971 na Bledu. Teme so se izkazale kot zelo pomembne, saj je bilo na kongresu predstavljenih 169 referatov, od tega 14 referatov tujih udeležencev. Med njimi je bil tudi Jesenovec s sodelavcem Ferdinandom Repom. Dokazala sta, da je mikroekvilibracijski sistem določanja vrednosti acidobaznega ravnovesja arterijske in venozne krvi enostaven in sprejemljiv za prikazovanje gibanja ogljikovega dioksida v telesu. (17)

Kongres je dokazal, da je medicinska biokemija kljub svoji mladosti zrasla v panogo, enakovredno drugim medicinskim strokam. Njen stalni vzpon pa se morda še najlepše zrcali v izredno bogati strokovni problematiki tega kongresa, s čimer je bilo omogočeno včlanjenje medicinskih biokemikov Jugoslavije v pomembno mednarodno zvezo IFCC. Leta 1973 je bil v Opatiji organiziran simpozij o klinično biokemični diagnostiki ledvic. Na njem je imel odmevno predavanje tudi Jesenovec, ki je predstavil vpliv delovanja ledvic na acidobazno ravnovesje. (18)

Leta 1974 je po nesoglasju z vodstvom Splošne bolnišnice v Mariboru zapustil mesto vodje Oddelka za laboratorijsko službo in odšel za vojnega atašerja pri slovenskem veleposlaništvu v Avstriji. Kljub temu je še naprej vzdrževal stike s stroko. S sodelavcem Repom sta zaključevala raziskovalno nalogo z naslovom Določanje beljakovin v krvnem serumu z biuretno metodo, ki jo je financirala raziskovalna skupnost Slovenije, in rezultate objavljala v Farmacevtskem vestniku. (19) V delu sta proučila različne vplive na biuretno reakcijo pri določanju celokupnih beljakovin v bistrem, motnem ali lipemičnem in z dekstranom dopolnjenem krvnem serumu. Ugotovila sta, da je pri analizah krvnih serumov, kjer želimo dobiti zelo natančne rezultate, treba paziti na stabilnost pH biuretnega reagenta, da je ob delovnih razmerah pri sobni temperaturi treba razvijati barvo najmanj 45 minut ter da temperatura bistveno vpliva na hitrost biuretne reakcije in ekstinkcijsko vrednost pri istih koncentracijah beljakovin. Kot slepi vzorec se mora uporabiti sam biuretni reagent, natančne rezultate lahko dobimo z metodo ugaševanja barve s KCN in pri tem so uporabni Weichselbaumov, Hoffmann-Richterichov in njihov modificirani Hoffmann-Richterichov biuretni reagent stalne pH stopnje 12,8 (boraks-biuretni reagent), kadar analiziramo krvne serume. (19)

V diplomatski službi je Jesenovec ostal samo dve leti. Ko se je leta 1976 odprlo mesto predstojnika Centralnega klinično kemičnega laboratorija Kliničnega centra v Ljubljani, se je ob prigovarjanju stroke vrnil v Ljubljano in prevzel to odgovorno mesto. S tem se je začelo najpomembnejše obdobje njegovega delovanja na področju klinično biokemične službe v Sloveniji in Jugoslaviji, saj mu je z delavnostjo in pripadnostjo klinično biokemijskemu delu uspelo preoblikovati klinično biokemijo iz laboratorijske dejavnosti v znanstveno vedo. Z vso vnemo se je lotil preoblikovanja biokemičnega laboratorija v Znanstvenoraziskovalni inštitut Kliničnega centra. Poskrbel je za dodatne prostore in njihovo prenovo, za sodobno opremo in za sposobne kadre. Njegovo imenovanje za rednega univerzitetnega profesorja in nosilca predmeta Analizna farmacevtska biokemija na VTOZD farmacija Univerze v Ljubljani je bilo osnova za ta razvoj. Leta 1978 se je laboratorij preimenoval v Inštitut za klinično kemijo in klinično biokemijo in prvi direktor Inštituta je postal prof. Niko Jesenovec. S tem so se odprle možnosti nadaljnega razvoja klinične biokemije v Sloveniji, tako v strokovnem kot tudi v znanstvenoraziskovalnem smislu.

V stiku je ostal tudi z Društvom kliničnih biokemikov Jugoslavije in leta 1978 organiziral skupščino Društva v Kranjski Gori, na kateri so se delegati iz vse Jugoslavije zavzeli za poenotenje programa in načina specializacije iz medicinske biokemije in za stalno spremljanje področja vzgoje biomedicinskih kadrov. Nadalje je bilo sprejeto priporočilo, da se v nadzor dela laboratorijev vključijo vsi laboratoriji in se v njih uvede mednarodni merski sistem. Na tej skupščini je bil Jesenovec izvoljen za predsednika Izvršilnega odbora Društva medicinskih biokemikov Jugoslavije. (20) Samo delaven in strokoven človek, kot je bil Jesenovec, je zmozel vse te obremenitve. Do sebe in sodelavcev je bil zelo zahteven, kar pa je bilo potrebno, da je lahko opravil vse naloge, ki si jih je zadal. Jesenovec se je povezal z Ministrstvom SRS za zdravje in predlagal ustanovitev Strokovnega kolegija kliničnih in biokemičnih laboratorijev SRS. Postal je prvi predsednik kolegija. Na občnem zboru Sekcije za medicinsko biokemijo, kjer se je le-ta preimenovala v Združenje medicinskih biokemikov pri Slovenskem farmacevtskem društvu, je poročal o delu strokovnega kolegija in med drugim navedel:

- izdelavo sheme delitve v 6 tipov laboratorijev, pri čemer ima posamezni tip oziroma njegova raven določen obseg dela,
- za veliko število preiskav je že določil tehnike postopkov,
- izdelal je obstoječo mrežo kliničnih in biokemičnih laboratorijev v SRS in je vsakemu izmed obstoječih laboratorijev določil njegovo kategorizacijo,
- ugotovil je obstoječe kadrovske stanje v laboratorijih SRS,
- formiral je področne strokovne kolegije,
- organiziral je objavo dogovorov, sklepov in standardnih metod v časopisu Novis,
- sodeloval je pri pripravi novega kodeksa storitev,
- skupnosti zdravstvenih delovnih organizacij SRS je predlagal raziskovalno nalogo s področja organizacije zdravstvene službe v SRS,
- izdelal je vse predpriprave za standardizacijo še nadaljnjega velikega števila laboratorijskih postopkov.

Kako temeljito je Jesenovec pristopal k pripravi standardizacije biokemičnih raziskav posameznega področja obolenj, morda najbolje prikaže njegovo predavanje na Simpoziju SFD leta 1981 s temo Biokemični testi za ugotavljanje jetrnih funkcij. (21) Za uvod je najprej opisal metabolične funkcije jeter in nekdanje in sodobne biokemične postopke

nadzora teh funkcij. Nato je prikazal težave, na katere naletimo, ko želimo sestaviti spekter biokemičnih testov za odkrivanje in diferenciacijo jetrnih bolezni. Na tej osnovi je opozoril na najracionalnejši spekter biokemičnih preiskav, s katerimi medicinski biokemiki pomagajo zdravniku pri razreševanju diagnostike jetrnih obolenj, če pri tem uporablja še druge diagnostične pripomočke, in razširjen spekter, če zdravnik nebiokemičnih diagnostičnih metod ne uporablja. Na koncu pa je predložil za diferencialno diagnozo ikterusa potrebne biokemične teste. Samo takšen pristop lahko pomaga pri diagnostiki bolezni, kontroli terapije in ugotavljanju prognoze razvoja bolezni.

Istega leta je ob 20. obletnici delovanja Združenja medicinskih biokemikov pri SFD pripravil pomembno posvetovanje o stanju medicinske biokemije v Sloveniji. V uvodnem referatu z naslovom Osnovne smeri razvoja medicinske biokemije je nakazal pomembne pridobitve na področju instrumentalne in imunokemijske analitike, avtomatizacije instrumentalne analize in računalniške obdelave podatkov. Povsem nova oprema je močno spremenila delo biokemičnih laboratorijev, kjer prevladujejo fizikalno kemične in računalniške naprave. (22)

Leto 1981 je bilo pomembno tudi za nadaljnji razvoj klinične biokemije v nekdanji Jugoslaviji, ko je meseca maja potekal drugi posvet medicinskih biokemikov Jugoslavije v Banjaluki. Na njem so ob aktivnem sodelovanju Nika Jesenovca načrtali jasno perspektivo laboratorijske službe znotraj zdravstvene zaščite s standardizacijo biokemičnih laboratorijev in postopkov, vzgojo kadrov za potrebe biokemijske stroke in sprejemom zakonskih predpisov za samoupravno organiziranje in dohodkovno neodvisnost laboratorijske službe. Jesenovec je predstavil šolanje kadrov za potrebe biokemijske stroke v duhu usmerjenega izobraževanja za laboratorijska dela v zdravstvu na srednjem, višjem, visokem in podiplomskem študiju. Poudaril je, da šol za usposabljanje kliničnih biokemikov vse do tedaj nismo imeli. Zato so to delo opravljali različni strokovnjaki, od farmacevtov, kemikov, zdravnikov in biologov. Vsi pa so imeli pomanjkljivo izobrazbo na določenih področjih, na primer kemiki iz medicinskih in zdravniki iz kemičnih ved, biologi pa tako iz kemičnih kot tudi medicinskih ved. Vse to je Slovenija s Pravilnikom o specializaciji zdravnikov, zobozdravnikov in farmacevtov že uredila. Zato je bilo na posvetu predlagano, da se v vsej Jugoslaviji za podiplomsko šolanje medicinskih biokemikov prevzamejo načrti in programi šo-

lanja SR Slovenije. To je bilo vsekakor veliko priznanje slovenskemu Združenju medicinskih biokemikov in prof. dr. Niku Jesenovcu. (23) Kako vestno je Jesenovec spremljal nove pristope k interpretaciji laboratorijskih izvidov, pokaže pregledni članek o novih načinih prikazovanja rezultatov klinično-biokemičnih analiz. S kombinacijo rezultatov dobimo nove vrednosti v obliki količnikov, produktov, korigiranih vrednosti in razlik ter pridemo do podatkov, ki nam povedo več kot rezultati samih analiz. (24)

Prof. Jesenovec je vse svoje znanje posvetil dvigu kakovosti medicinsko laboratorijske službe v Sloveniji in tedanji Jugoslaviji na mednarodno raven. Zato je potreboval sodobno opremljene laboratorije, visoko izobražene strokovnjake s področja klinične biokemije in delo laboratorijev po mednarodnih standardih.

Prvo nalogo je opravil z ustanovitvijo Univerzitetnega inštituta za klinično kemijo in klinično biokemijo pri Univerzitetnem kliničnem centru v Ljubljani. S tem je kliničnemu laboratoriju omogočil status samostojnega razvojno raziskovalnega inštituta, ki poleg rutinskih raziskav opravlja tudi pomembno izobraževalno in raziskovalno dejavnost.

Drugo zahtevo po visoko izobraženih strokovnjakih je prof. Jesenovec uresničil z ustanovitvijo Katedre za klinično biokemijo na Odseku za farmacijo Univerze v Ljubljani. S tem je bila dana možnost za organiziranje univerzitetnega študija klinične biokemije v Ljubljani. Tu so pridobili ustrezno višje- in visokošolsko izobrazbo prvi diplomirani inženirji laboratorijske biomedicine in s tem odprli možnost podiplomskega izobraževanja na magistrski in doktorski stopnji.

Prof. Jesenovcu je ostala še pomembna naloga uskladitve dela laboratorijske službe v Jugoslaviji z mednarodnimi standardi. Kot predsednik Društva medicinskih biokemikov Jugoslavije in Komisije za izbor postopkov v medicinski biokemiji je ugotovil, da večina kliničnih laboratorijev po Jugoslaviji nima napisanih in sprejetih postopkov, po katerih bi izvajali klinične analize. Napisani postopki pa so bili pomanjkljivi in so dopuščali mnoge napake. Zato je sklenil, da bo skupaj s sodelavci poskušal pripraviti metode dela klinično biokemičnih laboratorijev po merilih Mednarodnega združenja kliničnih kemikov (IFCC), ki bi jih nato sprejeli laboratoriji po vsej Jugoslaviji. Pred tem je Jesenovca čakala še ena velika naloga. Večina mednarodnih organizacij za kemijo, fiziko in klinično kemijo je leta 1971 sprejela sistem mednarodnih enot (SI), da bi poenotila prikazovanje

rezultatov svojih raziskav. S tem so se obetale velike spremembe tudi v medicini. Tako se je količina snovi začela prikazovati v molih in ne gramih, tlak v pascalih in ne v mm Hg, odpravljeno je bilo prikazovanje rezultatov v odstotkih, ki jih je nadomestilo decimalno število itd.

Jesenovec je leta 1978 v Farmaceutskem vestniku objavil obširen pregledni članek o prehodu prikazovanja rezultatov v enotah mednarodnega merskega sistema in ga podkrepil s praktičnim primerom v hematologiji. Za prehod je bilo določeno obdobje do leta 1981. (25)

Tako so bili dani pogoji za sestavo standardnih postopkov dela v klinično biokemičnih laboratorijih. Seveda je bilo treba vse predpisane postopke tudi preizkusiti v praksi. To je zahtevalo ogromno dela in izkušenj. Vendar je to Jesenovcu skupaj s sodelavci Univerzitetnega inštituta za klinično kemijo in klinično biokemijo uspelo.

Začelo se je težavno prilagajanje mednarodnim pravilom. Že sam opis vsebine laboratorijskega postopka za izbrano metodo je zahteval od avtorjev veliko truda. Opis je namreč moral vsebovati uvod, natančen opis analitične metode, statistično oceno metode in uporabljeno literaturo. Pri tem je moral opis analitične metode izvajalcu posredovati princip metode, uporabljen material in opremo, izvedbo analize, izračun dobljenih rezultatov in morebitna opozorila pri postopku. Sama ocena metode je morala vsebovati tudi podatke o uporabnosti in zanesljivosti metode, izračunane s statističnimi metodami. Vse to je Jesenovec obširno obrazložil in opremil s konkretnimi primeri v svojih številnih objavah v Farmaceutskem vestniku, Novisu in drugih medicinskih biokemičnih revijah. Te številne članke je bilo treba le še zbrati, jih urediti, prevesti v srbohrvaški jezik in predložiti Društvu medicinskih biokemikov Jugoslavije (DMBJ) v potrditev in objavo. Komisija za izbor postopkov v medicinski biokemiji pri DMBJ je izbrala 445 postopkov za 412 preiskav različnega biološkega materiala in gradivo pripravila za tisk. (27)

Leta 1988 je izšla prva knjiga z naslovom Izabrani postupci analiza u kliničko-biokemijskim laboratorijama, v kateri je zbranih 41 postopkov za 27 preiskav urina (avtorja Jesenovec in Prevorčnik), 24 postopkov za 27 preiskav iz hematologije (avtorja Jesenovec in Porekar), 72 postopkov za 43 preiskav elektrolitov (avtor Jesenovec), 4 postopki za 2 preiskavi koncentracije bilirubina v krvnem serumu (avtorja Jesenovec in Malešič) in 5 postopkov za 25 preiskav želodčnega soka (avtor Jesenovec). (26)

Drugi del knjige je izšel leta 1990 in vsebuje naslednja poglavja:

- Navodilo o vsebini laboratorijskega postopka (avtor Jesenovec),
- Navodila o obvezni kontroli kvalitete rezultatov analiz krvnega seruma (avtor Jesenovec),
- Kako lahko sami pripravimo kontrolni serum (avtorica J. Kralj),
- Stališča o zaščiti laboratorijskih delavcev pred okužbo (avtor Jesenovec),
- 15 postopkov s področja kontrole sistema hemostaze (avtorica J. Kralj),
- 17 postopkov s področja analitike lipidov in lipoproteinov (avtorji Gros-Jurman, Jesenovec, Zalokar),
- 8 postopkov s področja analitike proteinov (avtorji Gros-Jurman, Zalokar, Jesenovec),
- 10 postopkov s področja analitike encimov (avtorja Štraus, Jesenovec),
- 14 postopkov s področja analitike serumskega izliva (avtorji Koblezen-Simoniti, Ograjenšek, Reš),
- 13 postopkov s področja analitike blata (avtorja Kobe, Jesenovec),
- 2 postopka s področja analitike sputuma (avtor Kobe),
- 6 postopkov s področja analitike punktatov (avtor Kobe),
- 15 postopkov citokemičnih analiz iz laboratorijske hematologije (avtor Porekar). (27)

Žal dokončanja tretje knjige izbranih postopkov biokemičnih analiz Jesenovec ni dočakal, ker ga je doletela prezgodnja smrt.

Natisnjeni knjigi sta postali »zakonik« klinično biokemičnih laboratorijev v Jugoslaviji, nepogrešljiv pri vsakodnevem delu v klinično biokemičnih laboratorijih.

Pedagoška dejavnost

Niko Jesenovec svojega znanja nikoli ni skrival. Rad je pomagal in znanje delil s sodelavci. Že na fakulteti v Zagrebu se je vključil v pedagoško delo in bil pomožni asistent pri organizaciji in vodenju vaj pri predmetih Anorganska kemija, Preparativna anorganska kemija, Fizikalna kemija in Analizna anorganska kemija. Zato ni presenetljivo, da si je takoj, ko je nastopil službo v mariborski bolnišnici, poiskal dodatno delo na Srednji medicinski šoli. Tu je vrsto let predaval kemijo in mikrobiologijo, kot univerzitetnega učitelja pa so ga povabili k sodelovanju tudi na Višji stomatološki šoli in Pedagoški akademiji in tam je predaval Biokemijo. V pomoč dijakom in študentom je pripravil več učbenikov, med njimi Os-

nove mikrobiologije, parazitologije, sterilizacije in dezinfekcije leta 1969, Uvod v študij biokemije in Klinična kemija in biokemija I in II leta 1992. Skrbelo pa ga je tudi veliko pomanjkanje medicinskih biokemikov v Sloveniji. Hitro je ugotovil, da za šolanje tovrstnih strokovnjakov v Sloveniji nismo imeli nobene posebne šole, zato so laboratorijsko službo opravljali različni strokovnjaki, od farmacevtov, kemikov, biologov do zdravnikov. Le redki so imeli opravljeno tudi specializacijo iz medicinske biokemije. Zato je takoj po nastopu službe v Ljubljani leta 1976 sprožil obširno akcijo za uvedbo študija medicinske biokemije na Farmaceutskem odseku Univerze v Ljubljani. Ker se je ravno v tem času pripravljala reorganizacija Univerze v skladu z Zakonom o Univerzi, je Odsek prešel v VTOZD Farmacija in s tem pridobil več samostojnosti. Tako je bil v šolskem letu 1977/78 uveden dvoletni višješolski študij s farmacevtsko-tehnološko in medicinsko-biokemijsko usmeritvijo, in sicer kot študij ob delu in za delo. S tem bi zlasti laboratorijski tehniki pridobili več teoretičnega znanja, prevzemali večje odgovornosti pri delu in si pridobili možnost napredovanja. Program za medicinsko biokemično usmeritev je skupaj s Sekcijo za medicinsko biokemijo pri SFD pripravil Jesenovec. Potrdila pa ga je Posebna izobraževalna skupnost za kemijo, farmacijo, gumarstvo in nekovine, katere skupščino je vodil prav Jesenovec. Vodja medicinsko biokemijske usmeritve in predavanja predmeta Analizna farmacevtska biokemija, ki se je kasneje preimenoval v Medicinsko biokemijo, je prevzel Jesenovec. Predavanja so potekala na VTO Farmacija, vaje pa v laboratorijih centralnega klinično-kemičnega laboratorija Kliničnega centra v Ljubljani. Istočasno je bil predmet Analizna farmacevtska biokemija vključen v univerzitetni program.

Vsa prizadevanja dr. Jesenovca na strokovno raziskovalnem in izobraževalnem področju so pripomogla, da je Centralni klinično-biokemični laboratorij Kliničnega centra v Ljubljani pridobil status Univerzitetnega inštituta za klinično kemijo in klinično biokemijo in postal učna baza farmacevtske in medicinske fakultete v Ljubljani. Ko so bili sprejeti novi učni programi študija farmacije in se je področje biokemije razširilo z novimi predmeti Klinične kemije I in II, je postala potreba po ustanovitvi organizacijske enote za klinično biokemijo stvarna tudi na VTOZD Farmacija. Sklep o ustanovitvi Katedre za klinično biokemijo je sprejel Znanstveno pedagoški svet VTOZD Farmacija leta 1986 in za prvega predstojnika katedre izvolil prof. dr. Nika Jesenovca. (28) Katedra je v na-

slednjih letih pridobila prve asistente in laborante in začelo se je resno raziskovalno delo na tem področju. Predstojnik pa je k sodelovanju povabil tudi večje število medicinskih biokemikov, ki bi po njegovem mnenju lahko prispevali k izobraževanju in razvojno raziskovalnem delu Katedre. Toda želje in potrebe po kakovostnih višje- in visokošolsko izobraženih kliničnih biokemikih so bile vse močnejše in treba je bilo pripraviti nove izobraževalne programe. Tako je bil višješolski program ob delu preveden v redni višješolski študij za inženirje farmacije za medicinsko biokemijska dela. Program se je razširil z novimi biokemičnimi in medicinskimi predmeti, kar je bil odsev naglih sprememb v izobraževalnem in raziskovalnem delu omenjenega področja. Leta 1978 je bil prvič sprejet program podiplomskega študija medicinske biokemije. Slovenija je tudi na tem področju začela promovirati magistre in doktorje znanosti. Leta 1990 je bilo že 9 novih doktorjev in 8 magistrrov medicinske biokemije. Ustvarjeno je bilo pomembno jedro za nadaljnji razvoj pedagoškega in znanstveno raziskovalnega dela. (29)

Od vsega začetka dela dr. Jesenovca so bili problem pogoji opravljanja specializacije iz klinične biokemije. Zato ne preseneča, da so bili v Sloveniji še ob koncu leta 1960 zaposleni samo štirje specialisti iz klinične biokemije. Stanje se je nekoliko popravilo šele leta 1971, ko je specialistični izpit iz medicinske biokemije opravilo 16 kandidatov, med njimi 9

Jesenovec s svojim doktorantom Joškom Osredkarjem leta 1992

dipl. farmacevtov, 4 inženirji kemije in 3 dipl. biologi. (28) To je povečalo možnost specialističnega usposabljanja nadaljnjim kandidatom, saj so bili lahko mentorji specializantom samo specialisti. Leta 1973 je bil sprejet novi Pravilnik o specializacijah zdravnikov, zobozdravnikov, dipl. farmacevtov in zdravstvenih sodelavcev z visoko izobrazbo v SR Sloveniji. Pravilnik je natančno predpisal način sprejemanja na specializacijo, pango specializacij, njihov načrt in program, način opravljanja specialističnega staža, pogoje, ki jih morajo izpolniti zdravstvene organizacije združenega dela za izvajanje specialističnega izobraževanja, način opravljanja specialističnega izpita, sestavo in delo izpitnih komisij ter obrazce v povezavi s specializacijo. V njem je bila navedena tudi specializacija iz medicinske biokemije, ni pa še bil izdelan podrobnejši program izvedbe te specializacije. Tu sta odločilno vlogo pri Ministrstvu za zdravstvo SRS odigrala Sekcija za medicinsko biokemijo in Strokovni kolegij kliničnih in biokemičnih laboratorijev, katerega predsednik je bil Jesenovec, in pripravila podroben program in način izvedbe te specializacije. (29)

Pomembno vlogo pri izvajanju specializacije sta imela VTOZD Farmacija in zdaj že redni profesor Niko Jesenovec, ki je bil dolga leta predsednik komisije za specialistične izpite iz medicinske biokemije, prevzel je tudi mentorstvo mnogim specializantom. Tako se je število specialistov iz medicinske biokemije močno povečalo, s tem pa tudi kakovost klinično biokemične službe v Sloveniji, vse pod budnim očesom dr. Jesenovca. Kako veliko delo je Jesenovec opravil na področju klinične kemije, najbolje kažejo njegova dela. Objavil je 9 učbenikov, 48 znanstvenih, 165 strokovnih in 126 organizacijskih člankov, 77 povzetkov predavanj na strokovnih srečanjih in bil predavatelj na 253 kongresih in simpozijih po Sloveniji, Jugoslaviji in v tujini. (30)

Pri tem je bil ves čas usmerjen v izboljšanje organizacije in dvig kakovosti strokovnega dela z uvedbo standardnih laboratorijskih postopkov in normativov za delo v laboratorijih, tipizacijo laboratorijev in strokovni nadzor v njih. Klinični laboratoriji so postali nepogrešljiv del diagnostičnega in terapevtskega dela našega zdravstva, saj so laboratorijski izvidi neprecenljiv pokazatelj bolnikovega fiziološko-patofiziološkega stanja. S svojim delom je prof. Jesenovec vplival tudi na razvoj farmacije v Sloveniji. Kot farmacevt je medicinsko biokemijo ves čas povezoval s farmacevtskim študijem in farmacevti. Prepričan je bil, da so ti po svoji izobrazbi edini usposobljeni za delo v medicinskih laboratorijih, ker po-

vezujejo kemično in medicinsko znanje, kar je potrebno za izvajanje in razlago laboratorijskih izvidov. Tako se je razvil študij medicinske biokemije na Farmaceutski fakulteti in je danes večina medicinskih biokemikov farmacevtov. Svojo povezanost s farmacijo je Jesenovec pokazal z delom v številnih organih SFD. Bil je član upravnega odbora, v letih od 1981 do 1987 član izdajateljskega sveta Farmaceutskega vestnika in od leta 1987 do 1989 predsednik le-tega, ustanovitelj Sekcije medicinskih biokemikov pri društvu in njen prvi blagajnik. Bil je član ekspertne skupine za pH pri Mednarodni zvezi za klinično kemijo in laboratorijsko medicino ter Evropski konfederaciji za laboratorijsko medicino.

Vse svoje življenje je aktivno sodeloval v družbeno političnih organizacijah, sprva v mladinski organizaciji in nato v sindikalnih odborih. Bil je član republiške konference Zveze sindikatov in Socialistične zveze delavnega ljudstva Slovenije, član Sveta za zdravstvo Slovenije, član socialno-zdravstvenega zbora Zvezne skupščine, predsednik Skupščine posebne izobraževalne skupnosti za kemijo, farmacijo, gumarstvo in nekovine, član Sveta medicinske fakultete v Ljubljani itd.

Za vse svoje delo je prejel številna priznanja in odlikovanja. Med drugimi medaljo za hrabrost, red zaslug za narod s srebrno zvezdo, red dela s srebrnim vencem, red dela z zlatim vencem in leta 1979 Minařikovo odličje za svoj neprecenljiv prispevek razvoju farmacije in znotraj nje medicinske biokemije v Sloveniji.

Da bi se ohranil spomin na lik in delo utemeljitelja medicinsko laboratorijske službe v Sloveniji, prof. dr. Nika Jesenovca, so njegovi sodelavci na Univerzitetnem kliničnem inštitutu za klinično kemijo in biokemijo Univerzitetnega kliničnega centra Ljubljana sklenili leta 2002 organizirati 1. simpozij pod imenom Jesenovčevi dnevi. Ko so v naslednjih letih k sodelovanju povabili Društvo za laboratorijsko medicino Slovenije, Katedro za klinično biokemijo in laboratorijsko biomedicino Fakultete za farmacijo in Zbornico laboratorijske biomedicine Slovenije, je manifestacija prerasla iz skromnih začetkov v odmeven in osrednji dogodek na področju laboratorijske medicine tudi zunaj meja Slovenije. (31)

Za pomoč pri pripravi tega prispevka se zahvaljujema mag. Marti Kramberger, mag. farm., spec. med. biokem.

Franc Kozjek, Lovro Dermota

Viri

1. Jesenovec, N. ULBB 1977–1986, I. del, 461–3463, Univerza v Ljubljani 1995.
2. Farm Vestn 1961; XII: 88.
3. Farm Vestn 1970; XXI: 64 in 68.
4. Jesenovec, N, Šauperl, V. Eritrocitni glutation v krvi in eritrocitih zdravih oseb. Farm Vestn 1964; XV: 117–119.
5. Jesenovec, N, Černelč, M. Eritrocitni glutation pri sladkorni bolezni, Farm Vestn 1965; XVI: 1–3.
6. Jesenovec, N, Šulek, V. Pridobivanje znoja z iontoforezo. Farm Vestn 1966; XVII: 89–93.
7. Jesenovec, N, Rep, F. Kontrola pH in CO₂ stanja krvi, krvne plazme oz. seruma. Farm Vestn 1967; XVIII: 20–31 in 140–151.
8. Jesenovec, N, Rep, F. Priprava in analiza plinskih mešanic za medicinsko in biokemično laboratorijsko uporabo. Farm Vestn 1968; XIX: 15–27.
9. Jesenovec, N, Rep, F. O pH-metriji v klinični praksi. Farm Vestn 1968; XIX: 138–151.
10. Jesenovec, N. Vpliv antikoagulantnega sredstva, kakovosti kemikalij in meritvene temperature na vrednost pH krvi. Farm Vestn 1968; XIX: 151–156.
11. Jesenovec, N, Ramšak, B. Hitro in enostavno določanje fibrinogena v plazmi. Farm Vestn 1968; XIX: 239–243.
12. Jesenovec, N. Posvetovanje medicinskih biokemikov Jugoslavije v Cavtatu. Farm Vestn 1970; XXI: 211–214.
13. Jesenovec, N. Prvi biokemijski dnevi v Mariboru. Farm Vestn 1970; XXI: 338–339.
14. Jesenovec, N, (Ur.). Prispevki s predavanj na biokemijskih dnevih v Mariboru. Farm Vestn 1971; XXII, 203–323.
15. Jesenovec, N, Drobnič, M. Sodobni pogledi na tehniko pridobivanja in analizo želodčnega soka. Farm Vestn 1971; XXII: 233–256.
16. Jesenovec, N. Zaključki biokemijskih dnevov v Mariboru, Farm Vestn 1972; XXIII: 79–82.
17. Jesenovec, N, Rep, F. Mikroekvilibracijska tehnika za določanje vrednosti acidobaznega ravnotežja v venozni krvi. Farm Vestn 1969; XX: 14–23 in 291–294.
18. Jesenovec, N. Simpozij o klinično biokemični diagnostiki ledvic. Farm Vestn 1973; XXIV: 176–178.
19. Jesenovec, N, Rep, F. Določanje beljakovin v krvnem serumu z biuretno metodo. Farm Vestn 1975; XXVI: 109, 189 in 269.
20. Jesenovec, N. Vodstvo Društva medicinskih biokemikov Jugoslavije je prevzela Slovenija. Farm Vestn 1978; XXIV; 285–286.
21. Jesenovec, N, Vreča, I. Biokemični testi za ugotavljanje jetrnih bolezni, Simpozij Odstranjevanje zdravilnih učinkovin iz telesa, SFD 1981, 133–164.

22. Jesenovec, N. Osnovne smeri razvoja medicinske biokemije. Farm Vestn 1981; XXXII: 369–375.
23. Jesenovec, N. Drugi posvet medicinskih biokemikov Jugoslavije. Farm Vestn 1982; 33: 265–269.
24. Jesenovec, N. Nekateri novi načini prikazovanja rezultatov biokemičnih analiz. Farm Vestn 1983; 34: 211–227.
25. Jesenovec, N. Izražanje rezultatov v enotah mednarodnega merskega sistema (SI), Prehod na enote SI v hematologiji. Farm Vestn 1978; XXIV: 153–163.
26. Jesenovec, N (Ur.), Izabrani postupci analiza u kliničko-biokemijskim laboratorijama I. DMBJ, Beograd 1988.
27. Jesenovec, N (Ur.). Izabrani postupci analiza u kliničko-biokemijskim laboratorijama II, DMBJ, Beograd 1990.
28. Jesenovec, N. Formiranje katedre za klinično biokemijo. Farm Vestn 1988; 39: 136–137.
29. Uradni list SRS, št. 22/73.
30. Jesenovec, N. Katedra za klinično biokemijo. Farm Vestn 1990; 41: 70–74.
31. Skitek, M. 6. Jesenovčevi dnevi 2014, Fakulteta za farmacijo, Ljubljana.

MARIJA ŽEMVA, roj. **IBOVNIK**, mag. farm., spec. med. biokem.
(27. 1. 1921–24. 4. 1999)

Čas do konca 2. svetovne vojne (otročstvo, šolanje)

Marija se je rodila 27. januarja 1921 na Bledu. Njena starša Ana (1897–1970) in Tomaž Ibovnik (1894–1927) sta se tja priselila iz Roža na Koroškem po koroškem plebiscitu leta 1920. Oče je bil po poklicu orožnik, mati pa šivilja s prijavljeno obrtjo. Denar, ki sta ga prinesla s seboj, je bliskovito izgubil svojo vrednost. Sprva so stanovali kot podnajemniki, čez čas so privarčevali toliko, da so lahko kupili polovico parcele na Ribnem, začeli zidati hišo in se vanjo preselili, ko še ni bila ometana. Potem se je rodila druga hčerka Vida. Naslednje leto (1926) so očeta v orožniški službi premestili v Srbijo, od tam še v Makedonijo. Okužil se je z malarijo in leta 1927 umrl v Petrovaradinu. Tam so ga tudi pokopali. Hčerki sta po pokojnem očetu dobivale pokojnino. Vdova Ana se je mučila, da je s šivanjem odplačala dolgove (1). Odločila se je za drugi zakon, vzela je Franca Pangerca (1892–1969), lastnika druge polovice zemljišča v Ribnem, zidarskega mojstra z gradbeniškim podjetjem in precej zaposlenimi. S svojo skupino je leta 1938 postavil hišo magistru Bohuslavu Lavički na Strahinjskem polju pri Kranju. Za pastorki Marijo in Vido je lepo skrbel. Leta 1930 mu je Ana rodila hčerko Miro (2, 3).

Najstarejša med sesticami, Marija Ibovnik, je na Bledu končala pet razredov osnovne šole. Jeseni leta 1932 je odšla v gimnazijo v Ljubljano.

Marija (na desni) s sesticama

Ves čas je dosegala lepe šolske uspehe; maturirala je leta 1940 (1, 4). Jeseni tistega leta se je vpisala na študij farmacije na zagrebško filozofsko fakulteto z odsekom za farmacijo. Prvo, to je tirocinijsko leto, vpisano v indeks kot Elementarne praktične vaje iz farmacije, je potekalo v lekarni Zlatorog na Bledu pri lastnici magistri Mariji Zamida. Junija leta 1941, že v vojnem stanju, je Marija v Zagrebu z odliko opravila tirocinijski izpit (1, 5–7). Jeseni istega leta se zaradi političnih sprememb (nastanek Neodvisne države Hrvaške 10. aprila 1941 in neprijetnosti, ki so jih doživljali »tujci« študenti v novonastali hrvaški državi) ni vpisala v tretji semester farmacevtskega študija v Zagrebu, ampak se je odločila za Univerzo v Innsbrucku, potem ko je dobila dovoljenje nemške zasedbene oblasti na Bledu (1). V Innsbrucku je med drugim poslušala predavanja iz bakteriologije, medicinske biokemije pa takrat tudi v Avstriji še ni bilo v študijskem programu (8). Decembra 1943 je mesto doživelo hudo bombardiranje in Marija se je bila prisiljena vrniti domov. Na Bledu je takoj začela delati v lekarni svoje prve mentorice magistre Marije Zamida (9).

Marija med 2. sv. vojno

S somišljeniki je konspirativno pomagala partizanom z zbiranjem zdravil in sanitetnega materiala ter z denarnimi prispevki.

Po osvoboditvi (dokončanje študija, ustvarjanje družine, delovna mesta)

Od junija do konca septembra leta 1945 je bila študentka Marija zaposlena v lekarni v Kranju (9). Julija leta 1945 se je poročila z Mihom Žemvo (1912–2005), dr. med., doma iz Mevkuža pri Gorjah pri Bledu (1, 10, 11). Ker je bil partizanski zdravnik, ga je Jugoslovanska armada leta 1945 zadržala v aktivni vojaški službi. Leta 1947 ga je postavila za predstojnika centralnega laboratorija v Vojni bolnici (vojaški bolnišnici) v Ljubljani z nalogo, da laboratorij uredi in razvija naprej. Medicinska biokemija je postala s svojimi različnimi področji njegovo strokovno poslanstvo, sam pa sodi med peščico predanih kemikov, zdravnikov, farmacevtov in biologov,

ki so začeli to stroko razvijati v Sloveniji in jo zgledno približali dosežkom v drugih državah (12).

V letu 1945 je takrat že samostojna Farmacevtska fakulteta v Zagrebu Mariji Žemva priznala štiri semestre študija v Innsbrucku (od tretjega do šestega), da se je jeseni tistega leta lahko v hrvaškem glavnem mestu vpisala v sedmi semester. Prostovoljno je hodila poslušat predavanja prof. dr. Marijane Fišer-Herman (1897–1994) iz predmeta biokemija s kliničnimi preiskavami (13) in v Zagrebu diplomirala 14. novembra 1946 (1, 14).

Januarja leta 1947 je v mlado družino Žemva privekal prvi sin, julija 1948 pa drugi.

Po diplomi je bilo farmacevtki Mariji dodeljeno prvo delovno mesto v Lekarni za zavarovance na Miklošičevi cesti v Ljubljani; tam je delala od 6. oktobra 1947 do 31. julija 1949, nato je bila prestavljena v Centralno lekarno Ljubljana za dobri dve leti (15).

Poročna slika zakoncev Marije in Miha Žemva, 7. julij 1945

S prvim oktobrom leta 1951 se je poslovila od klasične farmacije in se preusmerila v medicinsko biokemijo (15, 16). Le nekaj tednov prej se je za tak korak odločil tudi kolega Bogdan Šavnik (1922–1963), mag. farm., zaradi močnega poslabšanja vida (16, 17). Magistra Žemva je postala vodja laboratorija diagnostične postaje, predhodnice kasnejše poliklinike; prostore so imeli v sanatoriju Šlajmerjev dom (današnja ortopedska klinika). Zapisala je, da v začetku niso imeli centrifuge in so po odvzemu krvi morali počakati toliko časa, da je nastal krvni strdek. Po njenem prihodu se je opremljenost laboratorija boljšala; k dotedanjim predvsem hematološkim in urinskim preiskavam so postopoma dodajali vse več biokemičnih analiz. Dokaz in potrditev za razveseljivi strokovni razvoj laboratorija v Šlajmerjevem domu najdemo v članku *Kako pošiljamo bolnike in material za biokemične preiskave*, objavljenem v Zdravstvenem vestniku leta 1953 (18).

Ko so na Njegoševi cesti št. 4 zgradili novo stavbo za poliklinično zdravstveno dejavnost, je v njej dobil prostore tudi laboratorij, ki je do tedaj deloval v Šlajmerjevem domu. Magistra Žemva se ni preselila v novo polikliniko, ampak je sprejela povabilo prof. dr. Milka Bedjaniča (1904–1976), dr. med., predstojnika infekcijske klinike v Ljubljani, in s prvim aprilom 1957 začela voditi laboratorij na tej kliniki na Japljevi ulici št. 2. Klinika je v tistem času spadala med organizacijske enote Medicinske fakultete Ljubljana (19). Marija Žemva je tam ostala 20 let, do upokojitve. V prvih 10 letih so bili nastanjeni v starih, skromnih prostorih, saj je bila v stavbi najprej sirotišnica. Temu navkljub so začeli širiti program iz medicinske biokemije in laboratorijske hematologije. Miha Žemva, dr. med., predstojnik centralnega laboratorija v vojaški bolnišnici v Mostah, je s polovičnim delovnim časom prevzel vodenje hematološkega dela laboratorija na infekcijski kliniki in vpeljal nove, zahtevne preiskave celic kostnega mozga, bezgavk, likvorja in punktatov telesnih votlin. Leta 1967 so se preselili v prvo nadstropje novega prizidka infekcijske klinike; njegovo gradnjo je spodbudila tudi epidemija poliomielitisa sredi petdesetih let prejšnjega stoletja. V skrbno načrtovane prostore so namestili sodobno laboratorijsko opremo, kupljeno z denarjem iz posebnega »polio« sklada. Pri nastajanju novega laboratorija sta zakonca Žemva po-žrtvovalno sodelovala od idejnih načrtov naprej (20).

V razgibanem času, ko se je delo v laboratoriju cvetoče razvijalo, je Marija Žemva leta 1972 nepričakovano doživela možgansko kap. Po

*Marija Žemva v laboratoriju na infektivni kliniki
v Ljubljani*

zdravljenju in rehabilitaciji je delala polovični delovni čas; kljub temu to zanje ni bilo lahko, ker so ji po bolezni ostale zdravstvene posledice. Vodstvo Kliničnih bolnic (KB) je leta 1970 ustanovilo novo laboratorijsko enoto Centralni laboratorij (CL) kot začetek centralizirane laboratorijske službe v prihodnosti. CL je bil lociran v stavbi Poliklinike na Njegoševi c. 4, vodil ga je doc. dr. Bogdan Podobnik (1935–2010), univ. dipl. inž. kem. V CL so postopoma pridobivali sodobno laboratorijsko opremo (od polavtomatskih do avtomatskih analizatorjev). Drugim laboratorijem je v tistem času ob naraščajočih delovnih obveznostih primanjkovalo opreme in osebja, zato so naloge vse težje izpolnjevali. Ob iskanju rešitev so sprva biološke vzorce za najbolj pogosto naročene preiskave predajali Centralnemu laboratoriju. Nato so se začeli organizacijsko postopoma vključevati v Centralni laboratorij, kasnejši TOZD Centralni klinično-kemični laboratorij (CKKL) Kliničnega centra (KC), na matičnih klinikah pa uredili specializirane laboratorije, po potrebi tudi priročne laboratorije. Na prehodu leta 1973 v

1974 se je Centralnemu laboratoriju priključil tudi laboratorij infekcijske klinike. Dogovorili so se, da bodo na Japljevi ulici 2 odzimali kri bolnikom z infekcijske klinike, sami opravljali rutinske preglede urina, blata, hematološke preiskave, analizo likvorja in sedimentov različnih punktatov ter nekaj biokemijskih preiskav, glavnino vzorcev za biokemijske analize pa bodo pošiljali v CL na Njogoševo cesto 4 ali v druge ustrezne specializirane laboratorije.

Magistra Žemva se je upokojila na koncu leta 1976. Maja leta 1977 je vodenje laboratorija na infekcijski kliniki prevzela Jasna Modrica Kobe, mag. farm., od sredine leta 1979 tudi specialistka med. biokemije. Načrtovane spremembe zaradi delitve dela med laboratoriji so v enoti na infekcijski kliniki popolnoma izpeljali do konca leta 1977. Program specializiranega laboratorija na Japljevi ulici 2 je tedaj poleg hematologije periferne krvi zajemal še citološko hematologijo (celice kostnega mozga), parazitologijo (tudi tropsko), preiskave likvorja in punktatov telesnih votlin (20).

*Marija Žemva ob odhodu v pokoj s soprogom
na njunem domu pozimi 1976/1977*

Delo v Farmacevtskem društvu Slovenije in naloge v Kliničnih bolnicah

Prva leta po ustanovitvi Farmacevtskega društva Slovenije:

Marija Žemva je začela svoje udejstvovanje v Farmacevtskem društvu Slovenije (FDS) leta 1952 z dvema strokovnima prispevkoma v Farmacevtskem vestniku (21, 22) (več v poglavju Poudarki iz bibliografije). V obdobju 1953/1954 je v mariborski podružnici FDS nastopila s predavanjem *Farmacevt v biokemičnem laboratoriju v vojni in miru* (23).

Na občnih zborih društva so jo trikrat izvolili v upravni odbor društva (UO): marca 1954 (24), aprila 1955 (25), maja 1964 (takrat je zastopala sekcijo medicinskih biokemikov) (26). Kadar je bilo treba, so jo na seje UO FDS povabili še posebej kot poročevalko. Leta 1954 so jo imenovali v komisijo, »ki bo stopila v stik z iniciativnim odborom za novo medicinsko fakulteto« (27). Novembra 1961, nekaj tednov po ustanovitvi sekcije za klinično biokemijo, je bila izbrana za predstavnico te sekcije v upravnem odboru društva (28).

Sekcija bolnišničnih farmacevtov pri FDS od leta 1953:

Prvi kongres jugoslovanskih farmacevtov oktobra leta 1952 v Dubrovniku je spodbudil farmacevte, zaposlene v bolnišničnih lekarnah ter laboratorijih bolnišnic in poliklinik, naj začnejo ustanavljati sekcije bolnišničnih farmacevtov (29). Kolegi v FDS so to storili prvi v nekdanji državi na ustanovnem sestanku 27. februarja 1953; takrat so magistro Žemva izvolili za prvo tajnico sekcije bolnišničnih farmacevtov pri FDS (30, 31).

Sekcija medicinskih biokemikov pri FDS od leta 1961:

V letu 1955 so jugoslovanski farmacevti pripravili tri strokovna srečanja, pomembna za prihodnje odločitve o klinično-biokemični službi: maja v Splitu prvi plenarni sestanek bolnišničnih farmacevtov Jugoslavije (32) in šesti plenum Zveze farmacevtskih društev Jugoslavije (ZFDJ) (33), oktobra pa prvo posvetovanje medicinskih biokemikov Jugoslavije v Zagrebu (34).

Prispevek magistre Žemva je bil posebno viden ob srečanju bolnišničnih farmacevtov v Splitu. Od novembra 1954 je delala v iniciativnem odboru za ta sestanek (člani odbora so bili predvsem slovenski kolegi). Iz dveh anket, razposlanih proti koncu leta 1954, je odbor pridobil podatke o

trenutnem stanju bolnišnične farmacevtske službe v Jugoslaviji, nanje so se oprli pisci organizacijskih referatov in razpravljavci na splitskem srečanju. Magistri Ljerka Sestrić, predsednica hrvaške sekcije bolnišničnih farmacevtov, in Marija Žemva sta pripravili uvodni referat *Organizacija farmacevtske službe v bolnicah*. Zadnji del referata z ločenim naslovom *Biokemijski laboratorij* je na srečanju predstavila magistra Žemva (35–37).

Dotlej se je v sekcijah bolnišničnih farmacevtov po državi že pokazalo, da se naloge farmacevtov v lekarnah in v laboratorijih toliko razlikujejo, da jih v posameznem republiškem društvu ni smiselno zadrževati v skupni sekciji; prihajale so spodbude, naj medicinski biokemiki ustanovijo svoje sekcije. Na posvetovanju oktobra leta 1955 v Zagrebu so zbrani sklenili, »da se pri Zvezi farmacevtskih društev FLRJ formira sekcija za medicinsko biokemijo, pri republiških farmacevtskih društvih pa se ustanove republiške sekcije, kjerkoli je dana možnost za njihov obstoj« (37). Nova zvezna sekcija za medicinsko biokemijo je dobila prve naloge: ureditev specializacije za medicinske biokemike, standardizacijo metod in opreme, določitev »normalnih« vrednosti laboratorijskih preiskav za prebivalstvo (34).

V Sloveniji je od zamisli o samostojni sekciji medicinskih biokemikov pri FDS do uresničitve poteklo več časa kot v drugih republikah. Na letnih občnih zborih FDS so leta 1956 in 1957 sicer že razgrnili razloge in potrebe za ustanovitev te sekcije (38, 39), leta 1958 pa celo sporočili, da v sekcijo bolnišničnih farmacevtov »niso več vključeni kolegi, ki delajo v kliničnih bolniških in biokemičnih laboratorijih, ker je razvoj pokazal, da je njihovo delo in problemi, ki se pri tem pojavljajo, različni od dela farmacevtov v bolniških lekarnah« (40).

Med letoma 1959 in 1960 si je tudi Slovensko kemijsko društvo (SKD) prizadevalo, da bi njihova sekcija za biokemijo aktivno segla tudi na področje medicinske biokemije. Za začetek so načrtovali standardizacijo biokemijskih analitskih metod – ob sodelovanju in pomoči naših najuglednejših medicinskih biokemikov. S tem so želeli odpreti pot med članstvo Slovenskega kemijskega društva tudi osebju iz klinično-biokemijskih laboratorijev (41–47).

Na koncu so sekcijo medicinskih biokemikov ustanovili pri FDS, saj je bilo v medicinsko-biokemijskih laboratorijih med zaposlenimi z visoko izobrazbo največ farmacevtov, FDS je bilo po smeri študija njihovo ma-

tično društvo. Priprave so hitro stekle po plenumu Zveze farmacevtskih društev Jugoslavije v Opatiji 14.–16. maja 1961. Na FDS je bilo še v istem mesecu predlagano »da se ustanovita sekciji za medicinsko biokemijo in zgodovino farmacije« (48). V zapisniku 3. seje UO FDS z dne 23. junija 1961 beremo: »Ker je v načrtu ustanovitev sekcije za medicinsko biokemijo pri FDS, se iniciativni odbor (v sestavi magistrov Žemva, Jesenovec, Pirc in Rupnik) zadalži, da organizira prvi sestanek« (49). V začetku julija leta 1961 je iniciativni odbor (že v malo spremenjeni sestavi) poslal kolegom v laboratorije slovenskih zdravstvenih ustanov pisno utemeljitev za nastanek prihodnje sekcije z vabilom, da se vanjo priglasijo. Pritrdilno se je odzvalo 26 posameznikov iz 14 zdravstvenih ustanov (50). Ustanovni sestanek sekcije za medicinsko biokemijo pri FDS je bil v Ljubljani 2. oktobra 1961 na Dalmatinovi ulici 10. Marija Žemva je v daljši obrazložitvi pojasnila, zakaj je nova sekcija potrebna in kakšne zahteve je bilo treba v ta namen izpolniti (51). Izvoljena je bila za prvo tajnico biokemične sekcije pri FDS (mandat od 2. 10. 1961 do 17. 12. 1962). V začetku je sekcija štela okrog 30 članov, na sestankih so se zbrali vsak mesec – s poletnim premorom. O sestankih med letoma 1961 in 1962 je magistra Žemva v obliki zapisnikov poročala v Farmacevtskem vestniku (52, 28, 53–57), za strokovne prireditve pa članom pošiljala pisna vabila. Ves čas je zavzeto sodelovala pri iskanju in izbiranju strokovnih tem ter predavateljev. O predavanjih, ki jih je pripravila sama, pišemo več v poglavju Poudarki iz bibliografije.

V maju 1964 je Marija Žemva v Beogradu opravila specialistični izpit (58), decembra tistega leta pa prvič postala predsednica sekcije medicinskih biokemikov pri FDS (mandat od 16. decembra 1964 do 8. decembra 1966) (59).

Opravljanje nalog za širšo skupnost v Kliničnih bolnicah (KB):

Kot zastopnica infekcijske klinike je med letoma 1964 in 1965 sodelovala pri interni standardizaciji klinično-kemijskih preiskav v Kliničnih bolnicah. To nalogo je opravil začasni strokovni kolegij; člani so bili izbrani po posebnem ključu. Kot izhodišče za delo so vzeli postopke iz zveznega priročnika *Osnovne standardne metode iz klinične biokemije* iz leta 1961. Člane kolegija so zadalžili za posamezne preiskave; potem ko so jih ti proučili, so svoje mnenje predstavili na skupnih sejah. Magistri so dodelili, da pretehta navodila za nekatere urinske preiskave in za štetje

trombocitov s kokainskim reagentom. Proti koncu delovanja tega strokovnega telesa je bila Marija Žemva imenovana še v šestčlanski uredniški odbor. Ta je izbral in potrdil metode ter jih kot tipkopis razširil med laboratorijske delavce in na klinike (60, 61).

S podporo direktorja Kliničnih bolnic se je od marca 1969 sestajal strokovni kolegij laboratorijske službe KB, sestavljen iz vodij laboratorijev vseh klinik in Onkološkega inštituta. To je bil čas, ko so gradili Klinični center in tudi v laboratorijski dejavnosti iskali najboljše strokovne in organizacijske rešitve za naprej. Da bi dosegli boljšo učinkovitost laboratorijske službe, bi morali s premišljenimi posegi zmanjšati njeno razdrobljenost. Marija Žemva je v času 1969–1970 pisala zapisnike sej tega kolegija; od januarja 1970 je vodila tudi komisijo, ki je za to telo pripravljala predloge za novo sistemizacijo delovnih mest v laboratorijski službi KB (62).

Ker še nismo imeli republiškega inštituta za klinično kemijo, je marsikatero nalogo morala prevzeti in opraviti sekcija za medicinsko biokemijo pri FDS. Že od njene ustanovitve so z rednimi strokovnimi srečanji članom omogočali izpopolnjevanje znanja. Poskrbeti je bilo treba za večjo prepoznavnost klinične biokemije v strokovni javnosti in za pravičnejše plačilo laboratorijskih delavcev v tedanjem zdravstvenem sistemu. Spoprijeli so se s pomanjkanjem šolskih strokovnih ustanov na vseh stopnjah izobraževanja ter s težavami pri specializaciji iz medicinske biokemije. V takem vzdušju je magistra Žemva drugič postala predsednica sekcije medicinskih biokemikov pri FDS (mandat od 8. 4. 1970 do 15. 2. 1973). Vmes se je leta 1971 FDS preimenovalo v Slovensko farmacevtsko društvo (SFD) (59).

Na prvi seji novega Sveta Kliničnih bolnic junija 1970 so Marijo Žemva izvolili za članico izvršilnega odbora KB, najvišjega organa upravljanja v tej ustanovi (63).

3. jugoslovanski kongres medicinske biokemije, Bled 1971:

V letu pred kongresom je potekalo prvo večje strokovno srečanje članov sekcije (»prvi biokemijski dnevi«): v Mariboru 23. in 24. oktobra 1970 s temo diagnostika želodčnih obolenj. Z ugotovitvami so poskušali pomagati zvezni komisiji pri standardizaciji postopkov za analizo želodčnega soka (64–66).

S tem dogodkom so preverili organizacijske sposobnosti slovenskih kolegov, saj je bila Slovenija izbrana za gostiteljico 3. jugoslovanskega kon-

gresa medicinske biokemije od 22. do 25. maja 1971 na Bledu. Marija Žemva je bila članica kongresnega organizacijskega odbora (ta je hkrati opravljal tudi naloge strokovnega odbora). Kot predsednica sekcije medicinskih biokemikov pri FDS je imela tudi mnoge druge obveznosti, ki jih terja taka prireditel. Zbralo se je okrog 300 strokovnjakov, domačih in tujih. Predavanja so razvrstili v sklope po temah; zbornik predavanj s kongresa je izšel leta 1975 v dveh knjigah (67–69).

Sklene se magistrin drugi predsedniški mandat:

Vzrok za zamudo pri sklicanju volilnega občnega zbora, s katerim bi sklenili magistrin drugi mandat, je bila nenadna bolezen, ki jo je presegla leta 1972. V težkem, negotovem času zanjo, za njeno družino in za sodelavce jo je pri neodložljivih rečeh, pri katerih so zdravstveno ministrstvo ali drugi zunanji organi od vodstva sekcije zahtevali čimprejše mnenje, odgovor ali odločitev, nadomeščal podpredsednik sekcije dr. Ivan Malešič, mag. farm., ki je 15. februarja 1973 postal naslednji predsednik sekcije (59, 70).

Marija Žemva je bila po koncu drugega predsedniškega mandata razbremenjena sprotne skrbi in nalog pri vodenju sekcije medicinskih biokemikov. V obdobjih, ko sta ji zdravje in počutje dopuščala, je delala polovični delovni čas in spremljala dogajanja v stroki v Sloveniji, predvsem organizacijske zadeve. V neposrednih pogovorih ali pisno je bila v stikih s predstavniki iz vodstva Kliničnih bolnic in republiškega Zavoda za zdravstveno varstvo (ZZV). Omenjamo najvažnejše teme iz teh dopisov; njihovi prepisi so se ohranili pri dr. Pavlu Dolarju:

- v letu 1973 je pojasnjevala strokovnemu pomočniku direktorja KB dr. Vinku Domitroviču, da potrebujemo republiški inštitut za klinično biokemijo, direktorju republiškega ZZV docentu dr. Saši Cvahtetu pa priporočala, naj sekcija za medicinsko biokemijo pri SFD pomaga pripravljati sistemizacijo delovnih mest v laboratorijih Kliničnih bolnic in Centralnem laboratoriju; docentu dr. Ivanu Kastelicu, prav tako iz republiškega ZZV, je jasno izrazila svoje mnenje o potrebni izobrazbi vodje Centralnega laboratorija: biti mora specialist iz medic. biokemije;
- ker se aprila 1974 ni strinjala z organogramom in sistemizacijo delovnih mest, ki ju je za TOZD Laboratorijske službe KC pripravil dr. Podobnik, je organogram sestavila še sama (71).

Prizadevanja za šolanje laboratorijskih delavcev, širša uveljavitev specializacije iz medicinske biokemije

V prvem obdobju po vojni so zaradi pomanjkanja osebja za delo v laboratorijih vanje sprejemali večino ljudi brez prave izobrazbe. Vodje laboratorijev so se trudili, da so s praktičnim poučevanjem vzgajali prizadevne posameznike v čimbolj zanesljive sodelavce. Drugi način izobraževanja, ki so ga v začetku precej uporabljali, je potekal s tečaji za več prijavljenih oseb hkrati. A vse bolj očitno je postajalo, da brez rednega pouka v ustrezni srednješolski ustanovi ne bo šlo. Marija Žemva je o tej temi pisala v Farmacevtskem vestniku ter nanjo opozarjala na sejah FDS in na strokovnih srečanjih. Na srednji stopnji so se potrebe začele reševati že pred magistrinim prvim predsedniškim mandatom. Arhivskih podatkov nimamo, le nekaj ustnih pričevanj. Začelo se je z dveletnim poukom za laborantke z vpisom deklet vsako drugo leto (16); v štiriletni program so prvič vpisovali leta 1954, drugič šele 1958 (72). Magistra je z nekaj člani FDS sodelovala pri sestavljanju srednješolskih učnih programov (pri teoriji in delovni praksi), ni pa podatkov, da bi poučevala v razredu. Leta 1960 smo dobili novo stavbo zdravstvene srednje šole na Šaranovičevi ulici v Ljubljani, kjer so se odtlej šolali tudi laboratorijski tehniki.

Jeseni leta 1960 je bil v Ljubljani končno uveden štiriletni visokošolski študij farmacije, leta 1970 pa dveletni podiplomski študij farmacije. Mnenja o tem, kakšen profil farmacevta potrebujemo pri nas, so se zelo razlikovala. Marija Žemva je bila med tistimi, ki so vztrajno opozarjali na razlike med študijskim programom v Sloveniji in na drugih dveh farmacevtskih fakultetah v Jugoslaviji: v ljubljanskem učnem načrtu so želeli več medicinskih predmetov ter boljše teoretično in praktično seznanjanje z delom v klinično-biokemičnih laboratorijih. Pogumne spremembe in dopolnitve pri visokošolskem in podiplomskem izobraževanju farmacevtov pri nas so se začele vrstiti po letu 1976. Vpis na višješolski študij farmacije je bil v Sloveniji prvič mogoč leta 1977, a le ob delu.

Pri urejanju specializacije iz medicinske biokemije so dosegli opazen napredek v magistrinem drugem predsedniškem mandatu. Leta 1960 je bil objavljen zvezni *Pravilnik o specializaciji zdravstvenih uslužbencev prve vrste* (73). A v naslednjih 10 letih so se le štirje Slovenci opogumili in opravili specialistični izpit iz medicinske biokemije: Niko Jesenovec, mag.

farm., v Ljubljani 1961 (74), Pavel Dolar, dipl. inž. kem., 1963 v Zagrebu (75), Marija Žemva, mag. farm., 1964 v Beogradu (58), Miha Žemva, dr. med., 1970 v Ljubljani (76), saj po izidu zgornjega »Pravilnika« niso bila izdana niti natančnejša navodila o programu specializacije niti seznam ustanov, kjer bi bilo mogoče specializirati. Kandidati so se morali sami dogovarjati in usklajevati z republiškimi zdravstvenimi oblastmi. Dokazati so morali, da so si na delovnih mestih pridobili dovolj dolgo in strokovno ustrezno prakso na različnih laboratorijskih področjih; če to v matičnih laboratorijih ni bilo mogoče, so se morali usposabljeni še drugje.

Leta 1971 so urejanje specializacij zdravstvenih delavcev prevzele republike in začele sestavljati svoje predpise o določilih in zahtevah za opravljanje specializacije (77). Nanje je v Sloveniji tedaj čakalo več kot 30 laboratorijskih delavcev z visoko izobrazbo, nosilcev in izvajalcev stroke v tistem času. S pripravljanjem manjkajočega podrobnega načrta o znanju in veščinah, ki jih mora kandidat osvojiti do izpita, se je pri zdravstvenih oblasteh zavlačevalo. Marija Žemva je pisno in v osebnih stikih vztrajno pojasnjevala odgovornim v zdravstvu, zakaj se s to vrsto specializacije mudi in kaj je treba storiti, da se bo začela izvajati. Nazadnje je dosegla, da je bilo sestavljanje manjkajočega programa zaupano sekciji za medicinsko biokemijo pri farmacevtskem društvu. Hkrati je pri prvi skupini kandidatov uresničila zamisel o skupni pripravi na izpit: vsak strokovnjak, določen za izpitnega izpraševalca, je zbranim kandidatom razložil snov svojega predmeta v posebnih ciklih predavanj. Po skupnih pripravah je 16 kolegov (farmacevtov, kemikov in biologov z najdaljšo delovno dobo v klinično-biokemičnih laboratorijih) februarja 1971 opravilo specialistični izpit (78). Marija Žemva je bila določena za uradno zapisnikarko pri izpiti. Skupne priprave iz snovi izpitnih predmetov so omogočili še naslednji enako veliki skupini kandidatov; specialistične izpite so nato opravili med aprilom 1972 in decembrom 1973 (79).

Led je bil prebit: republiški komite za zdravstveno in socialno varstvo je uradno pooblastil komisijo za specialistične izpite pri sekciji za medicinsko biokemijo Slovenskega farmacevtskega društva (SFD), da je zanj pripravila osnutek podrobnega programa specializacije iz medicinske biokemije. Zdravstveno ministrstvo ga je leta 1973 upoštevalo v novem pravilniku o specializaciji (80).

Septembra 1976 je SFD sklicalo v Novi Gorici posvetovanje o specializaciji farmacevtov v Sloveniji. Ob tem je izdalo tudi knjižico s podrobnejšimi

podatki o možnih specializacijah farmacevtov v zdravstvu (81, 13, 82, 83). Leta 1977 so prvi kandidati končali specializacijo iz medicinske biokemije po novih pravilih – s posamičnim pripravljanjem na izpit.

Poudarki iz bibliografije

V tem poglavju se bomo ustavili predvsem pri magistrinih bibliografskih enotah, ki jih v besedilu do zdaj še nismo omenili. Pri peščici že prej naštetih pa tukaj vsebino pojasnjujemo malo bolj natančno.

Marija Žemva je veliko pisala za Farmaceutski vestnik. Že 1952 sta izšla njena strokovna članka z vsebino iz medicinske biokemije o *urei* (21) in o *dozorevanju eritrocitov* (22). Leta 1962 je objavila članek o *železu in njegovih spojinah v organizmu* (84); napisala ga je po svojem predavanju članom mlade sekcije za medicinsko biokemijo v novembru 1961 (28). Leta 1964 je Zdravstveni vestnik izdal njen članek o *glukuronski kislini v serumu in urinu* (85), povzet po predavanju v tretjem letu delovanja sekcije (1963–1964) (86).

O stanju laboratorijske službe, potrebnih izboljšavah in ureditvi stroke ter o šolanju osebja je leta 1953 razglabljala v Farmaceutskem vestniku v članku *Farmacevt v biokemičnem laboratoriju*. Najprej je razložila, katere kemične procese proučuje biokemija in katere medicinska biokemija. Nato je po podatkih iz tujih strokovnih časopisov orisala začetke medicinske biokemije v svetu, predvsem v ZDA, Nemčiji in Franciji. Natančno je opisala, kakšna izobrazba je v teh državah potrebna za osebe v klinično-biokemičnih laboratorijih, in predstavila njihove izobraževalne ustanove. Nato je prešla na razmere na domačih tleh od prve svetovne vojne naprej; naštela in razčlenila je pereča vprašanja ter iskala rešitve (87).

Naslednje leto, marca 1954, je na 5. občnem zboru FDS v Mariboru nastopila s sestavkom *Poročilo*, v katerem je še bolj poglobljeno razmišljala o razmerah v slovenski laboratorijski službi. Uredništvo Farmaceutskega vestnika ga je objavilo v celoti kot sestavni del pisnega poročila z občnega zbora. Med drugim je opozorila, da je bilo v tistem zgodnjem času v slovenskih medicinskih biokemičnih laboratorijih še zaposlenih več kemikov kot farmacevtov, ker so kemiki vanje začeli prihajati že pred vojno, nadaljevali med vojno in v prvih povojnih letih. Zaradi te

tradicije je bilo njihovo mnenje med delavci v zdravstvu bolj upoštevano. Kemiki so imeli oporo tudi v svoji fakulteti. Farmacevti pa vseh teh možnosti takrat (še) nismo imeli (88).

Omenili smo že, da je Marija Žemva aktivno sodelovala pri pisanju uvodnega referata za plenarni sestanek bolniških farmacevtov v Splitu maja 1955 (35). Sama je pripravila in predstavila njegov drugi del z naslovom *Biokemijski laboratorij* (36).

Na probleme, ki so jih obravnavali v Splitu, se je v Farmacevtskem vestniku vrnila na začetku poročila o prvem posvetovanju medicinskih biokemikov Jugoslavije (oktobra 1955 ga je v Zagrebu priredila Zveza farmacevtskih društev Jugoslavije). V uvodnih vrsticah je zapisala, da se je v Splitu *»prvič jasno pokazalo dejstvo, da dela precejšnje število bolničnih farmacevtov v raznih medicinsko biokemičnih laboratorijih. Razen njih pa so v teh laboratorijih zaposleni tudi kemiki, zdravniki, biologi in drugi strokovnjaki. Vse te ljudi združuje in povezuje na njihovih delovnih mestih v laboratorijih ista problematika ne glede na njih strokovno izobrazbo. – Zaradi naglega nastajanja novih laboratorijev, zaradi smotrne organizacije in kontrole dela v teh laboratorijih je postalo nujno, da se najde oblika za združevanje medicinskih biokemikov«* (34).

Marija Žemva je soavtorica knjige *Biokemične preiskave v medicini s tolmačenjem rezultatov*. S soprogom Mihom Žemvo, dr. med., sta jo pripravljala pet let. Od 1953 je izhajala kot priloga k vsaki številki Farmacevtskega vestnika na najmanj eni tiskarski poli. Na koncu (bilo je leta 1957) je FDS povezane snopice natisnilo skupaj kot knjigo z 19 poglavji na več kot 470 straneh. To je bilo prvo tako obsežno besedilo s področja klinične biokemije v slovenščini. Za dokazovanje in določanje posameznih snovi sta zakonca Žemva v knjigi predlagala različno zahtevne metode, da je vsak laboratorij lahko izbral sebi primerne glede na opremo, znanje in sposobnosti zaposlenih (89). Delo je bilo leta 1960 ponatisnjeno v slovenščini. V srbohrvaščini je 1961 izšlo preurejeno in dopolnjeno, s podnaslovom *»metode ispitivanja s patofiziološkim tumačenjem«* (preiskovalne metode s patofiziološko razlago) (90).

V letih med 1956 in 1968 je v Farmacevtskem vestniku objavila 20 knjižnih poročil o novih delih s klinično-biokemičnega področja, izvirno predstavljenih v nemških strokovnih revijah, pa tudi francoskih in angleških.

Ob funkcijah, na katere je bila magistra postavljena v FDS in obeh sekcijah, v službi pa v različnih odborih in strokovnih kolegijih, je napisala

stotine zapisnikov in različnih dopisov (poročil, mnenj, prošenj predstojnikom, zdravstvenim in šolskim organom).

Odlikovanja

Mariji Žemva so na delovnem mestu decembra 1975 izročili jubilejno nagrado »za dvajset in več let dela v Kliničnem centru« (91). Ob dnevu republike 29. 11. 1980 je prejela red dela s srebrnim vencem (92). Ob 20. obletnici sekcije medicinskih biokemikov pri SFD leta 1981 (leta 1978 se je sicer sekcija preimenovala v Združenje medicinskih biokemikov pri SFD), je skupaj z dotedanjimi predsedniki te sekcije dobila plaketo Združenja medicinskih biokemikov pri SFD (93).

Magistra Žemva je prva ženska, ki jo je SFD odlikovalo z najvišjim društvenim priznanjem, Minařikovim odličjem: 16. oktobra 1982 v Dobrni (94). (Med kliniĹnimi biokemiki je to odliĹje pred njo dobil prof. dr. Niko Jesenovec leta 1979) (95). Združenje medicinskih biokemikov je v utemeljitvi predloga zapisalo, da je magistra Žemva »zelo hitro spoznala, da ne more biti delovanje farmacevta usmerjeno samo v ozko lekarniško dejavnost, temveĹ je potrebno farmacevtom omogoĹiti širše strokovno delovanje na vseh podroĹjih, za katere farmacevtske fakultete usposabljaajo svoje diplomate. Kot eden prvih slovenskih medicinskih biokemikov se je trudila predvsem za strokovni dvig te veje farmacevtske dejavnosti. /.../ Kot predsednik sekcije za medicinsko biokemijo je z velikim osebnim prizadevanjem izpeljala specializacijo iz tega podroĹja. Poleg skrbi za visoki strokovni kader je posveĹala mr. Žemva veliko naporov tudi dvigu strokovnega znanja srednjih laboratorijskih tehnikov. Aktivno je sodelovala pri pripravi uĹnih naĹrtov in izvajanju le-teh na Šoli za laboratorijske tehnike v Ljubljani ...« (96).

Našo predstavitev mesta Marije Žemva v slovenski kliniĹni biokemiji bomo najlepše sklenili z njenim zahvalnim pismom za podeljeno Minařikovo odliĹje; z izbranimi, modrimi besedami sega do srca in kliĹe k pogumu:

»Spořtovano farmacevtsko druřtvo! Zares ste me lepo poĹastili, hvala vam. Priznanje me navdaja s ponosom in zadořĹenjem. O pogledu na mladost vsenaokrog mi je spomin zablodil v tiste davne dni k zaĹetku moje farmacevtske poti in globoko sem se zavedla spremenjenih razmer in moŹnosti. Bilo nas je tako malo tedaj, po vojni, pa smo verjeli,

da bomo temeljito spremenili svet – tudi razmere v zdravstvu in farmaciji. Vso dolgo vrsto let smo slovenski farmacevti polagali kamen na kamen v zgradbo naše stroke. Prizadevali smo si na vseh področjih, v javnem in bolnišničnem lekarništvu, v farmacevtski industriji, v galenskikh in klinično kemičnih laboratorijih in pri vzgoji kadrov. A najvišji cilj nam je bila slovenska farmacevtska fakulteta, hrbtenica in krona stroke. Verjamem, da bo stroka ta težko priborjeni dragoceni cvet skrbno negovala in se bo ta uspešno razvijal tudi v obdobju viharnih vrtincev. Tedaj, ko se znajdeš blizu večerne zarje svojega življenja, ti je v uteho zavest, da napor ni bil zaman, ker mlajši pogumno gradijo naprej to našo skupno farmacevtsko pot. In tedaj jim pri teh prizadevanjih globoko v srcu zaželim VSO SREČO!» (97).

Sinovi spomini na mamo in njeno delo v laboratoriju

Kolikor vem, je moja mama opustila delo v lekarni in začela delati v laboratoriju, ker ji je to predlagal oče, ki je vodil laboratorij v vojaški bolnišnici v Ljubljani. Na medicinski fakulteti v Beogradu so očeta učili predvsem kliničnih veščin, zelo malo pouka je bilo posvečeno teoretičnemu in praktičnemu znanju, ki je potrebno za delo v laboratoriju. Občasno se je dogajalo, da so bili rezultati laboratorijskih analiz vprašljivi. Oče kot vodja laboratorija je moral ugotoviti, kje tiči vzrok morebitne napake. Časi v desetletjih po vojni so bili težki. Primanjkovalo je vsega: ustreznih prostorov, sodobne opreme, kvalitetnih reagentov, sveže strokovne literature in šolanih kadrov, saj je šola za laborante šele začela z delovati. Veliko so improvizirali, marsikaj je bilo odvisno od iznajdljivosti. Pri odkrivanju vzrokov za napake, se je oče posvetoval s kolegi, pa tudi z mamo, ki je med študijem farmacije pridobila več znanja s področja kemije in biokemije, imela je tudi več laboratorijskih vaj. Neredko sta popoldne doma premlevala, kaj je šlo dopoldne v laboratoriju narobe. S skupnimi močmi sta dognala, kaj storiti. Pomagala sta si tudi pri opremi, ki je bila izrabljena in zastarela, saj je bila neredko nabavljena še pred drugo svetovno vojno. Tako se spominjam, da se je v laboratoriju v Šlajmerjevemu domu na začetku mamine laboratorijske kariere dokončno pokvaril edini mikroskop, kar je pomenilo, da številne preiskave niso bile izvedljive. Oče kot oficir jugoslovanske armade je bil član komisije za vojni plen, ki

je ostal po umiku nemške vojske. Med plenom je bil tudi povsem uporaben Zeissov mikroskop, ki je bil del opreme nemške vojaške bolnišnice na Gorenjskem. Oče je poskrbel, da je bil ta mikroskop dodeljen laboratoriju poliklinike, in tam so ga uporabljali še nekaj let.

Za mojo mamo sta bili delo in znanje pomembni vrednoti. V tem duhu naju je vzgajala z bratom, tega se je držala tudi sama, saj naju je vzgajala z lastnim vzgledom. Veliko je delala. Zavedala se je, kakšno moč ima znanje. Zato je veliko študirala, objavljala in vodila vaje za dijakinje srednje šole za laborante. Mama je očetu pomagala pri pisanju strokovnih del. Večkrat je šlo za skupno avtorstvo. Tudi če je bil avtor le oče, je mama poskrbela za čistopis, ker je bila bolj veščica tipkanja na pisalni stroj. Spominjam se, kako je nastajala njuna knjiga. Takrat še ni bilo urejevalnikov besedil, kot jih poznamo danes. Pri sestavljanju stvarnega kazala in seznama citirane literature sta si z očetom pomagala z lističi, na katerih so bila napisana gesla in reference. Ti lističi so bili razporejeni po tleh po vsej dnevni sobi. Bog ne daj, da bi se jih z bratom dotikala! Mama si je tudi dalj časa prizadevala za fakultetni študij laboratorijske biokemije na farmaceutskem odseku naravoslovnotehniške fakultete ljubljanske univerze – žal takrat neuspešno.

Z očetom sta doma pogosto premlevala organizacijske težave laboratorijske dejavnosti. Do sedemdesetih let 20. stoletja so bili posamezni laboratoriji organizacijsko del klinik, kar ni bilo racionalno. Zato se je porodila ideja o inštitutu, v katerega bi se združili vsi laboratorij, kar je odločno zagovarjala tudi moja mama. Generalni direktor Kliničnih bolnic Janez Zemljarič, tudi zagovornik inštituta, je poskrbel, da je moja mama postala članica izvršilnega odbora Kliničnih bolnic, da bi se zamisel lažje uresničila. Oče je bil svobodoljubnega duha in prepričanja. Avtoritarnosti takratnega sistema ni dobro prenašal. Trdo roko je bilo posebno čutiti v JLA. Pri tem mu je bila najina mama v veliko moralno in psihično oporo.

Mamo sem večkrat obiskal v laboratoriju. Včasih sem bil tam več ur, zlasti v predšolski dobi, kadar ni bilo otroškega varstva, saj je primanjkovalo vrtcev. Laboratorijsko okolje je name naredilo močan vtis. Očaralo me je, da lahko v laboratoriju iz drobne kapljice krvi ugotovijo, kakšno bolezen ima 100 kg težak in 180 cm visok možki. To me je tako prevzelo, da me je medicina začela zanimati in da je kasneje postala moj poklic.

Prof. dr. Žemva Aleš, dr. med., svetnik

Zahvali

Prof. dr. Aleš Žemva, dr. med., svetnik, si je vzel čas za več pogovorov z menoj, mi pripravil dokumente iz družinskega arhiva in družinske albume. Na mojo prošnjo je pregledal besedilo. Posebej dragocen je njegov spominski zapis o starših. Osebne podatke družine in izbrane fotografije objavljamo z njegovim dovoljenjem.

Na težjih mestih pri pisanju sem večkrat prosila za pomoč in nasvete prof. dr. Aleša Krbavčiča, mag. farm. Od njega sem vedno dobila strokovno utemeljene odgovore.

Obema profesorjema se za pomoč iskreno zahvaljujem.

Marta Kramberger

Viri, literatura, opombe

1. Tipkopis Marije Žemva, 8 strani, 27. 8. 1991. Kopijo je prof. dr. Aleš Žemva podaril Marti Kramberger 15. 5. 2019.
2. Pogovori M. Kramberger s prof. dr. Alešem Žemvo v Ljubljani 1999, maj, september, oktober 2019.
3. Kosirnik, B. Bohuslav Lavička. V: Pomembne osebnosti v farmaciji na Slovenskem, prva knjiga, ur. Frankič D. SFD, Sekcija za zgodovino farmacije. Ljubljana 2017: 28–51.
4. II. državna realna gimnazija v Lj. Izvestje 1934/35, letni poročili 1935/36, 1936/37. Državna II. realna gimnazija v Ljubljani, letna poročila 1937/38, 1938/39, 1939/40. Slovenski šolski muzej. Ljubljana, Plečnikov trg 1.
5. Rektorat sveučilišta Kraljevine Jugoslavije u Zagrebu. Sveučilišne vlasti, osoblje, ustanove i red predavanja u sveučilištu Kraljevine Jugoslavije u Zagrebu u zimskom poljeću 1940/41. Zagreb 1940, str. 76.
6. Tirocinium, -ii, lat., prva vojaška služba, učna doba npr. v farmaciji, učna knjiga za začetrnike. Veliki slovar tujk, ur. Tavzes M. CZ. Ljubljana, 2002, str. 1164.
7. Bohinc, P. Farmacevtsko šolstvo v Sloveniji. 12. redni letni OZ FDS, Ljubljana, 12. 5. 1962. Farm Vestn 1962; XIII (7–10): 156–162.
8. Zapiski pogovorov Tereze Šenk, predsednice sekcije medic. biokemikov, z Marijo Žemva, kandidatko za Minařikovo odličje. Ljubljana, 1980/1981. Hrani M. Kramberger.

9. Okrajni ljudski odbor Ljubljana. Svet za ljudsko zdravstvo in socialno politiko. Zavod za socialno zavarovanje v Ljubljani za mesto in okraj. Posebna komisija za priznavanje delovne dobe. Št. 23090/1, datum: 2. 8. 1955. Dodatna odločba, kaj se prizna v delovno dobo za pokojnino do 31. 12. 1946. Zasebni arhiv družine Žemva.
10. Miha Žemva, dr. med., je leta 1939 promoviral na medicinski fakulteti v Beogradu, kjer je bil proti koncu študija štipendist vojske Kraljevine Jugoslavije. Po Hitlerjevem napadu na Jugoslavijo je začel delati kot volonter s statusom stažista-specializanta na I. kirurškem oddelku v Splošni bolnici Ljubljana. V letih 1942–1943 je preстал internacijo v italijanskih koncentracijskih taboriščih Gonars in Chiesa Nuova pri Padovi, proti koncu leta 1943 še belogardistični zapor v Ljubljani. Študentko Marijo Ibovnik je spoznal v začetku leta 1944 v lekarni na Bledu v času, ko se je zatekel k bratu Jožetu v Podhom pri Gorjah. 19. marca 1944 je z Bleda odšel v partizane. Podatki so iz Arhiva Republike Slovenije; podrobno glej naprej pod št. 12.
11. Splošna bolnica v Ljubljani. Potrdilo ..., »da slušbuje g. dr. Žemva Mihael, ... stanujoč v Ljubljani, Fügnerjeva 13, na tukajšnjem I. kirurškem oddelku nepretrgoma od 23. IV. 1941 kot stažist v svrhu specializacije.« Ravnatelj. 28. III. 1942/XX. Zasebni arhiv družine Žemva.
12. Kramberger, M. Prispevek Miha Žemve, dr. med., spec. med. biok., pri nastajanju in razvijanju klinične biokemije v Sloveniji po drugi svetovni vojni. SZKK, Ljubljana, 2011.
13. Malešič, I. Specializacija iz medicinske biokemije. V: Posvetovanje o specializacijah farmacevtov v Sloveniji. Prva skupščina delegatov SFD. Nova Gorica, 18.–19. 9. 1976. SFD, 1976: 33–37.
14. Diploma mr. ph. Marije Žemva, Zagreb 1946. Zasebni arhiv družine Žemva.
15. Okrajni ljudski odbor Ljubljana. Svet za ljudsko zdravstvo in socialno politiko. Zavod za socialno zavarovanje v Ljubljani za mesto in okraj. Posebna komisija za priznavanje delovne dobe. Št. 23090, datum: 23. 4. 1953. Odločba, kaj se prizna v delovno dobo za pokojnino po 1. 1. 1947. Zasebni arhiv družine Žemva.
16. Kratki rokopisni zapiski, ki jih je Marija Žemva podarila Marti Kramberger leta 1980 in 1991 ob pripovedovanju o nastajanju klinične biokemije pri nas.
17. Zaradi težav z vidom je Bogdan Šavnik septembra leta 1951 odšel iz lekarne v Kranju v biokemični laboratorij ginekološke klinike v Ljubljani. Šavnik, B. V: Osebne vesti. Farm Vestn 1963; XIV (1–3): 61–62.
18. Dve leti po magistrinem prihodu (1953) je dala »uprava Poliklinike Ljubljana – šef dr. D. Mušič« (1899–1993) v Zdravstvenem vestniku v rubriki Za praktičnega zdravnika objaviti članek Kako pošiljamo bolnike ali material za biokemične preiskave z razlago pod črto: »Navodila veljajo za Biokemični laboratorij Poliklinike Ljubljana (Šlajmerjev dom).« Članek ni podpisan, a sklepamo, da ga je sestavila Marija Žemva, saj je v njeni

- zapuščini tipkopolis iz marca 1957 skoraj identične vsebine in oblike ter z njenim lastnoročnim podpisom. Zdrav Vestn 1953; XXII (3–4): 89–91.
19. Dekanat Medicinske fakultete Ljubljana. Odločba št. 3592/3–56 z dne 6. 4. 1957, da se nastavi mr. ph. Marija Žemva v organizacijski enoti Medicinske fakultete v Ljubljani – Infekcijska klinika s l. 4. 1957. Dekan prof. dr. Robert Neubauer. Zasebni arhiv družine Žemva.
 20. Poročilo o delu in aktivnosti TOZD IKKKB od ustanovitve do konca leta 1979. Sestavil Jesenovec, N, sodelovali Dolar, P., Prevorčnik, A., Zalokar, V., et al. KC Ljubljana, IKKKB, Ljubljana, Njegoševa 4. 1979: 17–24 in 26.
 21. Žemva, M. Urea in postopek za urea clearance. Farm Vestn 1952; III (1–2): 21–27.
 22. Žemva, M. Biokatalizatorji pri dozorevanju eritrocitov. Farm Vestn 1952; III (5–6): 70–76.
 23. Peti letni OZ FDS, Maribor, 27.–28. 3. 1954. Poročilo mr. Hudina o delu mariborske podružnice FDS 1953/1954. Farm Vestn 1954; V (3–4): 41.
 24. Peti letni OZ FDS, Maribor, 27.–28. 3. 1954. Volitve v UO FDS. Prav tam, str. 45.
 25. Šesti redni letni OZ FDS, Ljubljana, 23.–24. 4. 1955. Volitve v UO FDS. Farm Vestn 1955; VI (5–6): 75.
 26. 14. redni letni OZ FDS, Ljubljana, 9. 5. 1964. Volitve v UO FDS. Farm Vestn 1964; XV (4–6): 96 in 98.
 27. Peti letni OZ FDS, Maribor, 27.–28. 3. 1954. Poročilo tajnika FDS mr. ph. Lea Bakarčiča. Farm Vestn 1954; V (3–4): 40.
 28. Žemva, M. Zapisnik drugega rednega sestanka sekcije za medicinsko biokemijo pri FDS 13. 11. 1961. V: Iz društvenega življenja. Farm Vestn 1962; XIII (3–6): 116.
 29. Prvi kongres farmacevtov FLRJ. Dubrovnik, 8.–12. 10. 1952. Farm Vestn 1952; III (9–10): 129–131.
 30. Žemva, M. Ustanovitev sekcije bolničnih farmacevtov pri FDS. Farm Vestn 1953; IV (1–2): 31–32.
 31. Grasselli, N. Poročilo sekcije bolničnih farmacevtov. V: Šesti redni letni OZ FDS, Ljubljana, 23.–24. 4. 1955. Farm Vestn 1955; VI (5–6): 69.
 32. Grasselli, N. Organizacija bolničnih farmacevtov pri republiških farmacevtskih društvih in ZFDJ. V: Prvi plenarni sestanek bolničnih farmacevtov FLRJ. Split, 10.–15. 5. 1955. Farm Vestn 1955; VI (7–8): 107–108.
 33. Šesti plenum Zveze farmacevtskih društev FLRJ, Split, 12.–14. 5. 1955. Prav tam, str. 81–90.
 34. Žemva, M. Posvetovanje medicinskih biokemikov v Zagrebu, 12.–16. 10. 1955. Farm Vestn 1955; VI (11–12): 186–188.
 35. Sestrič, L., Žemva, M. Organizacija farmacevtske službe u bolnicama. V: Prvi plenarni sestanek bolničnih farmacevtov FLRJ. Split, 10.–15. 5. 1955. Farm Vestn 1955; VI (7–8): 91–101.

36. Žemva, M. Biokemijski laboratorij. V: Sestrič, L., Žemva, M. Organizacija farmaceutske službe u bolnicama. Prvi plenarni sestanek bolničnih farmacevtov FLRJ. Split, 10–15. 5. 1955. Prav tam, str. 97–101.
37. Grasselli, N. Poročilo o delu sekcije bolničnih farmacevtov FDS. V: Sedmi redni letni OZ FDS, Ljubljana, 24. 3. 1956. Farm Vestn 1956; VII (3–4): 35–36.
38. Bakarčič, L. Poročilo tajnika o delu društva. V: Sedmi redni letni OZ FDS, Ljubljana, 24. 3. 1956. Farm Vestn 1956; VII: (3–4): 20–26.
39. Poročilo o delu sekcije bolničnih farmacevtov. V: Osmi redni letni OZ FDS, Ljubljana, 11.–12. 5. 1957. Farm Vestn 1957; VIII (7–8): 93.
40. Poročilo o delu sekcije bolničnih farmacevtov. V: Deveti redni letni OZ FDS, Ljubljana, 29.–30. 3. 1958. Farm Vestn 1958; IX (3–4): 45–47.
41. Slovensko kemijsko društvo (SKD) Ljubljana, sekcija za biokemijo. Vabilo dipl. inž. Pavlu Dolarju »na sestanek pripravljalnega odbora ... o programu, smernicah in izvedbi I. delovnega sestanka komisije za standardizacijo biokemijskih analitskih metod« 12. 6. 1959. Datum vabila 6. 6. 1959. Preostanki arhiva dr. Pavla Dolarja, tehnična enota (t. e.) 1; to gradivo še ni bilo predano nobeni javni arhivski ustanovi, začasno zanj skrbi Marta Kramberger.
42. SKD Ljubljana, sekcija za biokemijo. Vabilo dr. med. Mihi Žemvi »na sestanek pripravljalnega odbora ... o programu, smernicah in izvedbi I. delovnega sestanka komisije za standardizacijo biokemijskih analitskih metod« 12. 6. 1959. Datum vabila 6. 6. 1959. Zasebni arhiv družine Žemva.
43. SKD Ljubljana, komisija za standardizacijo biokem. analit. metod. Obvestilo dipl. inž. Pavlu Dolarju, da bo sestanek odbora komisije za standardizacijo biokemijskih analitskih metod 27. 10. 1959. Datum vabila 23. 10. 1959. Preostanki arhiva dr. Pavla Dolarja, t. e. 1.
44. SKD Ljubljana, sekcija za biokemijo. Vabilo dipl. inž. Pavlu Dolarju na prvi delovni sestanek komisije za standardizacijo biokemijskih analitskih metod dne 11. 1. 1960. Datum vabila 5. 1. 1960. Preostanki arhiva dr. Pavla Dolarja, t. e. 1.
45. SKD Ljubljana, sekcije za biokemijo. Vabilo dipl. inž. Pavlu Dolarju na drugi delovni sestanek komisije za standardizacijo biokemijskih analitskih metod dne 28. 3. 1960. Datum vabila 21. 3. 1960. Preostanki arhiva dr. Pavla Dolarja, t. e. 1.
46. SKB Ljubljana, sekcija za biokemijo. Vabilo dr. med. Mihi Žemvi na drugi delovni sestanek komisije za standardizacijo biokemijskih analitskih metod dne 28. 3. 1960. Datum vabila 21. 3. 1960. Zasebni arhiv družine Žemva.
47. Odbor SKD. Poročilo o delu društva (od zadnjega OZ 7. julija 1959 naprej). Ljubljana, 9. aprila 1962. Str. 17–18. Preostanki arhiva dr. Pavla Dolarja, t. e. 1.
48. Zapisnik tretje redne seje UO ljubljanske podružnice FDS 1. 6. 1961. Točka 3: Poročilo z druge seje UO FDS 26. 5. 1961. Farm Vestn 1961; XII (1–4): 75–76 in 78–79.
49. Zapisnik tretje seje UO FDS, 23. 6. 1961. Farm Vestn 1961; XII (1–4): 81–83.

50. Žemva, M. Osnutek vabila »iniciativnega odbora za organizacijo sekcije kliničnih biokemikov pri FDS«; brez datuma, posredno sklepamo na začetek julija 1961; 26 odgovorov. Arhiv SZKKLM.
51. Žemva, M. Organizacijski referat na prvem delovnem sestanku sekcije za medicinsko biokemijo pri FDS. Ljubljana, 2. 10. 1961. Arhiv SZKKLM.
52. Žemva, M. Zapisnik prvega delovnega sestanka sekcije za medicinsko biokemijo pri FDS 2. 10. 1961. V: Iz društvenega življenja. Farm Vestn 1962; XIII (3–6): 115–116.
53. Žemva, M. Poročilo sekcije za medicinsko biokemijo. V: 12. redni letni OZ FDS, Ljubljana, 12. 5. 1962. Farm Vestn 1962; XIII (7–10): 170.
54. Žemva, M. Zapisnik tretjega rednega sestanka sekcije za medicinsko biokemijo pri FDS 11. 12. 1961. V: Iz društvenega življenja. Farm Vestn 1962; XIII (3–6): 116.
55. Žemva, M. Zapisnik četrtega rednega sestanka sekcije za medicinsko biokemijo pri FDS 8. 1. 1962. Prav tam, str. 117.
56. Žemva, M. Zapisnik o petem rednem sestanku sekcije za medicinsko biokemijo pri FDS 5. 2. 1962. Prav tam, str. 117.
57. Žemva, M. Zapisnik 9. rednega sestanka sekcije za medic. biokemijo pri FDS. 11. 6. 1962. Arhiv SZKKLM.
58. Kopija potrdila, da je Žemva-Ibovnik mr. Marija uspešno opravila specialistični izpit iz medicinske biokemije pred izpitno komisijo Republiškega sekretariata za ljudsko zdravje Srbije pod predsedstvom prof. dr. Ivana Berkeša. Beograd, 16. 5. 1964. Zasebni arhiv družine Žemva.
59. Seznam predsednikov sekcije medicinskih biokemikov pri FDS 1961–1994. Iz arhivskih virov pri SZKKLM zbrala in uredila M. Kramberger.
60. Zapisniki sestankov skupnega strokovnega kolegija za standardizacijo metod v laboratorijih Kliničnih bolnic, oktober 1964–februar 1965. Preostanki arhiva dr. Pavla Dolarja, t. e. 10.
61. Osnovne standardne metode iz klinične biokemije. Zvezni zavod za zdravstveno zaščito. Prva izd. Beograd 1961.
62. Zapisniki sestankov Strokovnega kolegija (SK) laboratorijske službe Kliničnih bolnic (KB), marec 1969–januar 1973. Preostanki arhiva dr. Pavla Dolarja, t. e. 10.
63. Zapisnik prve seje Sveta KB Ljubljana, 11. 6. 1970. Preostanki arhiva dr. Pavla Dolarja, t. e. 10.
64. Jesenovec, N. Prvi biokemijski dnevi v Mariboru od 23. do 24. oktobra 1970. Farm Vestn 1970; XXI (9–12): 338–339.
65. Prispevki s predavanj na prvih biokemijskih dnevih, Maribor, 23.–24. 10. 1970. Ur. Jesenovec N. Farm Vestn 1971; XXII (9): 203–323.
66. Zaključki biokemijskih dnevov v Mariboru. Redaktorji zaključkov Matko, I., Jesenovec, N., Andrejevič, M. Farm Vestn 1972; XXIII (1): 79–82.

67. Zbornik referatov tretjega kongresa medicinskih biokemikov Jugoslavije, Bled, 22.–25. 5. 1971. Ur. Jesenovec N. Zveza farmacevtskih društev Jugoslavije (ZFDJ), Društvo medicinskih biokemikov Jugoslavije (DMBJ), FDS. Maribor–Ljubljana 1975. 1., 2. del.
68. Štalc, A. Sklepi tretjega kongresa medicinskih biokemikov Jugoslavije, Bled, 22.–25. 5. 1971. Farm Vestn 1971; XXII (5–8): 158–159.
69. Štalc, A. Tretji kongres medicinskih biokemikov Jugoslavije, Bled, 22.–25. 5. 1971. Prav tam: 159–160.
70. Spomenica u povodu stote obljetnice osnutka studija farmacije na sveučilištu u Zagrebu 1882–1982. Farmacutsko-biokemijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Ur. dr. Željko Fuks. Zagreb 1983, str. 84.
71. Omenjeni prepisi dopisov Marije Žemva iz let 1973–1974 so v preostanku arhiva dr. Pavla Dolarja, t. e. 10.
72. Pekolj, K., višja labor. tehn., Zelena pot 9, Ljubljana. Ustno poročilo Marti Kramberger; februar, marec 2025.
73. Sekretariat ZIS za zdravstvo v soglasju s Sekretariatom ZIS za občo upravo. Pravilnik o specializaciji zdravstvenih uslužbencev prve vrste. Ur. l. FLRJ, št. 2–16/60.
74. Prvi farmacevt – specialist v Sloveniji. V: Osebne vesti. Farm Vestn 1961; XII (1–4): 88.
75. Uradni prepis potrdila, da je dipl. inž. Pavel Dolar opravil specialistični izpit pred izpitno komisijo Sveta za narodno zdravje NR Hrvatske pod predsedstvom prof. dr. Marijane Fišer-Herman. Zagreb, 15. 2. 1963. Preostanki arhiva dr. Pavla Dolarja, t. e. 1.
76. Potrdilo, da je zdravnik dr. Miha Žemva »opravljal dne 9. 12. 1970 izpit za specialista iz medicinske biokemije pred izpitno komisijo Republiškega sekretariata za zdravstvo in socialno varstvo SRS in izpit opravil«. Datum potrdila: Ljubljana, 15. 12. 1970. Zasebni arhiv družine Žemva.
77. Lajevec, S., namestnik repub. sekretarja za zdravstveno in socialno varstvo. Interno navodilo o začasni uporabi zveznih predpisov o specializaciji zdravnikov, zobozdravnikov, diplomiranih farmacevtov in zdravstvenih sodelavcev z visoko strokovno izobrazbo. Zdrav Var 1972; 12 (11): 39.
78. Novi specialisti. V: Osebne vesti. Farm Vestn 1971; XXII (1–4): 93.
79. Seznam specialistov medicinske biokemije 1972–1977 z datumi specialističnih izpitov. Zbrala M. Kramberger. Arhiv SZKKLM.
80. Pravilnik o specializaciji zdravnikov, zobozdravnikov, diplomiranih farmacevtov in zdravstvenih sodelavcev z visoko izobrazbo v SRS, Ur. l. SRS, št. 22/73 z dne 27. 6. 1973.
81. Petković, V. Zakonski predpisi o specializacijah zdravstvenih delavcev v Sloveniji. V: Posvetovanje o specializacijah farmacevtov v Sloveniji. Prva skupščina delegatov SFD. Nova Gorica, 18.–19. 9. 1976. SFD, 1976, str. 1–15.

82. Malešič, I. Program specializacije iz medicinske biokemije v SR Sloveniji. Prav tam, str. 38–58.
83. Bohinjec, J. Katalog znanja za specializanta iz medicinske biokemije na področju hematologije. Prav tam, str. 59–62.
84. Žemva, M. Železo in njegove spojine v organizmu. Farm Vestn 1962; XIII (1–2): 12–18. Predavanje na 2. rednem sestanku sekcije za med. biokem. pri FDS 13. 11. 1961. Glej zapisnik pod virom št. 28.
85. Žemva, M. Glukuronska kislina v serumu in urinu. Zdrav Vestn 1964; XXXIII (1): 317–319.
86. XIV. redni letni občni zbor FDS, Ljubljana, 9. 5. 1964. Poročilo sekcije za medicinsko biokemijo. Farm Vestn 1964; XV (4–6): 105–106 [Prav tam, na str. 90 napoved: Poročilo o delu in blagajniškem poslovanju sekcije za medicinsko biokemijo poda mr. V. Zalokar].
87. Žemva, M. Farmacevt v biokemičnem laboratoriju. Farm Vestn 1953; IV (5–6): 68–75.
88. Žemva, M. Poročilo Farmacevt v biokemičnem laboratoriju. V: Peti letni OZ FDS, Maribor, 27.–28. 3. 1954. Farm Vestn 1954; V (3–4): 50–52.
89. Žemva, Miha, Žemva, Marija. Biokemične preiskave v medicini s tolmačenjem rezultatov. Izhajalo kot priloga Farm Vestn 1953–1957. Kot knjigo izdalo FDS, Ljubljana 1957. Ponatis 1960.
90. Žemva, Miha, Žemva, Marija. Klinička biohemija, metode ispitivanja s patofiziološkim tolmačenjem. Medicinska knjiga, Beograd-Zagreb, 1961.
91. Nagrajani ob tridesetletnici in dvajsetletnici dela v Kliničnem centru. Bilten KC. Ljubljana. 1976; 1, str. 3–10.
92. Juras, S. Počastitev dneva republike. (Tatjana Kosovel, predsednica Republiškega komiteja za zdravstveno in socialno varstvo, podelila odlikovanja). Bilten KC Ljubljana, 1980; 12, str. 7–8.
93. Priznanja nekdanjim predsednikom sekcije medicinskih biokemikov pri SFD ob 20-letnici sekcije, 1981. Arhiv SZKKLM.
94. Podelitev Minaříkovega odličja 1982. V: Simpozij: Vloga farmacevta pri zdravljenju kožnih bolezni in 7. skupščina delegatov SFD. Dobrna, 15., 16. 10. 1982. Farm Vestn 1982; 33 (4): 270–272.
95. Dolinar, J. Prejemniki društvenih priznanj v obdobju od 1975 do 1999. Farm Vestn 2000; 51 (jubilej. št.): 46–49.
96. Združenje medicinskih biokemikov SFD. Odboru za podelitev Minaříkovega odličja pri SFD za leto 1981: utemeljitev za magistro Marijo Žemva. Datum 31. 5. 1981. Arhiv SZKKLM.
97. Žemva, M. Zahvala. V: Podelitev Minaříkovega odličja 1982. Farm Vestn 1982; 33 (4): 272.

Mag. ŠTEFAN PREDIN, mag. farm.

(2. 1. 1935–19. 2. 2003)

Vas Starše ali Stara vas leži 15 kilometrov vzhodno od Maribora na desnem bregu Drave. Njeni prebivalci so se od nekdaj ukvarjali s kmetijstvom, saj so za to dani vsi pogoji. Zemlja Dravskega polja je dokaj rodovitna in vode je dovolj. Včasih še preveč. Ker vas leži le malo višje od vodne ravni Drave, je bila v starih časih velikokrat poplavljen. Tudi hiša, v kateri se je leta 1935 rodil Štefan Predikaka, stoji tik ob Dravi in je bila v njegovem otroštvu v stalni nevarnosti pred poplavami. Oče Štefan Predikaka je bil zidar in sta se z mamo Marijo, roj. Radolič, v Starše preselila iz Prepolja na Dravskem polju. Tu je oče zgradil manjšo hišo, kjer je štiričlanska družina živela od skromnega očetovega zaslužka in pridnih rok matere. Mlajši Štefan je imel še sestro, ki je bila kar devet let starejša od njega. Še težje je bilo, ko je oče leta 1945 nenadoma umrl. Na majhnem posestvu je bilo težko preživljati dva otroka. Na srečo je Štefana že v osnovni šoli, ki jo je obiskoval v Staršah, opazil magister Minařik, ki je v okolici Maribora rad obiskoval starejše domačije in nabiral stare zavržene predmete za svojo zbirko narodnega blaga. S Štefanovo mamo Marijo sta se kaj hitro dogovorila, da vzame po končani osnovni šoli bistrega fanta k sebi v Maribor za pomoč v njegovi lekarni. Tako se je Štefan leta 1948, ko je končal osnovno šolo, preselil v Maribor k magistru Minařiku. Po Minařikovem posredovanju so ga zaposlili v lekarni kot pomožnega laboranta. S triciklom je razvažal zdrav-

vila, čistil laboratorijsko posodje, zlagal zdravila na police, mešal čaje itd. Še najraje pa je delal družbo magistru Minařiku pri zbiranju starih predmetov po lekarnah. V prvem delu Minařikovih zbranih del je Štefan napisal: *»Večkrat sem ga spremljal po lekarnah, kjer so mu včasih kaj obljubili za muzejsko zbirko. Poznal je zgodovinsko vrednost posameznih predmetov in se trudil, da bi jih uvrstil v muzejsko zbirko, posebno če so kje kaj obnavljali ali selili. Vedel je, da se tedaj marsikaj izgubi ali uniči.«* (1)

Štefan Predin nikoli ni zatajil svojega mariborskega vzornika Franca Minařika in ni nikoli zapustil Mariborskih lekarn. Vseskozi je ostajal zvest obojemu in vse skupaj je nerazločljivo prepleteno. Bistveno pa je, da ta navezanost na Maribor v nobenem trenutku ni pomenila zamejevanja intelektualnega razgleda, saj govorimo o nespornem svetovljanu tako po prepričanjih kot po vplivnosti idej in dejanj.

Dobrodušni Minařik, poln iskristnosti in znanja, je takoj postal Štefanov vzor in ta mu je sledil vse svoje življenje. Še več, Minařik mu je nadomestil očeta in mu pomagal, da je poleg dela uspešno opravil izpite na večerni nižji gimnaziji v Mariboru. Kot marljivemu delavcu in dijaku so Štefanu v lekarni omogočili, da je leta 1950 odšel v Ljubljano in se vpisal na srednjo farmacevtsko šolo. Tu se je srečal z ravnateljem šole in predavateljem mag. Pavlom Bohincem, velikim humanistom in poznavalcem farmacevtskih dejavnosti.

V Ljubljani Štefanu Predikaki ni bilo lahko. Prišel je v povsem novo okolje, med neznane ljudi in izkusil drugačen način šolanja. Toda zaradi svoje predhodne lekarniške prakse in marljivosti se je hitro znašel. Opazil ga je tudi mag. Pavle Bohinc, ki je bil na šoli učitelj strokovnih predmetov, v katerih je bil Štefan že malo podkovan. Hitro je napredoval in že v tretjem letniku šolanja je profesorju Bohincu pomagal pri izvajanju laboratorijskih vaj za učence nižjih letnikov. Šolo je zaključil leta 1954 in se kot farmacevtski tehnik vrnil v Lekarno Center v Mariboru. A le za kratek čas. Še isto leto je odšel na služenje vojaškega roka v Srbijo in nato v Ljubljano, kjer je leta 1956 opravil šolo za vojaške sanitetne tehnike in dobil čin rezervnega sanitetnega kapetana. (2)

Po odsluženem vojaškem roku se je vrnil na delovno mesto farmacevtskega tehnika v Lekarno Center v Mariboru. Vendar si je želel še več. Prav tedaj so v Ljubljani namreč odpirali študij farmacije. Zaprošil je za štipendijo za študij farmacije v Ljubljani in jo tudi dobil.

Jeseni leta 1956 se je tako vrnil v Ljubljano in se vpisal na Odsek za farmacijo na Prirodoslovno-matematični fakulteti. Ljubljana mu ni bila neznan, saj je v njej preživel vso srednjo šolo. Imel je urejeno stanovanje in prehrano, poznal je kar nekaj svojih prijateljev s srednje farmacevtske šole, ki so se prav tako vpisali na študij farmacije, imel je potrebne delovne navade. Še posebej se je razveselil predavanj iz zgodovine farmacije, ki jih je vodil magister Minařik. Mislim, da je Štefan Predikaka prav tu vzljubil zgodovino in ji posvetil vsa svoja zadnja leta življenja. Spoznal se je z deli Galena, Avicene, Paracelzija in še mnogih drugih starejših zdravilcev. Naučil se je spoštovati preteklost, da bi bolje razumel sedanjost.

Leta 1957 se je poročil z Ružo Smodiš in leta 1958 se mu je rodil sin Zoran. S tem je prevzel še veliko večjo odgovornost kot drugi študenti. S skromno štipendijo in ob le delni pomoči ženinih staršev so se morali prebijati skozi študentska leta. Seveda pa je bilo najhuje, da je bil večino časa ločen od družine. Zato se je še bolj zavzeto posvetil študiju.

Dve leti v Ljubljani sta hitro minili in treba se je bilo preseliti v Zagreb, ker ni bilo popolnega študija farmacije v Ljubljani. V Zagrebu je nadaljeval študij na Farmaceutski fakulteti. Novo okolje, nova namestitvev in nove študijske razmere so, tako kot vsem sošolcem, tudi njemu povzročali nemalo težav. Na srečo so prav v tem času v Zagrebu ustanovili novo študentsko naselje in tako so tudi študenti iz Ljubljane pridobili kar nekaj mest za bivanje v njem. Med njimi tudi Štefan Predikaka, zato je lahko nemoteno nadaljeval študij. Dve leti študija je preživel razpet med Mariborom in Zagrebom. Vsak trenutek prostega časa je izkoristil za obisk žene in sina. Kljub temu je pridno študiral in končal študij med prvimi v letniku decembra 1960.

Štefan Predikaka, Franc Kozjek in Stane Osovnikař so med študijem v zagrebškem študentskem naselju Mladost stanovali skupaj v sobi 27. Ker so bili ob neki priložnosti javno imenovani kot najbolj urejena soba naselja in ker so se neprestano družili, so jih kolegi poimenovali »soba 27«.

Štefan je leta 1961 nastopil službo kot diplomirani farmacevt v Lekarni Center v Mariboru. Leta 1962 je spremenil priimek Predikaka v Predin. Ni veliko primerov, kakršen je Predinov, da bi že prva zaposlitev pomenila vstop v delovno okolje za vse življenje. Morda ima to kdaj kakšno negativno posledico, ker se nekateri sodelavci težko sprijaznijo s hitrim napredovanjem sposobnega človeka, toda veliko pomembnejše so po-

zitivne posledice: da s tem »v živo« spoznaš vse plati delovne organizacije. Lekarništvo kot dejavnost je imel Predin »konkretno na dlani«, in čeprav so v nenehnih samoupravnih reorganizacijah mnogi hitro zatavali v meglo, je on vselej ohranil kompas in realno mero. Po diplomski strokovnem izpitu (1963) je prevzel vodenje analitičnega in galenskega laboratorija, leta 1966 je postal pomočnik upravnika Lekarne Center Ferda Hudina in nato Janeza Varla, od leta 1971 pa jo je vodil sam. (3) Izpeljal je združitev galenske in analitične dejavnosti in začel je izgrajevati t. i. storitveni sistem za obračunavanje zdravil na recept ali brez recepta, kar je preporodilo poslovanje lekarn v Sloveniji in po njem so se zgledovali tudi v Švici in Nemčiji. Lekarna Center je obveljala za vzorčno učno lekarno Jugoslavije. Leta 1972 je Predin prejel visoko državno odlikovanje red dela s srebrnim vencem.

Bil je med prvimi zagovorniki integracijskih procesov v lekarništvu in leta 1973 so na tej osnovi nastale Mariborske lekarne, kjer je bil magister Varl direktor, Predin pa pomočnik direktorja zavoda. Tisti čas je tudi opravil podiplomski študij javnega zdravstva na ugledni šoli Andrije Štamparja pri zagrebški Medicinski fakulteti. Integracijske procese je utemeljeval z dvema glavnima razlogoma: organiziranost lekarništva mora biti usmerjena dolgoročno in v poslovanje je treba vgraditi informatiko oz. računalniško tehnologijo. Takratna »vlada« je to podpirala, in čeprav je bila ureditev s samoupravnimi interesnimi skupnostmi skrajno zavozlana, jo je znal Predin zapreči v pravi voz. Zato mnogi govorijo o »zlati dobi« slovenskega lekarništva, ko je bila oskrba z zdravili nemotena, delo primerno nagrajevano in so se obnavljale ter gradile lekarne. Glavno besedo je imela stroka. Javna podpora zdravstvu se je v Mariboru manifestirala v uspešnih samoprispevkih.

Predin se je zavzemal za nova razmerja med lekarnami in farmacevtskimi grosisti, ki so z državnimi pooblastili monopolizirali »razdelitev« zdravil in ovirali optimalno organizacijo lekarn. To mu je navrglo hude zamere in z njimi se je pogumno spopadel. Ko je po Varlovi smrti leta 1977 postal direktor Mariborskih lekarn, se je še bolj vneto bojeval za mariborski Farmadent, ki ga je od leta 1979 v novi zgradbi v Tkalskem prehodu vodil Lovro Dermota. (4)

Nadalje je sprožil obnovo vseh lekarniških enot, kar se je ob uvedeni verifikaciji lekarn izkazalo za bistveno potezo. Prodl je z zamislijo o združitvi vseh zdravstvenih organizacij v Mariboru, in tako je nastal SOZD

Združeno zdravstvo Maribor, ki ga imajo nekateri za politično tvorbo, vendar je šlo predvsem za trdnejši okvir dolgoročnejšega načrtovanja. In končno je iz usmerjenega izobraževanja »iztržil« izvajanje srednješolskega programa za farmacevtskega tehnika v Mariboru, kjer je zevala velika kadrovska luknja. S kolegi farmacevti se je tudi sam vključil v učiteljski kolegij šole. (5)

Leta 1984 je Štefan Predin ob polovični upokojitvi zaradi zdravstvenih težav nehal aktivno posegati v razprave o reorganizacijah, leta 1989 pa je z ukinitvijo SIS-ov že začel nastajati nov sistem, ki se mu ni več posvečal, ker se je odločil vse moči zapreči v raziskovanje zgodovine lekarništva in farmacije. Vsem nam je bilo jasno, da tega ne počne iz sebičnosti, ampak za skupno korist stroke, saj je celo svoj doktorat postavil na konec seznama zastavljenih nalog in je zato ostal brez njega. Sta pa naše lekarništvo in farmacija z njegovo desetino knjig pridobili zgodovinsko refleksijo, ki nam krepi samozavest in nas navdaja s ponosom. To se še posebej lahko reče za Mariborske lekarne, saj so s podpiranjem njegovih načrtov ter financiranjem njegovih izdaj omogočile, da je njegovo delo dostopno najširši javnosti.

Ob 50-letnici SFD (Predin je tretji z desne)

Društvena dejavnost

Mariborski farmacevtski delavci so Štefana Predina že dolgo poznali kot vestnega in izredno marljivega človeka. Zato ni presenetljivo, da so ga še isto leto po nastopu službe v Lekarni Center izvolili za predsednika Mariborske podružnice FDS. Istočasno je bil na II. občnem zboru Farmacevtskega društva Slovenije (FDS) leta 1961 izvoljen tudi v upravni odbor (UO) FDS; tako se je začelo njegovo dolgoletno aktivno sodelovanje v društvu. Predsednik mariborske podružnice je ostal vse do leta 1971, v UO društva pa je sodeloval neprekinjeno od leta 1964 do 1973, nakar je bil 1979. leta izvoljen za predsednika Slovenskega farmacevtskega društva (SFD). (5) V letih od 1969 do 1973 je bil podpredsednik SFD. Področje njegovega dela v društvu je bilo spremljanje in urejanje lekarniške dejavnosti v funkciji predsednika Organizacijske komisije. Leta 1966 se je z referatom Mesto in vloga lekarne ter farmacevta v zdravstveni službi predstavil na posvetovanju Zveze farmacevtskih društev Jugoslavije na Otočcu. Leta 1971 je pripravil osnutek novega statuta društva in ga predstavil na 17. rednem občnem zboru FDS. Vodil in predstavljal pa je tudi naše pripombe na vrsto zakonov in pravilnikov, ki so se sprejemali v obdobju sprememb družbene skupnosti in njenih dejavnosti.

Kot podpredsednik UO SFD je leta 1972 organiziral simpozij Galenski laboratorij združenih lekarn in v uvodnem referatu z naslovom Integracija lekarn in njene prednosti prikazal svoje videnje dela v združenih lekarniških zavodih. (6)

O problemih svobodne menjave dela v zdravstvu in še zlasti pri preskrbi z zdravili je Š. Predin spregovoril že na 4. občnem zboru Združenja lekarn Slovenije (ZLS) leta 1980. Poudaril je zlasti problem občasnega pomanjkanja nekaterih zdravil, na kar lekarne nimajo neposrednega vpliva. Ko je bil leta 1982 izvoljen za predsednika Izvršnega odbora (IO) ZLS, je bil ta problem še vedno zelo resen. Zato je med drugim pripravil poglobljeno študijo problema Preskrbe z zdravili in jo objavil v reviji Lekarništvo. (7)

Leta 1983 je bil izvoljen za predsednika IO ZLS in nato za predsednika Komisije za samoupravno organiziranje pri Združenju lekarn Slovenije. Bil je tudi član uredniškega odbora revije Lekarništvo v letih 1985–1986. Pri organiziranju društvenih manifestacij je bil Š. Predin kot predsednik Mariborske podružnice SFD zelo aktiven. Tako je organiziral:

- Od 5. do 18. septembra 1967 slavnostno prireditev ob 80. obletnici rojstva mag. Franca Minařika v Rogaški Slatini in Mariboru.
- VI. plenum društva 16. maja 1970, na katerem je sodeloval z referatom Farmacevtska služba v luči nove zdravstvene zakonodaje.
- Prve biokemijske dneve v Mariboru 23. in 24. oktobra 1970.
- Simpozij Galenski laboratoriji združenih lekarn 9. in 10. junija 1972, kjer je aktivno sodeloval s predavanjem Integracija lekarn in njene prednosti.
- Plenum SFD leta 1974 v Radencih s posvetom o avtomedikaciji, kjer je imel tudi uvodni referat z naslovom Zdravila v prosti prodaji.
- 3. skupščino SFD 23. septembra 1978 s posvetovanjem Uporaba zdravilnih zelišč v sodobni terapiji.

Leta 1979 je 4. skupščina SFD na Bledu izvolila magistra Štefana Predina za predsednika SFD. Skupščina je bila posvečena 30. obletnici delovanja SFD. Slavnostni govornik je bil prof. dr. P. Bohinc. Ob tej priložnosti je Predin prejel na predlog Mariborske podružnice SFD Minařikovo priznanje za svoje nesebično delo v SFD.

V času predsedovanja Š. Predina je bilo SFD zlasti aktivno v okviru Zveze farmacevtskih društev Jugoslavije. Organiziralo je:

- 8. kongres Zveze farmacevtskih društev Jugoslavije na Bledu.
- Zvezno posvetovanje o zdravilnih rastlinah na Otočcu.
- Zvezni simpozij o imunokemiji na Bledu.
- 30. posvetovanje Zveze znanstvenih društev za zgodovino zdravstvene kulture Jugoslavije v Novem mestu.

Slovensko farmacevtsko društvo je v tem obdobju prejelo državno odlikovanje red dela s srebrnim vencem za zasluge pri napredku farmacije v Sloveniji, ki ga je v imenu društva sprejel njegov predsednik magister Predin. Društvo mu je 1981. leta podelilo posebno priznanje za organizacijo VIII. kongresa farmacevtov Jugoslavije. Leta 1983 mu je plaketo oz. diplomo izročilo tudi predsedstvo Zveze farmacevtskih društev Jugoslavije v Beogradu.

Farmacevtska združenja so znala ovrednotiti pomen njegovih prizadevanj za veljavo in integriteto stroke in prejel je visoka priznanja na nacionalni in jugoslovanski ravni, še posebej ganjeno je sprejel Minařikovo plaketo, ki jo je nekaj let pred tem sam spravljal v življenje. Leta 2001 pa ga je prof. dr. Wolf-Dieter Müller-Jahncke v Luzernu inavguriral med člane Internationale Akademie für Geschichte der Pharmazie, ki jo je

75 let prej soustanovil tudi Franc Minařik – to je bila gesta, polna simbo-
like. Kongres, na katerem se je to zgodilo, je bil obenem posvećen temi
Farmacija in država, za katero si je Predin skozi poklicno življenje nabral
bogate izkušnje in znanje, odmevno tudi v mednarodnem prostoru.
V letih od 1983 do 1987 je bil Š. Predin predsednik odbora za podeljevanje
društvenih priznanj in leta 1987 je prejel za svoj velik prispevek k razvoju
lekarniške službe v Sloveniji najvišje farmacevtsko priznanje, Minařikovo
odličje.

Enako delaven kot v SFD je bil Š. Predin tudi pri Združenju lekarn Slovenije.
Vrsto let je bil član IO Združenja, poleg tega pa mu je tudi predsedoval v
letih med 1983 in 1985. Novica o novih načinih organizacije in delovanja
združenih lekarniških zavodov se je hitro razširila po vsej Jugoslaviji. Š.
Predina so kot predavatelja vabila vsa republiška farmacevtska društva.
Tako je leta 1982 predaval v Novem Sadu in Hercegnovem in kolegom
farmacevtom pojasnjeval delovanje lekarniške službe v Sloveniji.

Leta 1989 se je Predin sicer iz zdravstvenih razlogov upokojil, vendar ni
prenehal delati v Društvu. Povsem se je posvetil zgodovini farmacije pri
nas in tako nadaljeval delo magistra Minařika, pri čemer je bil prav tako
uspešen kot pri vodenju in usmerjanju lekarniške dejavnosti. Pridno je
zbiral material in pisal o Teofrastu von Hohenheimu Paracelziju, Źigi Grafu,
Franu Minařiku, Henriku Freyerju, mariborskih lekarnarjih in drugih.

Leta 2000 je ob proslavljanju 50. obletnice delovanja SFD in Mariborske
podružnice SFD organiziral mednarodni simpozij Źenske v farmaciji,
medicini in naravoslovju. (8)

V svojem prispevku z naslovom Vstop Źenske v študij farmacije leta
1900 v avstro-ogrski monarhiji je prikazal postopno uveljavljanje Źensk
v farmacevtskem poklicu v nekaterih deŹelah Evrope, še posebej v Slo-
veniji. (9)

Zato ne preseneća, da ga je Mednarodna akademija za zgodovino far-
macije (IGGP) 2. septembra 2001 v Luzernu imenovala za novega aka-
demika omenjene akademije. Tako je kot prvi Slovenec postal akademik
te mednarodne akademije. (10, 11)

Leta 2001 je Š. Predin prijavil temo magistrske naloge z naslovom Analiza
poloŹaja javnih lekarn, lekarnarjev in farmacevtov v druŹbi v avstro-ogr-
ski monarhiji in v Jugoslaviji v letih 1850–1950. Pod mentorstvom prof.
dr. Aleša Krbavćića je delo pripravil in uspešno zagovarjal leta 2002 in si
tako pridobil naziv magister farmacevtskih znanosti. (24)

*Štefan Predin ob otvoritvi mednarodnega simpozija
Ženske v farmaciji, medicini in naravoslovju (Maribor
2000)*

Farmacevtska stroka pa bo mag. Predinu vedno hvaležna za pomemben prispevek k razvoju lekarniške dejavnosti, izobraževanju farmacevtskega kadra in zagotavljanju visoke strokovnosti dela v lekarništvu. Kot predsednik Združenja lekarn Slovenije se je bojeval za uveljavitev lekarniške dejavnosti znotraj zdravstva in organiziranost, ki bo zagotavljala njen nadaljnji razvoj. Še danes lahko ugotavljamo, kako pomembne so bile njegove tedanje pobude o regionalnem povezovanju lekarn, o ustanavljanju osrednjih galenskih laboratorijev in prehodu plačevanja lekarniškega dela z maržnega na storitveni sistem.

Prof. dr. Wolf-Dieter Muller-Jahncke izroča listino imenovanja Štefana Predina za člana Mednarodne akademije za zgodovino farmacije.

Dela z zgodovinsko tematiko

Štefan Predin se je z zgodovino farmacije srečal v zgodnjih šolskih letih, ko je svojega mentorja in mecena, magistra Franca Minařika, spremljal po mariborskih in štajerskih lekarnah. Minařik je na povabilo znancev lekarnarjev poskušal rešiti kakšne farmacevtske knjige in utenzilije, ki bi sicer bile izgubljene. Med službovanjem v Mariborskih lekarnah je Štefan Predin kljub intenzivnem delu v stroki našel čas za podporo pri obnavljanju Minařikove lekarniške zbirke v Pokrajinskem muzeju v Mariboru. Za delo na področju zgodovine farmacije je navduševal tudi sodelavke in sodelavce v Mariborskih lekarnah, predvsem svojega naslednika na direktorskem mestu, Lovra Dermoto. Ta je z izrednim smislom za zgodovino farmacije skrbel za tiskanje gradiva, ki ga je pripravljala Štefan Predin. Ko se je slednji upokojil, je vso svojo energijo posvetil ohranjanju Minařikovega nasledstva in odkrivanju novega farmakohistoričnega gradiva.

Predin je Minařiku posvetil svoje delo Mariborski lekarnarji skozi stoletja, v katerem je pokazal svoje znanje. (13) Arhivar Antoša Leskovec je v spremni besedi zapisal naslednje: »1984. leta je začel Štefan Predin iskati gradivo za objavo almanaha o razvoju lekarništva v Pomurju tudi v Pokrajinskem arhivu v Mariboru. V njem smo spoznali 'perspektivno stranko' in ga z veseljem uvajali v uporabo starih upravnih arhivarijev, pisanih v stari pisavi z obiljem starih terminov. Uspeh ni umanjkal. Skozi desetletje si naglo slede objave magistra Predina, danes že najbolj plodnega raziskovalca zgodovine farmacije pri nas.« Tako je razumljiva Štefanova zahvala na koncu knjige, saj ga je Leskovec spodbujal z naslednjimi besedami: »Napisana je zgodovina mariborskih lekarnarjev, manjka še zgodovina Mariborskih lekarn, ki jo bo zagotovo še napisal.«

V tem obdobju je Štefan Predin z novimi podatki izpopolnil oziroma sestavil biografijo Janeza Benedikta Gruendla (1635?–1705), prvega mariborskega historiografa in preučevalca Rogaške Slatine, takrat imenovane Roitschokrene, in biografijo Andreja/Andreasa Perlacha (1490–1551) iz Svečine, ki je bil dekan medicinske fakultete in celo rektor Univerze na Dunaju.

Ob petstoletnici rojstva Teofrasta von Hohenheima, imenovanega Paracelzij, je o njem izdal monografijo. V njej je na kratko predstavil samosvojega misleca in velikega eksperimentatorja, ki je pri svojem očetu pridobil veselje do narave in do takratne metalurške tehnike v obdobju, ko je živel v Beljaku in se šolal v tamkajšnji škofijski rezidenci. Štefanu Predinu je uspelo opozoriti na bistvene Paracelzijeve nauke oziroma dosežke pri pristopanju k bolnemu človeku, pa naj bodo to bolezni s prepoznavnimi znaki ali pa skrite bolezni, kakor je imenoval duševne bolezni. (14) Minařikove publikacije je Štefan Predin sklenil izdati kot Minařikova zbrana dela. Čeprav je mag. farm. Franc Minařik zapustil obširno dokumentacijo o svojem delu, je bilo vendarle treba vse vire poistovetiti in natančno dokumentirati. Pomembno oporo je našel v osebi direktorja Pokrajinskega arhiva Maribor: višji arhivar Antoša Leskovec mu je pomagal pri iskanju virov, tolmačenju in prevajanju besedil. Štefan Predin je Minařikova dela zbiral več let; kakor mi je v pogovoru večkrat potožil, je nekatera dela pridobil le s težavo. To je bil Štefanov projekt, ki si ga je zastavil v začetku devetdesetih let, po smrti Franca Minařika, toda načrtoval je tudi objavo svojih raziskav o Kranjskem lekarnarskem gremiju. (15)

Zamisel za monografijo o Žigi Grafu (16) je dobil, ko je zbiral gradivo za članek o Kranjskem lekarnarskem gremiju, kjer je bil omenjen Žigin stric, lekarnar Joseph Wagner. Žiga (Sigismund) Graf (1801–1838) je bil magister farmacije in doktor kemije; kot botanik je omenjen že v objavah grofa Hohenwarta, Štefan Predin pa nam podrobno odkriva njegovo doktorsko disertacijo o alkaloidih kininovca in popolno zbirko botaničnih del, vključno s korespondenco z znanimi domačimi (Hladnik, Freyer, Tomassini) in tujimi botaniki (npr. Koch, Erlangen).

Minařikova zbrana dela v dveh debelih knjigah (17,18) nam omogočajo vpogled v več kakor 60 let raziskovanja in pisanja magistra Franca Minařika o najrazličnejših farmakohistoričnih temah. Brez Predinove akribije in zamisli, ponuditi slovenski javnosti na enem mestu sistematično urejene članke iz avstrijskih, hrvaških, srbskih in predvsem slovenskih virov, bi marsikatero Minařikovo delo ostalo skrito. Za vsakogar, ki se zanima za zgodovino farmacije ali želi o njej pisati, je ta zbornik nepogrešljiv, saj je magister Minařik ne le raziskoval, temveč tudi neutrudno objavljaval domala šestdeset let.

Štefan Predin je zbrano delo uredil kronološko in tematsko. V prvi knjigi na zaščitnem ovitku predstavi Franca Minařika (foto: Roman Dobrovoljc ob izletu SFD na Pohorje; ogled lokalitete glažut na Smolniku, kjer je bil upravnik Minařikov oče; fotografija je posneta pri Sv. Arehu). Prvo poglavje začne z materijo mediko in nas seznani s prvim Minařikovim farmakohistoričnim člankom Iz zgodovine lepega jegliča, objavljenim v Tagespostu 11. 5. 1913 v Gradcu. Od tod spremljamo v drugem poglavju teme o staroslovanskih zdravilih in mitih, v tretjem poglavju o delu v lekarnah, v četrtem o alkimiji in alkimistih, v petem o samostanski farmaciji in lekarnah ter v šestem poglavju o Kozmi in Damjanu ter Kristusu kot lekarnarju.

V drugi knjigi Minařikovih zbranih del v uvodu predstavi gospoda magistra njegov dolgoletni znanec, novinar Večera Srečko Niedorfer, z nadvse primernim naslovom: Zadnji gospod Maribora. Tako ga predstavlja tudi urednik Štefan Predin. Na začetek uvrsti njegova historična dela o javnih lekarnah in lekarnarjih v Ljubljani, v slovenski Istri, na Štajerskem, nadaljuje s članki in življenjepisnimi beležkami o pomembnih farmacevtih, o zdravstveni službi v Mariboru, Idriji in Kamniku. Zbral je tudi vse Minařikove ocene, poročila in povzetke farmakohistoričnih prireditev, ki se jih je udeležil. Minařik je o teh dogodkih

redno pisal v Farmaceutskem vestniku. Bibliografija Minařikovih del v letih od 1957 do 1967 je bila dvakrat objavljena v Farmaceutskem vestniku. Zdaj nam Minařikova zbrana dela 1 in 2 omogočajo neposredno pregledovati njegov celotni opus. (19) Posebej pa je treba upoštevati tri Minařikove knjige: Olimje, Pohorske steklarne ter Od staroslovanskega vrařtva do sodobnega zdravila, ki niso vključene v Zbrano delo.

Knjigo Slovenski farmacevti v naravoslovju ob dvestoti obletnici rojstva magistra Henrika Freyerja so v redakciji Štefana Predina Mariborske lekarne izdale kot obširno delo, katerega prvi del je monografija o magistru Henriku Freyerju, nato sledi povzetek dela dr. Žige Grafa. V drugem delu je več zanimivih biografij in opisov del slovenskih farmakognostov ali s farmakognozijo povezanih osebnosti. Štefan Predin obširno predstavi slovarsko delo farmacevta sotrudnika, prevajalca in pisatelja, Kamničana Alojza (Vekoslava) Benkoviča (1867–1934), in sicer njegova dva strokovna slovarja: slovensko-latinskokenški Rastlinski imenik Ljubljana 1922 in dopolnjeni Imenik zdravilnih rastlin v Farmaceutskem vjesniku, Zagreb 1925. Obe deli sta bili razprodani.

Glavni del knjige je namenjen opisu življenja in dela magistra Henrika Freyerja (1802–1866), naravoslovca in kartografa Kranjske. Štefan Predin je napisal esej o njegovem življenju in delu, Tone Wraber pa je opisal njegovo botanično raziskovanje. Natančno je povzel dostopne vire in jih dopolnil z lastnimi fotografijami rastlin, pogosto na rastiščih, kjer jih je H. Freyer našel. Opisuje ga kot vztrajnega in pogumnega gorohodca in odličnega opazovalca. Aleš Krbavčič je dodal opis desetletnega Freyerjevega dela v lekarniřtvu, prav tako s še neobjavljenimi podatki in slikami. Z Langusovo sliko H. Freyerja (foto: P. Skoberne, original v Narodnem muzeju v Ljubljani) na naslovnici knjige imamo v rokah markantno poročilo o prispevku farmacevtov k naravoslovnemu raziskovanju naše domovine. (18)

Z odkritjem in opisom fresk v nekdanji lekarni samostana Pavlincev v Olimju je Minařik presenetil domače in tuje zgodovinarje. Za tisk v Časopisu za zgodovinopisje pripravljeni članek leta 1940 je zaradi vojne izšel šele 1965, ko je časopis spet začel izhajati. Medtem je Minařik s podporo Mariborske podružnice SFD izdal celovit opis Olimja, historične lekarne iz leta 1778, v sliki in besedi s slovenskim, hrvařkim,

nemškimi in angleškimi besedilom. Slike, razen na naslovnici, so črno-bele in kljub temu pričajo o slabem stanju fresk pred restavriranjem. (20)

Zavedajoč se Hipokratove prislege »Da bom učitelja, ki me je vpeljal v modrosti zdravstva spoštoval kakor lastne starše in mu pomagal, če bo v stiski«, je Predin magistru Minařiku vseskozi pomagal ohranjati njegov prispevek k zgodovini farmacije na Slovenskem in je njegovo delo tudi nadaljeval.

To je nujno potrebno, kajti vsa dogajanja ostajajo na poti skozi prostor in čas sicer podobna, vendar vsak čas in prostor dogajanjem nekaj odvzameta in jim nekaj dodata, jih osiromašita oz. obogatita, dokler slednjič ne doživijo tistega trenutka, ko jih nekdo zapiše. Tedaj šele postanejo resnična, postanejo sok davnine, ki oplaja nove rodove. In prav dolžnost zapisa si je nadel mag. Predin. Dolžnost, da dogajanja zapiše tako, da bodo ostala trajen dokument, da bodo bogatila našo kulturnozgodovinsko dediščino in za vse čase in vse generacije ohranjala naš zgodovinski spomin. Tako je Predin postal največji kronist farmacevtske dejavnosti na Slovenskem.

Vestno je zbiral tudi navodila in predpise, ki so urejali delovanje lekarn ter vlogo lekarnarja in njegovih pomočnikov pri pripravljanju, zaračunavanju in izdajanju zdravil. Med temi zapisi je pomembno pismo dr. Bartolomeja Schoberja, kranjskega deželnega zdravnika, ki so mu deželne oblasti naročile, da poda izjavo in oceni prošnjo lekarnarja Janeza Leykauffta, ki je zaprosil za službo in plačo za deželnega lekarnarja v Novem mestu. Ob tem je dr. Schober natančno poročal o obnašanju lekarnarja in iz lastnega nagiba sestavil navodila za službo lekarnarja. Ta navodila naj bi bila najstarejša kranjska listina, ki nam govori o dolžnostih lekarnarja, o dobrih načelih dela, ki naj jih ima, in o slabih, ki naj se jih varuje, o njegovem razmerju do zdravnika, o njegovem delu pozimi in poleti v lekarni in zunaj nje, o njegovem obnašanju v zdravih in bolnih časih. V teh zapisih je dr. Schober prikazal odkritosrčno vnemo in skrb za dobrobit bolnikov in za vestno delovanje zdravnika in lekarnarja ter nepristransko ogorčenost nad obema, če zanemarjata svojo službo. Pri tem ni dopuščal dvoma o postavljanju splošnih koristi pred zasebne. (21)

Zato smo lahko ponosni, da smo mag. Predina poznali, da smo bili njegovi prijatelji in soustvarjalci določenega obdobja slovenske farmacije

in o katerem bo morda spet nekomu uspelo narediti dokument časa. Štefan Predin je želel svoje raziskovanje zgodovine farmacije podpreti tudi z akademskim nazivom. Mednarodno priznanje je leta 2001 prejel s častnim članstvom v Mednarodni akademiji za zgodovino farmacije v Luzernu v Švici. Diplomsko je v spremstvu svojega dolgoletnega sodelavca Lovra Dermote osebno prevzel.

Že v almanahu Koroške lekarne (1997) je po zamisli magistre Mete Kolar za vsako opisano lekarniško enoto Koroških lekarn pripravil zgodovinsko predstavitev tam delujočih farmacevtov in farmacevtk. (22) Junija leta 2000 so Mariborske lekarne ob 50. obletnici Slovenskega farmacevtskega društva izdale Predinovo delo Iz zgodovine organiziranega dela slovenskih farmacevtov v stanovskih društvih v Sloveniji in Mariboru. Besedilo nas uvaja v »disruptivne« razmere po razsulu Avstro-Ogrske, ko je bilo v novi državi SHS treba nadomestiti podružnico Splošnega farmacevtskega društva z Dunaja. (23)

Po dokončanem delu za knjigo in simpozij Slovenski farmacevti v nara-
voslovju leta 2001 je Š. Predin prijavil temo magistrske naloge z naslo-
vom Analiza položaja javnih lekarn, lekarnarjev in farmacevtov v družbi
v avstro-ogrski monarhiji in v Jugoslaviji v letih 1850–1950. (23) Magisterij
je nastal na osnovi izkušenj pri sestavljanju kronik farmacevtskega dela
v posameznih pokrajinah, na podlagi objavljenih člankov in študija Ar-
hiva Slovenije in drugih arhivov. Štefan Predin je v zasebnih pogovorih
večkrat omenjal stisko lekarnarjev in lekarniških sodelavcev med
obema vojnama, ki se je celo končala s podjetniškim in osebnim steča-
jem. Administrativne zapreke, negotovost v stroki o dostopnosti študija
in s tem malo domačih kadrov, zapreke v razvoju stroke, težavne na-
mestitve sodelavcev so bile stalnica v omenjenem časovnem obdobju.
Na osnovi citiranih objav in dodatnega raziskovanja v Arhivu Slovenije
je Predin prikazal težko pot do samostojne lekarne, skromne možnosti
podeželskih lekarn, plače lekarniških uslužbencev. Ureditev delovanja
lekarništva v Avstro-Ogrski se je kljub pomanjkljivostim pokazala kot
kar dobra v primerjavi z možnostmi v splošno obubožani državi po prvi
svetovni vojni.

Svoje magistrsko delo, ki ga je pripravil pod mentorstvom prof. dr. Aleša
Krbavčiča, je uspešno zagovarjal leta 2002 na Fakulteti za Farmacijo v
Ljubljani pred komisijo prof. dr. Slavko Pečar, prof. dr. Zvonka Zupančič
Slavec in prof. dr. Aleš Krbavčič in si pridobil naziv magister farmacevt-

skih znanosti. Pot do doktorata znanosti mu je bila tako odprta. Na žalost se mu želja ni uresničila.

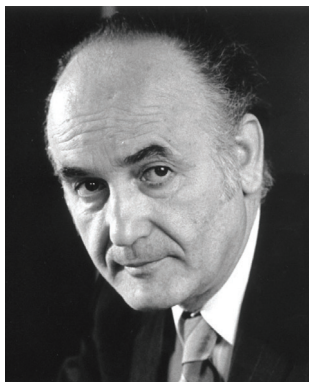
Lovro Dermota, Franc Kozjek, Aleš Krbavčič

Viri

1. Predin, Š. Minařikova zbrana dela I; Maribor: Mariborske lekarne, 2000; 8.
2. Predlog Mariborske podružnice SFD za podelitev Minařikovega odličja Š. Predinu, Maribor, 1987.
3. Mariborske lekarne Maribor 40 let, ur. L. Loviřček 2002, 58.
4. Mariborske lekarne Maribor 40 let, ur. L. Loviřček 2002, 36.
5. Dolinar, J. Dejavnosti in upravljanje druřtva v petdesetih letih, Farm Vestn 2000, 51, 25–57.
6. Galenski laboratorij združenih lekarn, Zbornik referatov, Maribor 1972.
7. Predin, Š. Preskrba z zdravili, Lekarniřtvo, 1982, 10, 3–11.
8. Predin, Š. Źenske v farmaciji, medicini in naravoslovju, Zbornik, Maribor 2000.
9. Predin, Š. Vstop Źensk v řtudij farmacije leta 1900 v avstro-ogrski monarhiji, Zbornik Źenske v farmaciji, medicini in naravoslovju, Maribor 2000.
10. Predin, Š. Novi član Academie International d Historie de la Pharmacie, Farm Vestn 2001, 52, 4, 332.
12. Predin, Š. Farm Vestn 2000; 51; 16–17.
13. Predin, Š. Mariborski lekarnarji skozi stoletja. Maribor, Mariborske lekarne 1994.
14. Predin, Š. Teophrastus von Hohenheim Paracelsus. Ob 500. obletnici rojstva. Maribor-ske lekarne, Maribor 1993.
15. Predin, Š. Kranjski lekarnarski gremij. Časopis za zgodovino in narodopisje. řt. 2/1993, str. 172–96. Obzorja, Maribor.
16. Predin, Š. Źiga Graf, slovenski florist, kemik in lekarnar. Mariborske lekarne, Maribor 1997.
17. Predin, Š. (ur.) Minařikova zbrana dela I del., Antořa Leskovec, prevajalec. Mariborske lekarne, Maribor 2000.
18. Predin, Š. (ur.) Minařikova zbrana dela II del. Mojca Kositer in Antořa Leskovec, prevajalca. Mariborske lekarne, Maribor, 2001.
19. Predin, Š. (ur.) Slovenski farmacevti v naravoslovju. Zbornik referatov. Mariborske lekarne, Maribor, 2002. 454 str. řtevilne slike. Trda vezava, format 25 x 18 cm. Ovojnica: barvna fotografija.
20. Predin, Š. Olimska lekarna, biser Slovenije. Mariborske lekarne, Maribor, 1995. Ponatis leta 2005.

21. Dermota, L. Mag. Štefan Predin, mag. farm. ISIS, maj 1915, št. 5, 82–84.
22. Predin, Š, et al. Almanah Koroške lekarne, Ravne na Koroškem. 1997.
23. Predin, Š. Iz zgodovine organiziranega dela slovenskih farmacevtov v stanovskih družbah v Sloveniji in Mariboru. Maribor; Mariborske lekarne, 2000.
24. Predin, Š. Analiza položaja javnih lekarn, lekarnarjev in farmacevtov v družbi v avstro-ogrski monarhiji in Jugoslaviji med 1850 in 1950. Magistrsko delo FFA UL, Ljubljana, 2002.

MILOŠ KOVAČIČ, mag. farm.

(30. 9. 1934–17. 2. 2016)

Miloš Kovačič se je rodil v učiteljski družini 30. septembra leta 1934 v Šentjerneju na Dolenjskem, kjer sta starša, mama Lidija iz stare ljubljanske družine in oče Vladimir iz Kranja, po končanem učiteljišču v Ljubljani dobila službo. Tu je leta 1941 skupaj s starši in pet let mlajšim bratom Darkom dočakal italijansko okupacijo, ki je trajala do kapitulacije Italije leta 1943, ko so Šentjernej zasedli Nemci ob močnem zračnem napadu. V tem napadu je Miloš izgubil očeta, sam pa je bil hudo ranjen. Zdravil se je v bolnišnicah v Celju in Ljubljani, kjer je imel zadnje operacije na prizadetem očesu, s katerimi so mu rešili vid. Do konca druge svetovne vojne je nato živel pri očetovih sorodnikih v Kranju, mama in brat pa sta živela v Šentjerneju. Za očetovo smrt je izvedel tik pred koncem vojne. *»Izgubil sem očeta, okoli mene so bili takrat vsi mrtvi, v tej tragediji sem ostal živ. Tako sem malo drugače gledal na ta svet, verjetno sem drugače gledal na življenje. Imel sem ga raje, bolj sem ga znal ceniti.« (1)*

Po vojni se je vrnil v Šentjernej in nadaljeval šolanje v tamkajšnji osnovni šoli. Leta 1947 so očetovi sorodniki v Kranju, ki so bili premožna in ugledna kranjska družina, vzeli mlado borčevsko družino iz Šentjerneja k sebi v Kranj, da bi rešili premoženje pred nacionalizacijo. Mama je dobila službo učiteljice, Miloš je nadaljeval šolanje v takrat osemletni gimnaziji in Darko v osnovni šoli. Milošu so svetovali, naj se zaradi dolgotraj-

nega zdravljenja v bolnišnicah ukvarja s športom. Začel je plavati, jahati, smučati, igrati namizni tenis itd.

Za knjigo Trgovec z življenji je povedal:

»In potem sem tak, na pol divji, prišel v Kranj. Iz tistega šentjernejskega, vaškega življenja, z ljubeznijo do narave, do zidanic, vinogradov, kamor smo hodili vedno pomagat. Zjutraj smo hodili kosit, potem sem skrbel za dva dirkalna konja, ki sem ju moral vsak dan peljati na potok napojit. To so bili doživljaji. Če se ti na takega konja pri trinajstih letih usedeš in greš z njim po vasi ...! Potem smo kar naprej nekaj igrali; imeli smo orglice, orkester. Imeli smo že kinodvorano. Iz Ljubljane je prišel neki Pogacar in je kar kinodvorano naredil. Prvi je znal predvajati filme; in to je bil eden izmed začetkov kulture na vasi. On je bil za nas nekakšen veleum in bil je edini, ki je znal res profesionalno igrati na harmoniko. Malo nas je začel učiti, da smo znali zaigrati takrat najpopularnejše pesmi ... Kar naprej se je nekaj dogajalo ... Spominjam se tistih otroških let, svojih sanj in ambicij. In kako sem bil divji in srečen; lepa, lepa mladost, zelo velika ljubezen do očeta, potem pa vse to izgubiš. Si otrok, hudo ranjen, si vojni invalid, tvoja družina težko živi ... kako sem si želel nekaj doseči, se dokazati, dobiti neka priznanja, doživeti neko samopotrditev in se potem vrniti v svoj Šentjernej.« (2)

V Kranju je spoznal otroke, ki so otroštvo preživljali popolnoma drugače, govorili so po gorenjsko, on je zavijal po dolenjsko. Prišel je v razred, kjer so bili dobro situirani otroci iz premožnih kranjskih družin, bolj ali manj vsi so se ukvarjali s kakim športom. Med njimi ni bilo razlike. Miloš se je zelo trudil, da bi jim bil enak. Vključil se je v vse oblike športa, ki so jih gojili njegovi sošolci in prijatelji. Med prijatelje so ga vzeli sošolci Drago Petrič, plavalec in oče kasnejših svetovno znanih plavalcev, Lojze Gorjanc, plavalec in smučarski skakalec, Rudi Hlebš, zelo dober igralec namiznega tenisa. Od vseh športov, ki jih je gojil, mu je bil najbližji namizni tenis, za katerega, razen loparja, ni bila potrebna posebna oprema. To je bila tudi velika prednost, saj mu družina ni mogla omogočiti bogate materialne osnove in se je vedno čutil prikrajšanega. V namiznem tenisu je doživel tudi največje športne uspehe.

Mama je spoznala, da ima Miloš talent za glasbo, in ga je nagovorila, da naj se vpiše v glasbeno šolo v Kranju. Tam je končal osem razredov klavirske harmonike. Skozi glasbo in šport ter družbo, v kateri se je največkrat nahajal, so ga poznali vsi Kranjčani.

V šoli se je trudil, da bi bil dober učenec in enako sposoben kot njegovi »imenitnejši« prijatelji. Imel pa je tudi veliko željo po priznanju in pohvali. *»Iznajdljiv sem bil, strašno sem bil iznajdljiv. Zmeraj sem se znašel v vsaki situaciji. Zanimivo tudi kasneje na fakulteti. Drugi so imeli tremo, ko so šli na izpit, jaz sem pa komaj čakal na priložnost, da sem govoril. Izredno rad sem govoril tudi v gimnaziji.« (3)*

Maturiral je leta 1954. Njegova želja je bila študij arhitekture. Ker družina ni imela nobene materialne osnove in ker je bil iz borčevske družine in vojni invalid, je imel možnost dobiti štipendijo za študij. Ta pa je bila pogojena s študijsko smerjo v povezavi s potrebami Gorenjske po določenih strokovnjakih. Dobil je štipendijo za študij farmacije. Ker v Ljubljani tega študija leta 1954 še ni bilo, se je moral odpraviti v Zagreb na Farmacevtsko fakulteto.

Čeprav je imel v Zagrebu bogato družabno življenje, je redno opravljal izpite. Le z absolventskim stažem leta 1958 si je privoščil premor, se posvetil radostim življenja v Zagrebu in diplomiral šele leta 1960.

Spomladi leta 1960 se je Miloš Kovačič z diplomom zagrebške Farmacevtske fakultete pojavil v kranjski lekarni, da odsluži svojo štipendijo. Bili so ga zelo veseli, saj je farmacevtov tedaj zelo primanjkovalo, še zlasti moških. V njem so takoj prepoznali bodočega vodilnega farmacevta, saj je bil razgledan, dobro vzgojen in »organiziran« mladenič. Vse to si je pridobil med študijem v Zagrebu, kjer je pet let stanoval pri daljnih sorodnikih, ki so veljali za eno najbolj izobraženih družin v Zagrebu. Živeli so pravo meščansko življenje in tako od njega kot tudi od svojih dveh sinov zahtevali svetovljanski način obnašanja. Mladi so lahko prebirali samo določene knjige, obiskovali so kulturne in družabne prireditve in o vsem tem poročali vsem družinskim članom ob vsakodnevnih druženjih. Tako si je Miloš širil svojo razgledanost in spoznaval pravila družbenega in družabnega življenja. To je bilo zanj zelo pomembno, saj je že v rani mladosti izgubil očeta, ki bi mu kasneje lahko predajal življenjske izkušnje.

Leta 1960 je v Ljubljani potekal III. kongres farmacevtov Jugoslavije v organizaciji Farmacevtskega društva Slovenije (FDS) pod vodstvom predsednika prof. Dušana Karbe. Na njem so se zbrali najpomembnejši farmacevti, profesorji zagrebške in beograjske farmacevtske fakultete in pomembni politiki s področja zdravstva v Jugoslaviji. Prišlo pa je tudi nekaj povabljenih gostov iz sosednjih držav. Kongres so med dru-

gimi pozdravili dr. Radimir Gerić, pomočnik sekretarja Zveznega izvršnega sveta za ljudsko zdravje, dr. Ivan Štivić z zagrebške Farmaceutske fakultete, Mate Kovačević s sanitetne uprave JLA, prof. dr. Aleksandar Damanski, dekan Farmaceutske fakultete v Beogradu, prof. dr. Janez Milčinski, zastopnik Zdravniškega društva Slovenije, in drugi. Profesor Karba je k sodelovanju povabil vse razpoložljive farmacevte v Sloveniji, med drugimi tudi Miloša Kovačiča. Ta je zaradi svoje komunikativnosti in uglajenega pristopa takoj navezal stike z mnogimi farmacevti iz vse Jugoslavije, predvsem s prof. Blagojevićevo iz Beograda, ki je bila dolgoletna generalna sekretarka Zveze farmacevtskih društev Jugoslavije, kar mu je pri njegovem nadaljnjem delovanju v farmaciji zelo koristilo.

Po opravljenem strokovnem izpitu jeseni leta 1961 je začel samostojno delo, ki pa je bilo za tako dinamičnega in energije polnega človeka, kot je bil Kovačič, preveč monotono. Iskal je novih izzivov. Vključil se je v delo farmacevtskega društva in bil leta 1961 izvoljen za tajnika gorenjske podružnice in člana Upravnega odbora Farmaceutskega društva Slovenije. Nenadoma se je znašel med izkušenimi farmacevti, ki so krojili usodo farmacevtov zadnjih petnajstih let in bili v nenehnem sporu med seboj. Leta 1960 je stopil v veljavo Zakon o organizaciji zdravstvene službe. Vodenje zdravstvenih zavodov so prevzeli delavski sveti. Ti pa naj bi odločali o organizaciji lekarniške službe, o nagrajevanju po delu, o oblikah dela lekarn, o njihovem poslovanju in pridobivanju sredstev za delovanje in razvoj. Vse to so bile novosti, ki so jih starejši farmacevti težko sprejemali. Kovačič je že v Kranju aktivno sodeloval pri teh spremembah. Ne samo v lekarnah, tudi v drugih zdravstvenih domovih na Gorenjskem je predaval o uvajanju samoupravljanja. Zato si je hitro pridobil ugled med slovenskimi farmacevti. Že naslednje leto, 1962, so ga farmacevti na 12. občnem zboru društva v Ljubljani izvolili za predsednika. Težav je bilo ogromno, ne samo v lekarniški službi, temveč tudi v izobraževanju, v farmacevtski industriji, preskrbi z zdravili, nadzoru kakovosti, biokemičnih laboratorijih. Vse to naj bi se reševalo prek farmacevtskega društva. Poleg tega je bil tu še Beograd in Zveza farmacevtskih društev Jugoslavije, ki je narekovala bodoče zakonske spremembe in postopke. Kot predsednik slovenskega društva je bil Kovačič izvoljen tudi za podpredsednika Zveze farmacevtskih društev Jugoslavije. Leta 1963 pa je bil prvič njen predsednik.

Šestdeseta leta so pomenila za celotno družbeno skupnost čas velikih sprememb. Izjema ni bilo niti zdravstvo in v njem farmacija, ki se je morala še kako bojevati za svoj položaj znotraj prevladujoče zdravniške dejavnosti. Tu je imelo FDS in z njim njegov predsednik veliko odgovornost. Kovačič je kot politik in kot farmacevtski strokovnjak ter borec za pravice farmacevtskih delavcev pripomogel k preoblikovanju lekarniške službe v skladu z Zakonom o organizaciji zdravstvene službe. Ta je delavcem dal pravico, da samostojno ugotavljajo in razdeljujejo dohodek na sklade in osebne dohodke. S predpisi o financiranju niso bili postavljeni trdni kriteriji o delitvi dohodka in tako je v praksi prišlo do pojavov, ki niso bili popolnoma v skladu z intencijami zakona in niso zagotavljali sredstev za razvoj dejavnosti. Ves dohodek so namenili za osebne dohodke. In kot piše Kovačič v svoji knjigi, sta v teh mesecih po uveljavitvi omenjenega zakona z magistrom Dušanom Gradišnikom iz Celja presedela ure in ure, da bi oblikovala za lekarniško dejavnost sprejemljive oblike delitve dohodka in nagrajevanja po delu.

Za lekarniško službo je bila poleg organizacije zdravstvene službe največja težava ustvarjanje in delitev dohodka v povezavi z novim zakonom. Tu so bila stališča zelo različna, ne samo med republiškimi društvi, temveč tudi znotraj društev. Vsi so se zavedali, da je enotni sistem plačevanja farmacevtov kot državnih uslužbencev preživet, saj so bile razlike med republikami in lekarnami zelo velike. Zakon je predvideval plačevanje po delu. Vprašanje je bilo, kako delo v lekarnah ovrednotiti. Večina se je zavzemala za maržni sistem pridobivanja dohodka in enotni sistem njegove delitve, pri čemer ostajajo lekarne neprofitni zavodi. V Sloveniji pa so se že tedaj nekateri farmacevti nagibali k uvedbi storitvenega sistema plačevanja. Med njimi je bil tudi Kovačič, ki je želel lekarništvu in farmacevtski stroki nasploh omogočiti večji ugled znotraj zdravstvene dejavnosti in družbe. Zavedal se je, da farmacevti posedujejo dovolj znanja, da lahko delujejo ne samo kot izdajatelji zdravil, temveč kot svetovalci tako bolnikom kot zdravnikom, kako zdravila uporabljati varno in učinkovito.

Kovačič se je z vso vnemo lotil omenjenih težav. Prva njegova aktivnost je bila namenjena prenosu lekarniške problematike iz farmacevtskega društva na posebno Združenje lekarn Slovenije. Z magistrom Gradišnikom, ki je bil tedaj najpomembnejši farmacevt med vodilnimi lekarnarji, sta izdelala natančna navodila za prehod Sekcije lekarn pri SFD v Skup-

nost lekarn, ki naj bi nastala, ker so lekarne zaznale potrebo po povezo-
vanju, da bi bolje uveljavljale svoj položaj v zdravstvu in si zagotovile
nadaljnji razvoj. (4)

Skupnost lekarn je bila ustanovljena na Ustanovni skupščini 11. 5. 1963.
Na njej je Miloš Kovačič kot predsednik FDS rekel: *»Upam, da se bo še
s pridružitvijo industrije in distribucije k Skupnosti koordiniralo delo na
teh področjih farmacevtske stroke v Sloveniji in od Skupnosti lekarn
pričakujem pomoč pri organiziranju strokovnih predavanj in simpozijev
ter pri izdajanju Farmacevtskega vestnika.«* (5)

Drugi problem so bili farmacevtski kadri. Šola za farmacevtske tehnike
je delovala že kar nekaj časa, zato s pomanjkanjem farmacevtskih teh-
nikov ni bilo težav. Več težav je bilo z diplomiranimi farmacevti, ker se
je njihovo šolanje v Ljubljani šele začelo, vendar pa so se že pojavila
prva vprašanja, ali farmacevtsko fakulteto v Ljubljani resnično potre-
bujemo. Da bi to razčistili, je FDS organiziralo plenum, na katerem so
navzoči razpravljali o stanju farmacevtske službe in kadrih. Tu so se
prvič pokazala trenja med starejšimi in mlajšimi farmacevti. Medtem
ko so se starejši zavzemali predvsem za povečanje števila farmacevt-
skih tehnikov tako v lekarnah kot industriji, so mlajši z Milošem Kova-
čičem na čelu zavzeli stališče večje potrebe po visoko kvalificiranih
kadrih, ki omogočajo nadaljnji razvoj farmacevtske stroke. Kovačič se
je zavedal, da mora stroka prevzeti pomembnejšo vlogo v preskrbi in
uporabi zdravil. Da naloga farmacevta v lekarnah ni samo vročanje
zdravil bolnikom, temveč mora posvetiti več pozornosti svetovanju,
tako bolnikom kot zdravnikom, o pravilni in varni uporabi zdravil. Zato
naj se podpre nadaljnji študij farmacije v Ljubljani in ponudi pomoč
pri prilagoditvi učnih programov prihodnjim potrebam farmacevtske
stroke. (6)

Žal je bil Kovačič predsednik FDS samo eno leto. V svojem poročilu ob
zaključku mandata je med drugim poudaril, da je Svet za zdravstvo
SRS izdelal analizo o potrebah farmacevtskega kadra v bližnjih 10 letih,
ki je pokazala, da bi potrebovali še 218 farmacevtov, in pripomnil, da
vprašanje zaposlovanja ni samo ureditev statističnih podatkov, temveč
analiza vseh relevantnih dejavnikov, ki bodo vplivali na razvoj farma-
cevske stroke v prihodnjih letih. S tem je spet pokazal svoje vizionarske
sposobnosti za razvoj farmacije v Sloveniji in zavedanje, da so za razvoj
dejavnosti najpomembnejši vrhunsko izobraženi strokovni kadri.

Čeprav je Kovačič zamenjal delovno mesto in iz lekarne odšel v Farmis, je še vedno ostal aktiven v FDS. Tako so ga člani društva že čez eno leto, to je leta 1964, znova izvolili za predsednika. (7) V programu dela FDS je Kovačič izpostavil:

1. Potrebo po tesnejšem sodelovanju s Sekretariatom za zdravstvo SRS, Skupnostjo lekarn, Odsekom za farmacijo na Fakulteti za naravoslovje in tehnologijo, Srednjo farmacevtsko šolo, Zavodom za farmacijo, Farmisom in Slovenskim zdravniškim društvom.
2. Pripravo novega statuta društva.
3. Ureditev nemotenega financiranja FDS.
4. Problem permanentnega strokovnega izpopolnjevanja.
5. Sodelovanje z Zvezo farmacevtskih društev Jugoslavije.

Iz programa je razvidno, da je želel delovanje FDS preoblikovati v osrednje telo farmacevtske dejavnosti v Sloveniji in v sodelovanju z odgovornimi političnimi in strokovnimi organizacijami prispevati k dvigu prepoznavnosti in strokovnosti dela farmacevtov. Čeprav je z ustanovitvijo Skupnosti lekarn SRS društvo izgubilo vlogo pri razreševanju večine upravnih in organizacijskih problemov lekarniške službe, je še vedno pomembno odločalo pri razreševanju problemov šolanja in strokovnega izobraževanja farmacevtskih delavcev. Prvi rezultati dela na tem področju so bili predstavljeni že na plenumu društva leta 1965. V sedemletnem načrtu organizacije zdravstvene službe v SRS je bila jasno izpostavljena potreba po popolnem študiju farmacije na Univerzi v Ljubljani. Pri tem je društvo zlasti prispevalo k uskladitvi študijskih programov s potrebami stroke in programi študija farmacije na zagrebški in beograjski fakulteti. Društvo pa je močno podprlo tudi prizadevanja Odseka za farmacijo za uvedbo podiplomskega študija na Odseku in program stalnega izpopolnjevanja v organizaciji Zavoda za farmacijo. Za nadaljnji razvoj farmacevtske stroke je bil zlasti pomemben sklep, da se zaradi naglega razvoja novih zdravil in njihove vse bolj razširjene uporabe v večjih lekarnah in zdravstvenih ustanovah sistematizirajo mesta konzi-liarnih farmacevtov. S tem bi se farmacevti vključili v zdravstveni tim, ki bi zagotavljal pravilno in racionalno predpisovanje in uporabo zdravil. Vedoč, kakšne so bile tedanje razmere farmacevtske industrije v Jugoslaviji, je Kovačič v društvu zlasti poudarjal, da je razvoj le-te odvisen predvsem od zagotavljanja dovolj vrhunsko usposobljenih farmacevtov,

ki nam bodo omogočili uspešno vključevanje v mednarodno izmenjavo dela na področju farmacevtske proizvodnje. Zato se je zavzemal za čimprejšnjo možnost podiplomskega študija in uvedbo specializacije iz farmacevtske tehnologije. (8)

Prizadevanja za uresničitev naprednih idej v razvoju farmacije so prepričale farmacevte, ne samo v Sloveniji, temveč tudi v vsej tedanji Jugoslaviji, da so ga znova volili za predsednika. Tako je uspešno vodil preliminarno zasedanje na IV. kongresu farmacevtov Jugoslavije v Opatiji 1964 in se seznanil s strokovnjaki s področja farmacije in medicine iz Jugoslavije in Evrope, kar mu je še kako koristilo pri prihodnjem delovanju. Star komaj 30 let je predsedoval 1800 delegatom iz vse Jugoslavije in povabljenim gostom iz Italije, Avstrije, Sovjetske zveze, Poljske, Češkoslovaške in še mnogih drugih držav. Tu so se vzpostavili prvi mednarodni stiki na področju farmacije. Osrednja tema kongresa je bila Samoupravljanje v zdravstvu, kar je bilo novost tako za nas Jugoslovane kot za tujce. Na srečo je Kovačič kot predsednik FDS to tematiko zelo dobro poznal in mu ni bilo težko voditi razprave o vprašanih prihodnje organizacije lekarniške službe, kako ovrednotiti in urediti nagrajevanje farmacevtovega dela v vsej Jugoslaviji, kjer so bile delovne razmere in razvitost stroke zelo različne. Že tu je pokazal vse svoje vrline vodenja in sporazumevanja.

V Sloveniji je bil vnovič izvoljen za predsednika FDS na 15. občnem zboru društva leta 1966 v Idriji. (9)

V šestdesetih letih preteklega stoletja je imela Slovenija dve manjši farmacevtski podjetji, ki sta bili združeni v Farmaceutsko-kemični kombinat Farmis. Podjetje Lek se je razvilo iz kemične tovarne in se le počasi usmerjalo v farmacevtsko proizvodnjo. Podjetje Krka pa se je razvilo iz galenskega laboratorija tedanje novomeške lekarne, pod vodstvom magistra Borisa Andrijaniča. Zaradi majhnosti sta težko konkurirali mnogo večjima farmacevtskima tovarnoma v Jugoslaviji, Plivi iz Zagreba in Galeniki iz Beograda že na domačem jugoslovanskem trgu, da ne govorimo o izvozu v tuje države. Od izvoza je bil tedaj odvisen nadaljnji razvoj, ki bi zmanjšal potrebo po uvozu. Tu pa je podjetje potrebovalo predvsem perspektivne kadre. Spomnili so se na Miloša Kovačiča in tedanji direktor Farmisa magister Uroš Ruprecht ga je takoj poklical na razgovor. Ponudil mu je službo v prodajnem oddelku, kar je Kovačič po krajšem premisleku sprejel. To je bila njegova najpomembnejša odločitev v življenju.

V Farmisu so uredili, da so mu v lekarni odobrili odhod, kljub temu da štipendije ni odslužil, in konec leta 1962 se je zaposlil v Farmisu na oddelku za trženje. Kot mentorja so mu določili diplomiranega ekonomista in izvrstnega strokovnjaka za trženje Janeza Vrhunca. In začela se je njegova šola za življenje, saj o trženju ni imel pojma. Tedanje farmacevtske fakultete tega področja niso poznale. Začel je z metodami raziskave trga, z določanjem cen in predstavljanjem proizvoda, sestavljanjem ponudb itd. Nato je bil dodeljen uvozno-izvoznemu oddelku. Tu pa je bilo potrebno dobro znanje tujih jezikov, imeti zunanjetrgovinsko registracijo in poznati svetovni trg. Kot mentorja so mu dodelili magistra farmacije Nina Koščeca, ki je bil sin lastnika predvojne tovarne zdravil Pliva iz Zagreba. Bil je svetovljan, uglajenega obnašanja in z ogromno znanja s področja farmacije ter svetovnega trženja. Od njega se je Kovačič naučil, kako zdravila prodajati na svetovnih trgih. Ker zdravila niso običajno blago, zahtevajo v prodaji posebne postopke. Že zaradi tega, ker kupci niso posamezniki ali podjetja, temveč države, so zahtevani posebni pristopi. Najprej je treba dobro proučiti zakonodajo s področja prometa z zdravili v posamezni državi. Nato proučiti potrebe posamezne države in stopiti v stik z odločujočimi državnimi organi in končno prilagoditi zdravilo in njegovo predstavitev zahtevam kupca. Vse to sta Kovačič in njegov mentor vsak dan njegove pripravniške dobe skrbno proučevala, preden sta odšla na teren. (10)

Cilj prodaje zdravil podjetja Farmis so bile države v razvoju. Jugoslavija je imela z njimi zelo dobre politične in prijateljske odnose, poleg tega pa je v njih delovalo veliko število jugoslovanskih zdravstvenih delavcev. Zato je bil pristop lažji. Med njimi so bile najbližje Egipt, Libija in Etiopija. Tu je Kovačič začel svoje izvozne aktivnosti. Srečeval se je z jugoslovanskimi zdravniki in farmacevti in ti so mu utrli pot do za registracijo in uvoz zdravil pomembnih oseb. Treba je bilo nastopiti z vso potrebno dokumentacijo o zdravilu in s končnimi proizvodi, pripravljenimi za uporabo v določeni državi. Poleg tega je bilo treba zdravilo v posamezni državi tudi predstaviti z vsemi njegovimi lastnostmi. To je znal Kovačič s svojimi retoričnimi sposobnostmi vedno uspešno opraviti. Tako je pridobil za Farmis in slovensko farmacijo prve večje pogodbe o dostavi zdravil iz slovenske proizvodnje. To so bili eter za anestezijo, kloramfenikol, jod kontrastna sredstva, digitalisovi preparati in še nekaj drugih. Toda proizvodnja je rasla, z njo pa je bilo treba iskati tudi nove trge.

Bližnji vzhod, Indija, Nigerija, Sudan itd. Tako je Kovačič nenehno potoval po svetu in se izpopolnjeval v pravilih zunanje trgovine, vse do razpada Farmisa leta 1964. In kot pravi v svoji knjigi, so bila to najtežja leta njegovega življenja.

Podjetje Farmis namreč ni dolgo zdržalo skupaj. Že leta 1964 je prišlo do razdružitve in tovarni Lek in Krka sta začeli znova delovati kot samostojni družbi. Ob delitvi se je bilo treba odločiti, kje nadaljevati kariero. V Leku ali v Krki? Po razgovoru z magistrom Andrijaničem, ki mu je ponudil mesto komercialnega direktorja v Krki, se je odločil za Krko. Takoj je začel postavljati uvozno-izvozni oddelek Krke, zaposlil več strokovnjakov z zunanjetrgovinsko registracijo, večje število farmakoinformatikov za prodajo zdravil v republikah Jugoslavije in vzpostavljati stike z odgovornimi ljudmi v državah, kamor bi lahko izvažali zdravila. Sedež oddelka je iz Novega mesta preselil v Ljubljano zaradi boljše povezave z mednarodnim prostorom. Tako je bilo sedemnajst let njegovega predanega strokovnega dela namenjenih prodajni dejavnosti, predvsem izvozu in uvozu. Devet let je vodil Komercialni sektor, naslednjih šest let sektor Export Import, leta 1979 pa je postal direktor Marketing sektorja. Oral je ledino na področju Krkinega izvoza in pogosto prvi trkal na vrata zdravstva v posameznih državah. Uspešno vodenje tega zahtevnega področja so dokazovali poslovni rezultati in osvajanje vse večjega števila tujih trgov. Pojavila se je Rusija. Ker je poznal ruski jezik še iz gimnazije, se je zanj hitro odločil. Imel je srečo, da je na Upravi za zdravila v Moskvi srečal znanca s kongresa farmacevtov v Opatiji, ki ga je kot delegata Sovjetske zveze vozil po Istri. Takoj sta se sporazumela in Kovačič se je v Krko vrnil z milijonskim naročilom za izvoz Krkinih zdravil v Rusijo. Samo v enem letu delovanja v Krki je povečal izvoz zdravil za 40 %. Sledila so potovanja na Kitajsko, Japonsko, v Združene države Amerike in seveda na Poljsko, Češkoslovaško itd. Povsod je bil zelo uspešen, čeprav sprva ni bilo lahko. Zdravila niso običajno blago, kjer je ob prodaji pomembna samo cena in količina prodajnega artikla, ampak so tu potrebna pogajanja o prenosu tehnologij, zavarovanju, trženju, patentni zaščiti, varnosti zdravila itd. V tem času je bilo v Jugoslaviji z zakonom prepovedano uvažanje zdravil, originalni proizvajalci so namreč morali skleniti z eno od jugoslovanskih farmacevtskih tovarn licenčno pogodbo o izdelavi zdravila v Jugoslaviji. To je bilo zelo dobro za naše proizvajalce, saj so se tako pod strokovnim vodstvom tujih strokovnjakov naučili izdelovati in tržiti najnovejša zdra-

vila. Samo tako je lahko prišlo do razvoja in proizvodnje generičnih zdravil v Farmisu in kasneje Leku in Krki. Ob prihodu Kovačiča v Krko sredi 60. let je imela Krka 512 zaposlenih in za 27 milijonov dolarjev prometa. (11) Od tega so izvozili za 27 tisoč dolarjev izdelkov. S sodobno promocijsko dejavnostjo in poglobljenim in bogatejšim proizvodnim programom, za kar je poskrbel Kovačič kot komercialni direktor Krke, se je začelo hitro povečevati število farmacevtskih izdelkov, s tem pa tudi število novih delavcev in konec 60. let so izdelovali že več kot 350 zdravil. Pomemben je bil predvsem prehod na izdelavo antibiotikov, za kar so bili potrebni povsem novi proizvodni in analitski prostori. Program se je širil tudi na druga pomembna zdravila, katerih licenco so kupovali v razvitih deželah Evrope, Amerike in Azije in jih predvsem po veliki prodajni spretnosti magistra Kovačiča prodajali v tedaj še nerazvito Vzhodno Evropo.

Prvega januarja leta 1985 je bil Kovačič imenovan za predsednika poslovnega odbora in leta 1989 za generalnega direktorja Krke. Po uspešnem lastninskem preoblikovanju leta 1997 ga je nadzorni svet družbe Krka imenoval za predsednika uprave in generalnega direktorja podjetja. To zahtevno delo je uspešno opravljal do konca leta 2004.

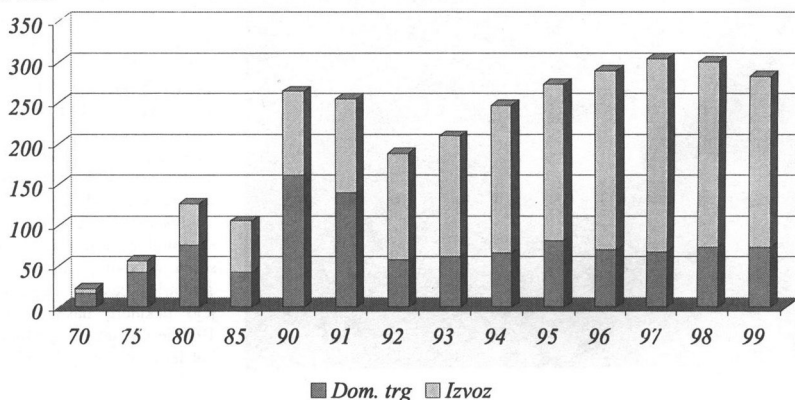
Pod njegovim vodstvom je proizvodnja zdravil skokovito narasla. Promet se je z začetnih 100 milijonov dolarjev v petih letih povzpел na 250 milijonov. Izvoz pa se je povečal s 50 na 100 milijonov dolarjev. Z osamosvojitvijo Slovenije v začetku 90. let se je rast nekoliko ustavila, zlasti v prodaji zdravil na jugoslovanskem trgu, zato pa se je okrepil izvoz. Ta je znašal leta 1997 že 250 milijonov dolarjev, bruto dohodek pa 300 milijonov dolarjev.

S tem so se povečale možnosti za nove investicije. Začeli so gradnjo sodobnega razvojno-raziskovalnega centra, širjenje obrata za kemijsko sintezo v Novem mestu, gradnjo proizvodno-distribucijskega centra na Poljskem, obratov v Ruski federaciji, na Hrvaškem in v Šentjernejju ter tovarno zdravil Dawa v Keniji. Krka se je počasi začela spreminjati v farmacevtskega giganta z zmogljivostmi in znanjem, ki naj bi omogočalo nadaljnji prodor v svet.

Leta 1996 je Krka postala delniška družba. Tudi tu je Kovačič s svojim vizionarskim občutkom za razvoj obdržal Krko z večinskim deležem v slovenskih rokah. Delavce Krke je prepričal, da so svoje certifikate vložili v Krkine delnice, in jih nadalje spodbujal k njihovem nakupu. Nihče izmed Krkinih delničarjev ni bil razočaran.

Krkiní prodajni rezultati

v mio USD

Krkiní prodajni rezultati (11)

Leta 2000 je bila Krka eno izmed vodilnih farmacevtskih podjetij v srednji in vzhodni Evropi. Svoje izdelke je tržila v več kot 70 držav z različnih koncev sveta. Od tega jih je tri četrtine izvozila in samo eno četrtino prodala na domačem trgu, kar je bilo edinstveno med farmacevtskimi tovarnami. Deloma je za to kriv manjši slovenski trg, deloma pa usmeritev, ki so ji sledili vse od leta 1964. Seveda je bilo za to treba vzpostaviti ustrezno prodajno mrežo podjetij in predstavništev po vsem svetu, zlasti v državah nekdanje Sovjetske zveze, Srednje Evrope in Jugoslavije.

Čeprav je bil Kovačič kot Dolenjec z dušo in telesom povezan s Krko, je našel čas tudi za druge aktivnosti. Z veseljem je sodeloval s FDS in bil 7 let predsednik. To ga je pripeljalo do predsedstva Zveze farmacevtskih društev Jugoslavije in do mesta njenega predsednika. Tako je spoznaval najpomembnejše farmacevte Jugoslavije in tudi tujine in z njimi kasneje poslovno sodeloval. Veliko pozornost je posvečal izobraževanju farmacevtskega kadra, saj je pri svojem delu opazil največje pomanjkanje prav visoko usposobljenih farmacevtskih strokovnjakov. Zato ni presegljivo, da je močno podpiral podeljevanje Krkinih nagrad najperspektivnejšim dijakom in študentom različnih usmeritev, saj je bil prepričan, da prav sodelovanje strokovnjakov različnih strok rodi uspehe v farmacevtski dejavnosti. Kot član Univerzitetnega sveta je aktivno podpiral razvoj visokega šolanja farmacevtov na ljubljanski univerzi, še zlasti po-

diplomskega, ki naj bi izobraževal magistre in doktorje farmacevtskih znanosti, ki jih je v svojem podjetju močno potreboval. Za vse to ga je na predlog Dolenjske podružnice Slovensko farmacevtsko društvo leta 1991 nagradilo s podelitvijo Minaříkovskega odličja, najvišjega stanovskega priznanja. V utemeljitvi podelitve odličja so med drugim zapisali:

"Miloša Kovačiča predlagamo za Minaříkovo odličje, ker je svojo uspešno življenjsko pot posvetil farmaciji. Vedno je aktivno sodeloval pri delu Slovenskega farmacevtskega društva in ga tudi podpiral. Tako je bil kar sedem let predsednik SFD in sedem let predsednik Zveze farmacevtskih društev Jugoslavije. Tudi ko ni opravljal formalnih funkcij v organih društva, je bil vedno obveščen o vseh aktivnostih in jih je tudi vsestransko podpiral. Vsakdo, ki je sodeloval v društvu ali pri organizaciji tečajev, pripravi publikacij od Farmacevtskega vestnika do različnih priložnostnih objav ter srečanj članov društva, je vedno naletel na odprta vrata pri Milošu Kovačiču. Brez njegovega razumevanja in podpore bi bile mnoge društvene dejavnosti okrnjene. Osnovna življenjska filozofija mr. Kovačiča je bila usmerjena v lastni razvoj slovenske proizvodnje zdravil in enakopravno sodelovanje z mednarod-

Miloš Kovačič med prijatelji (od leve proti desni: Mihajlo Popovski, Breda Kosirnik, Roman Dobrovoljc, Miloš Kovačič, Elizabeta Rustja)

nimi proizvajalci. Veliko pozornost je posvečal vlaganju v znanje in opremo, tako je Krka v zadnjih letih modernizirala in povečala zmogljivosti proizvodnih linij tabletnega, ampulnega in antibiotičnega obrata, linije oksitettraciklin hidroklorida, zgradila pa je tudi sodobni objekt za predklinične in mikrobiološke raziskave. Cilj tega je bil priprava kvalitetnih zdravil po mednarodnih standardih, ki zadovoljujejo tudi najstrožje zahteve. Tako je podpiral vpeljavo mednarodnih norm proizvodnje zdravil, kot so GMP, GLP, GSP in GCP.” (12)

Vse življenje se je Miloš Kovačič ukvarjal tudi s športom. Kot dijak in študent se je ukvarjal predvsem z namiznim tenisom in plavanjem. Občasno je zaigral tudi košarko, saj je bil kar postaven mladenič, pozimi je rad smučal. V namiznem tenisu je postal celo mladinski in študentski prvak Jugoslavije. Zaradi naklonjenosti športu je kasneje postal predsednik košarkarskega kluba Olimpija in nato Krke. Bil je tudi član Planiškega komiteja in Olimpijskega komiteja Slovenije.

Za naslednika je Kovačič izbral svojega tesnega in dolgoletnega sodelavca Jožeta Colariča, ki je v Krki deloval kot vodja finančnega sektorja in mar-

Ob Kovačičevi 70-letnici

ketinga vse od leta 1984. Leta 2004 mu je predal posle in se 2005 upokojil. V svojem 40-letnem delovanju je prejel številne nagrade in priznanja. Med drugim nagrado Gospodarske zbornice Slovenije za izjemne gospodarske dosežke 1992, nagrado Manager leta, v letih 1997, 1998 in 2000 je bil imenovan za najuspešnejšega slovenskega direktorja, leta 2004 mu je Združenje Manager podelilo priznanje za življenjsko delo za izjemne dosežke na področju menedžmenta. Leta 2001 je bil odlikovan s komandirskim križcem predsednika Republike Poljske za posebne zasluge pri razvoju poljsko-slovenskega sodelovanja. Leta 2002 je prejel častni znak svobode Republike Slovenije za delo in zasluge v slovenskem gospodarstvu, za izjemen delež pri razvoju farmacevtske industrije ter za široko angažirano družbeno, mecensko in organizacijsko dejavnost. Leta 2003 je prejel odlikovanje Ruske federacije orden prijateljstva za zasluge pri krepitevi gospodarskih in prijateljskih vezi med Rusko federacijo in Slovenijo. Zelo dragocena je bila Kovačiču tudi medalja Joma Kenyatte, imenovana Goreča puščica, najvišje odlikovanje Kenije. Bil je tudi častni konzul Kraljevine Jordanije in član Svetovnega ekonomskega foruma v Davosu, kjer se zbirajo predsedniki največjih farmacevtskih podjetij. Ob upokojitvi je sklenil, da bo napisal svoje spomine na burno poslovno dogajanje. Tako je novinarki Milki Lužnik Pohar izpovedal dogodivščine svojega dolgoletnega delovanja v farmacevtski stroki. Kot spreten priporovedovalec in spremljevalec dogodkov v slovenski in svetovni farmaciji je novinarki omogočil pripravo obširne zgodbe svojega življenja z naslovom Trgovci z življenjem.

Spomini na magistra Miloša Kovačiča

Eli Rustja (marec 2016)

Z Milošem sva skupaj prepotovala velik del sveta. Delo z njim je bil izziv in privilegij. Bil je rojen vodja z odličnim spominom. Ni se spuščal v podrobnosti. Dobro je poznal naše strokovne sposobnosti in značajske prednosti oziroma šibkosti. Ob njem smo lahko razvijali svoje sposobnosti. Tako se je v Krki oblikoval učinkovit strokovni in vodstveni tim, ki je odločilno prispeval k razvoju in rasti Krke.

Pomembno obdobje najinega skupnega dela je bilo obdobje sodelovanja z vodilnimi farmacevtskimi koncerni iz zahodne Evrope, ZDA in

Japonske. To je bilo licenčno obdobje, v katerem je Krka ustvarila trdne temelje za svojo rast. Od licenčnih partnerjev smo prevzemali v registracijo, proizvodnjo in trženje njihove proizvode in jih tržili na svojih tradicionalnih trgih. V sodelovanju z licenčnimi partnerji smo osvajali nova znanja s področja proizvodnje, kontrole kakovosti in marketinga. Ta znanja so bila trden temelj za bodoči razvoj lastne generike. Miloš ni bil obremenjen z majhnostjo Krke. V razgovorih s tujimi partnerji je odlično izkoriščal vse naše prednosti v poznavanju trgov takratne Jugoslavije, jugovzhodne Evrope in Rusije ter v poznavanju ključnih ljudi s področij farmacije in zdravstva. S svojo poslovno spretnostjo in osebnim šarmom je prepričal še najbolj zadržane partnerje. Najbolj je tuje partnerje zanimala Rusija. To pa je dežela, ki jo je imel Miloš najraje. Ruske partnerje je vedno pritegnil s svojo neposrednostjo, značilnim humorjem in simpatijo, ki jo je gojil do te dežele in njenih ljudi. To so ruski partnerji čutili in so radi sodelovali z njim. Iz Rusije je poleg novih naročil prinašal vedno nove zgodbe. Prinesel je tudi način druženja, kjer je bil Miloš *tamada*, kar pomeni vodja srečanja. To je odlično za večje omizje, kjer ne morejo govoriti vsi povprek, ampak *tamada* daje besedo, da lahko poveš svojo misel ali zgodbo. To mi je bilo zelo všeč.

Miloš pa je bil tudi odličen gostitelj. Preživljanje otroštva v Šentjernejcu ga je za vedno zaznamovalo. Tu je bil doma, tu je bil srečen in tako je čutil širšo Dolenjsko. Srečanja s poslovnimi partnerji je najraje organiziral na Gradu Otočec in v Krkini zidanici na Trški gori. S ponosom je partnerje odpeljal v Pleterje, v Kostanjevico na Krki, včasih pa tudi v svojo zidanico v Vrbovce nad Šentjernejem. /.../ Večkrat smo se spraševali, od kod Milošu toliko energije. /.../ Potovanja z Milošem so bila vedno nekaj posebnega. Med mnogimi se vedno znova spominjam svojega prvega potovanja na Japonsko 1978. Bili smo trije: Miloš, dr. Hönigsman in jaz. Japonci takrat še niso razumeli, da je ženska v hierarhiji lahko tako visoko. Miloš se je zabaval ob njihovem presenečenju in za vsako vprašanje, vezano na strokovno razpravo o izdelkih in o njihovi registraciji, spraševal mene. Ko sem mu jaz "razložila", je odgovarjal japonskim sogovornikom. Njemu to ni zmanjšalo ugleda v njihovih očeh, mene pa je zelo povzdignilo. Sicer pa je bil Miloš odlično informiran. Dnevno je bil v telefonskih stikih s številnimi ljudmi, med njimi tudi z dvema odličnima prijateljema židovskega rodu iz Amsterdama iz podjetja Philipp Brothers. To podjetje je že zelo zgodaj trgovalo na področju farmacevtskih

učinkovin s Kitajsko, Indijo, ZDA, Anglijo in Rusijo. Direktor tega podjetja, g. Gerard Klein, je eden največjih trgovcev na svetu s plemenitimi kovinami. Za 60. rojstni dan je Milošu podaril posebno darilo: v parku Ane Frank v Jeruzalemu so mu posadili 60 dreves. /.../ Krka je intenzivno vlagala v razvoj strokovnih kadrov. Sodelovali smo s centri znanja, s fakultetami in klinikami, doma in v svetu. Miloš je nadaljeval tradicijo Krkinih nagrad, prek katerih so nastale pomembne vezi z mladimi znanstveniki in njihovimi mentorji. (13)

Breda Kosirnik (julij 2024)

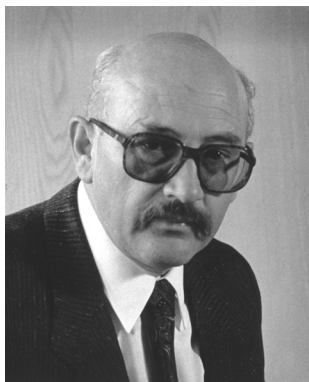
Jeseni leta 1959 sva se srečala na fakulteti v Zagrebu. Poznala sva se že iz Kranja, kjer sva bila dijaka iste gimnazije. Bila sem leto dni mlajša od njega in zato tako v gimnaziji kot na fakulteti leto dni za njim. Kot absolventka sem imela načrt, da diplomiram do konca zimskega semestra, to je do marca 1960. Pred mano so bili še vsi izpiti iz četrtega letnika. Da bi dosegla zastavljeni cilj, sem se na vse izpite prijavila že septembra. Tudi Miloš je moral položiti še vse izpite iz četrtega letnika. Ko me je opazoval pri pisanju prijavnic za polaganje izpitov, je dobil zamisel, da bi se skupaj pripravljala za izpite. Zame ta predlog ni bil sprejemljiv. Moj način študija je bil 1- do 2-krat temeljito polglasno obdelati snov, potem pa po potrebi ponavljati. Sprejel je moj način učenja in obljubil, da me bo samo poslušal. Prijavil se je na vse izpite in začela sva delo. /.../ Na starem velesejmu v Zagrebu je študentska organizacija dobila nekaj večjih prostorov za učilnice in igranje različnih športov. Med temi prostori so bili večji in manjši hodniki in na enem izmed hodnikov pod stopnicami je Miloš pripravil najino študijsko mesto (mizo in dva stola). Nihče naju ni motil. Jaz sem brala in on je poslušal. Oglasil se je samo, kadar nečesa ni razumel. Študijsko gradivo je bilo moje in vsakokrat sem ga odnesla domov. Študirala sva vsak dan dopoldne in popoldne. Šlo nama je zelo dobro in 3. marca 1960 sva imela položene vse izpite iz četrtega letnika. Milošu je ostal še en izpit iz 3. letnika, opravil ga je 14. marca. Prvega aprila leta 1960 sva skupaj prišla v Mestno lekarno Kranj, najprej kot stažista, po položenem strokovnem izpitu (po letu in pol) pa kot diplomirana farmacevta ... Miloš je imel neverjeten spomin. Nikoli ni nič ponavljal in na izpitih mu je vedno dobro šlo. Vse izpite sva položila v prvem roku. Bil je izredno iznajdljiv. Ko česa ni vedel, je v trenutku znal preusmeriti pozornost profesorja na področje, ki ga je obvladal. To svojo

enkratno lastnost je uporabil tudi pri opravljanju strokovnega izpita. /.../ V lekarni se Miloš ni počutil dobro. Že med opravljanjem staža si je izbojeval mesto analitika v analiznem laboratoriju, kjer je dokazoval identiteto in ustreznost nabavljenih farmacevtskih surovin za izdelavo magistralnih in galenskih pripravkov. Ker je bil obseg dela premajhen, je delal tudi na magistralni recepturi, izdaji zdravil pa se je izmikal. Ker mu lekarniško delo ni ustrezalo, je iskal različne druge možnosti. Razmišljal je tudi o odhodu v politiko, za kar je imel velike možnosti, vendar se je odločil za stroko in odšel leta 1962 v Farmis in nato v Krko. Tako so se razšle najine službene poti. /.../Mesec in pol pred njegovo smrtjo sva se po naključju srečala v Ljubljani. Na zunanjem kavarniškem vrtu je sedel pri kavi, sam, rahlo sklonjen. Opazil me je in povabil k mizi. Čeprav je Krka dobro skrbela zanj, se je počutil osamljenega in zapuščenega. Enake misli in besede, kot jih je ob tej priložnosti izrekel Miloš, sem mnogo let prej slišala ob srečanju v Kostanjevici na Krki od njegovega predhodnika Borisa Andrijaniča. Je z odhodom v pokoj tak občutek lasten vsem znanim in uspešnim osebam?.

Breda Kosirnik, Franc Kozjek,

Viri

1. Lužnik Pohar, M. Trgovca z življenjem, Darila Rokus, Ljubljana, 2005, str. 38.
2. Ibid. str. 41.
3. Ibid. str. 48.
4. Potočnik Benčič, D. Zbornik ob 30. obletnici LZS, LZS, 2022, 1.
5. Ustanovna skupščina Skupnosti lekarn Slovenije, Farm Vestn 1963; XIV: 87.
6. Sklepi 3. plenuma FDS, Farm Vestn 1963; XIV: 49.
7. 14. redni letni občni zbor FDS, Farm Vestn 1964; XV: 91.
8. Zapisnik plenuma FDS, Farm Vestn 1965; XVI: 62.
9. 15. redni letni občni zbor FDS, Farm Vestn 1966; XVII:
10. Lužnik Pohar, M. Trgovca z življenjem, Darila Rokus, Ljubljana, 2005, str. 75.
11. Polstoletna zgodovina Krke, Farm Vestn 2000; 51: 77–79.
12. Škerlj, M. Predlog za Minařikovo odličje Dolenjske podružnice SFD, SFD, 1991.
13. Rustja, E. Moji spomini na Miloša Kovačiča. Farm Vestn 2016; 67: 57–58.

Doc. dr. MIROSLAV ČINČ, mag. farm.

(28. 9. 1938–1. 12. 1996)

Prijazni ravninski svet slovenskega Prekmurja, bližina Ledave in Mure ter odmaknjenost od hrupnega mestnega življenja so obkrožali majhno vasico Gančani, v kateri se je materi Marjeti Koler rodil Slavko, kot so ga klicali domači, sam pa se je predstavljal kot Miro. Mati se je nato poročila z Vinkom Činčem. Ta je Slavka priznal kot svojega in mu podelil priimek Činč. Živel so skupaj z maminimi starši na majhni kmetiji, kjer je mati opravljala gospodinjska dela, oče pa je kot tesar pomagal sovaščanom pri različnih delih in občasno izdeloval tudi lesene sode, kar je bila skozi stoletja značilna dejavnost tega kraja. Tudi Slavko je rad pomagal pri kmečkih opravilih. Z dedkom sta pasla živino, lovila ribe v bližnji Ledavi in se pogovarjala. Slavko se je kot bister otrok zelo hitro naučil pisati in brati. Tako si je pridno zapisoval dedkove pripovedi in jih kasneje uporabil pri pisanju kratkih igrice in skečev. K temu ga je spodbujala tudi mama, na katero je bil zelo navezan. (1)

Slavko je bil zelo prijazen in zasanjan otrok, ki se je rad sprehajal po travnikih in logih bližnje okolice. Tudi ko je začel hoditi v osnovno šolo v bližnje Beltince, se ni držal cestnih poti in je ubiral bližnjice skozi livade in gmajne. Tako je že v svoji zgodnji mladosti spoznaval lepote narave in njeno nenehno spreminjanje. V Beltincih se je velikokrat ustavil pred hišo, v kateri je bila lekarna, in občudoval v belo haljo oblečenega magistra Szepessyja in za njim police z lepo postavljenimi keramičnimi in

steklenimi posodami. Gospod Szepessy, domačini so ga klicali gospod Panči, je bil zelo prijazen do otrok in marsikateri med njimi je prejel kakšen bombonček, tudi Slavko. Ko ga je nekega dne učiteljica poslala v lekarno po zdravilo za njenega sina, je prvič stopil v njeno notranjost. Čudovite vonjave eteričnih olj, zdravičnih rastlin, raznih mazil in tekočin, prelepe starinske omare in množica starih knjig so ga povsem prevzele in zaželel si je, da bi bil tudi on nekoč lekarnar.

V šoli je bil zelo marljiv učenec. Vse ga je zanimalo, še posebej slovenščina in z njo povezana književnost. Zelo rad je bral. Domov je prinašal različne knjige in jih ob večerih prebiral pri medli svetlobi. Zato je moral začeti zelo kmalu nositi očala.

Po osnovni šoli se je vpisal v gimnazijo v Murski Soboti. Iz Gančanov se je vsak dan vozil s kolesom. Ni bil ustvarjen za športnika, zato pa se je povsem predal kulturnemu življenju. V Kulturnem društvu Dolinec iz Gančanov je bil eden najaktivnejših članov. (2) Pisal je besedila za kratke igrice in skeče in jih tudi uprizarjal, pesnikoval, pel je v pevskem zboru, učil se je igrati na kitaro in še bi lahko naštevali. K temu ga je spodbujal tudi magister Panči, s katerim sta postala dobra prijatelja. Panči je Slavku pokazal svojo zbirko starin in ga navduševal nad ohranjanjem narodnega bogastva. Iz madžarščine mu je prevedel kar nekaj iger in Slavko jih je uprizoril na odru domačega društva.

Zanimal pa se je tudi za povsem posvetne stvari. Tako je na primer skupaj z mamo obiskoval tečaj kuhanja. Ker je bil tečaj organiziran v večernih urah v Beltincih in ni imela prevoza, jo je Slavko vozil s kolesom v Beltince. Ker bi jo sicer čakal zunaj, se je tečaja udeleževal še sam in ga tudi opravil. Tako je vzljubil kuhanje in to ljubezen gojil vse življenje.

Čeprav je bil Slavko že odločen, da bo študiral farmacijo, mu je dodatno spodbudo dal prof. Karba, saj je osmošolce murskosoboške gimnazije začel navduševati za študij farmacije. Poleg njega sta se tako za ta študij odločila tudi njegova sošolca Milan Benkič in Marjan Grah. Ker pa so bili doma razmeroma revni, je Slavko zaprosil za vojaško štipendijo in jo tudi dobil.

In tako se je lepega jesenskega dne mladi Slavko znašel v Ljubljani, pred mogočno zgradbo »farmacevtske fakultete« na Vegovi ulici 4, odločen, da postane magister farmacije. Vstopil je v zgradbo in prvega mimoidočega povprašal, kje se lahko vpiše na študij farmacije. Ta ga je začudeno pogledal in pojasnil, da je to gimnazija in ne fakulteta, in ga

Miroslav Činč kot maturant leta 1957

napotil v bližnjo zgradbo Univerze. Vsi bodoči študenti so se prerivali okoli vratarske lože in iskali prepotrebne informacije. Tudi sam je stopil v vrsto in pri vratarju izvedel, da se mora za vpis na farmacijo oglasiti na fakulteti za kemijo v Snežniški ulici. Prijazen vratar mu je tudi pojasnil, kako se pride do tja. Slavko se je hitro odpravil do stavbe in se pri tamkajšnjem vratarju pozanimal, kje je vpisna pisarna. Ne preveč prijazna gospa ga je vprašala, kaj počne na kemiji, saj bi vendar moral vedeti, da je za farmacijo zadolžena pisarna farmacevtskega odseka na Vegovi ulici. Ko je odgovoril, da je tam že bil in da pisarne ni našel, mu je tajnica pojasnila, da je ta v kleti gimnazije, vstop pa je z njenega dvorišča. Tako je sledilo prvo razočaranje. Namesto mogočne zgradbe z lepimi laboratoriji in predavalnicami je imela »farmacevtska fakulteta« samo eno majhno pisarno v kleti in v njej tajnico, ki je urejala administrativne zadeve za študente farmacije. Ta je Slavku razložila postopek vpisa na univerzo in mu predala potrebne podatke. Ko je Slavko izpolnjeval indeks, je bil znova razočaran. Ob vpisu predmetnika je ugotovil, da se bo učil predvsem matematiko, fiziko in kemijo, ne pa zdravilstva, kot si je

predstavljal študij farmacije. Vseeno se je vpisal in čakal na prva predavanja. Sledilo je novo razočaranje. Nobenega pozdrava, nobene dobrodošlice oziroma pojasnil, kaj lahko pričakuje od študija farmacije, bilo je le suhoparno predavanje anorganske kemije. Ostareli inženir kemije ni pokazal nobene prijaznosti do študentov.

Sčasoma se je Slavko na vse privadil. Na to, da je vpisan na Prirodoslovno-matematično in ne na Farmacevtsko fakulteto, da ima predavanja na različnih koncih Ljubljane in da kot študenti niso imeli svojih prostorov, kjer bi se lahko družili in izmenjavali izkušnje. Zato se niso počutili kot celota in niso občutili pripadnosti farmaciji in farmacevtskemu študiju. Povezovala so jih samo praktične vaje, saj so se lahko tam bolje spoznali in pomagali drug drugemu. Čeprav so bile delovne razmere v kletnih laboratorijih nemogoče, so si tu znali ustvariti tudi prijetne trenutke in se povezati. Živ dokaz za to je bil tudi Slavko, ko se je med botaničnim izletom v Iški vintgar skupaj s kolegico Alenko Skubic izgubil. Med iskanjem prave poti na neznanem brezpotju sta se tako zbližala, da sta ostala skupaj vse življenje.

Hitro sta minili dve leti študija v Ljubljani in čeprav so odgovorni študentom obljubljali, da bodo lahko študij nadaljevali v Ljubljani, se to ni zgodilo. Treba je bilo oditi v Zagreb in študij nadaljevati na tamkajšnji Farmacevtski fakulteti. Tam so bile razmere bolj urejene. Študijski program je bil bolj prilagojen potrebam farmacevtskega poklica, predmetnik pa je vključeval farmacevtsko kemijo, farmakognozijo, biokemijo, galensko farmacijo in farmakologijo. Šele takrat se je mladi Činč zavedel, da se je povsem pravilno odločil za študij farmacije. Po naravi čuteč in ljubezniv človek je spoznal, kako pomembna je vloga farmacevta v življenju ljudi. Uvidel je, da farmacija ni le bela halja in lepo opremljena lekarna, temveč mnogo več. Je zatočišče, kamor se ljudje zatečejo po pomoč in rešitev svojih zdravstvenih težav. V farmacevtu vidijo strokovnjaka, ki pozna njihove tegobe in jih zna kar najbolje rešiti. Zato se je študija lotil zelo resno in odkrival pri farmakognoziji, kako velika »farmacevtska tovarna« je narava, pri farmacevtski kemiji, kako spreten posnemovalec narave je lahko farmacevt. Spoznal je, da je večina zdravil pridobljenih iz naravnega okolja. Pri patofiziologiji se je seznanil z vzroki različnih bolezni in pri farmakologiji, kako te vzroke odpraviti. Pri mikrobiologiji ga je presenetilo dejstvo, kako škodljivi, vendar tudi koristni so lahko mikroorganizmi. Vse to znanje je vestno shranjeval v svoje mo-

žganske predalčke, saj se je zavedal, kako prav mu bo prišlo pri opravljanju farmacevtskega poklica. Zato ni presenetljivo, da je bil odličen študent in da je študij zaključil kot prvi v svoji generaciji.

Po uspešno zaključenem študiju se je takoj odpravil na služenje vojaškega roka. Poslali so ga v Beograd na sanitetno oficirsko šolo (SOŠ) in nato kot vojaškega štipendista v lekarno vojaške bolnišnice v Postojni. Tu je prevzel vlogo vodje galenskega in kontrolno-analiznega laboratorija. Istočasno se je tudi poročil z Alenko Skubic in spomladi leta 1963 se jima je rodila hčerka Breda. Kot vojaška oseba je hitro dobil stanovanje in družina je lahko zaživela normalno življenje.

Toda za novopečenega moža in očeta ter diplomiranega farmacevta je bilo tu vse nenavadno. Že samo okolje Postojne, z mrzlimi zimami in zelo vročimi poletji, je bilo za rojenega Prekmurca, navajenega neskončne ravnine, miru in mogočnih rek, težko sprejemljivo. Poleg tega ga je težila še vojaška služba s svojimi večkrat težko razumljivimi odredbami. Prelepo, vendar prostrano in otožno Prekmurje je mladega Slavka izoblikovalo v miroljubnega, prijaznega in razmišljujočega človeka. Vse to pa ni bilo v skladu s togo in enosmerno doktrino vojaške službe. Zato se v njej ni počutil najbolje in je že zgodaj začel razmišljati, kako se bi tega okolja rešil. Toda zaradi štipendije v času študija je bil pogodbeno vezan. Po dolgotrajnem prizadevanju mu je uspelo, da so ga leta 1968 premestili v Ljubljano. Postal je vodja galenskega laboratorija lekarnе vojaške bolnišnice v Ljubljani. To je bila velika sprememba v njegovem poklicnem delovanju. Prišel je v okolje razgibanega delovanja na vseh področjih življenja. Hitro se je povezal s sorodnimi strokovnjaki znotraj zdravstva in izobraževanja, kar mu je omogočilo uresničitev njegovih želja, da bi s svojim delom prispeval k napredku farmacije v Sloveniji.

Zavedal pa se je tudi, da ne sme izgubljati časa. Zato se je takoj vključil v delo Slovenskega farmacevtskega društva in že leta 1969 postal član njegovega upravnega odbora in leta 1971 njegov predsednik. Poleg tega se je takoj, ko je bil na Odseku za farmacijo organiziran diplomski študij, vpisal nanj in ga opravljal ob delu. Hitro je spoznal, da bo nadaljevanje študija farmacije njegova najboljša priprava za prihodnje delo.

Leta 1970 je tudi Univerza v Ljubljani priznala, da je farmacija znanstvena veda, sposobna pomembnega znanstvenoraziskovalnega dela, in ji omogočila, da izobrazí kar največ tovrstnih strokovnjakov. Nenavadno

hiter razvoj farmacevtske industrije, lekarništva in klinične biokemije v Sloveniji je zahteval tudi vse več ljudi z ustrezno izobrazbo za zagotavljanje tega razvoja. Odsek za farmacijo je tako jeseni leta 1971 objavil razpis za začetek magistrskega študija. Vpisalo se je kar 13 slušateljev. Breme je padlo prav na generacije farmacevtov, ki so diplomirali v 60. letih prejšnjega stoletja. Med njimi je bil tudi Miroslav Činč. Tako kot vedno se je študija lotil zelo resno in z velikim zanimanjem spremljal predavanja z novih področij farmacije: biofarmacije s farmakokinetiko, stabilnosti zdravil, kontrole in kakovosti zdravil itd. Vmes pa je svoje znanje posredoval tudi drugim farmacevtom s predavanji na izpopolnjevalnih tečajih in simpozijih. Tako je imel že leta 1970 na VI. plenumu SFD odmevno predavanje z naslovom *Delovna področja diplomiranih farmacevtov in farmacevtskih tehnikov*. V njem je opozoril, da je zaradi dolgoletnega pomanjkanja diplomiranih farmacevtov in sorazmerno velikega priliva farmacevtskih tehnikov s srednje farmacevtske šole v marsikateri lekarni, zlasti pa lekarniški podružnici deloval samo farmacevtski tehnik. Hiter razvoj farmakoterapije pa je narekoval zahtevo po vse bolj izobraženih strokovnjakih v lekarniški službi. Zato je bilo nujno potrebno, da vsako lekarniško enoto vodi diplomirani farmacevt, ki je nosilec dejavnosti, farmacevtski tehnik pa je koristen in potreben sodelavec pri opravljanju odgovornih nalog. Hkrati je bilo treba zagotoviti razmere, da bo vsakdo po svoji izobrazbi in izpopolnjevanju svojim nalogam resnično kos. (3)

V galenskem laboratoriju vojaške lekarne je hitro ugotovil, da še zdaleč niso izkoriščene vse možnosti delovanja laboratorija in da je mnoge stvari treba na novo ovrednotiti in izboljšati. Najprej se je lotil izdelovanja mazil, ki so bila v laboratoriju poleg parenteralnih raztopin najpogostejše izdelana zdravila. Tako je ob iskanju najprimernejše mazilne podlage proučil biofarmacevtske lastnosti mazila z 10 % sol. Calcii sulfidi. Mazilo je pripravil z 11 mazilnimi podlagami in jih preizkusil z ozirom na sproščanje učinkovine iz mazila in sposobnost njegovega razmazovanja. Povezal se je tudi z dermatološko kliniko in pod vodstvom dr. Stjepana Bunte mazilo tudi klinično preizkusil. To je bilo ena prvih tovrstnih raziskav, v kateri sta neposredno sodelovala farmacevt in zdravnik. Rezultate so avtorji objavili v Farmacevtskem vestniku. (4)

Že leta 1971 se je izkazalo, kako pomembno je bilo visokošolsko podiplomsko izpopolnjevanje farmacevtov. Pod vodstvom prof. dr. Franca

Kozjeka je Slovensko farmacevtsko društvo lahko začelo organizacijo vsakoletnih simpozijev, na katerih so študenti magistrskega študija prikazovali svoja seminarska dela in s tem seznanjali farmacevte in farmacevtske tehnike z novostmi delovanja farmacevtske stroke. Tako je bil leta 1971 organiziran prvi simpozij na temo Medsebojno delovanje zdravil. Na njem so s svojimi prispevki sodelovali Marinka Planinc, Vlado Uglešič, Milena Lešnjak, Alenka Skubic-Činč in tudi Miroslav Činč. Slednji je predstavil referat z naslovom *Posledice sočasne terapije z antihipertoniki in drugimi zdravili*. To je bil prvi simpozij, ki ga je SFD organiziralo ob svojem XVII. rednem občnem zboru. Ugoden odmev na simpozij, ki so ga lepo sprejeli vsi navzoči in poslušali z zanimanjem, je obenem dokaz, da se kljub tolikokrat poudarjeni preobremenjenosti na delovnem mestu z voljo in trudom da marsikaj narediti. Storjen je bil korak naprej k še večji aktivnosti in strokovnemu udejstvovanju farmacevtov na področju odkrivanja in preprečevanja medsebojnega delovanja zdravil. (5)

Še istega leta je Činč že kot vodja vojaške lekarne in v sodelovanju s Higienko epidemiološkim odredom Vojne bolnice v Ljubljani opravil obsežno študijo Mikrobiološka kontaminiranost galenskih preparatov, izdelanih v lekarni vojaške bolnišnice. Raziskave so pokazale, da že sama demineralizirana voda lahko vsebuje večje količine *B. subtilis*, s tem pa so lahko okužene tudi vse galenske oblike, izdelane s to vodo. Isti mikroorganizem je vseboval večkrat uporabljeni škrob in prav tako iz njega izdelane tablete. *B. subtilis* pa je bil prisoten tudi v gelu karboksimetil celuloze s kalcijevim sulfidom. Zaključil je, da je v galenskih pripravkih *B. subtilis* najpogostejši mikrob in da bi bilo za preprečitev teh okužb treba surovine sterilizirati ali pripravek konzervirati. (6)

V nadaljevanju te študije je Činč proučeval prisotnost mikroorganizmov v kapljicah za oči, izdelanih po magistralni recepturi v galenskem laboratoriju. Rezultate je objavil v Farmacevtskem vestniku. (7) Rezultati te študije so pokazali, da je bila skoraj polovica vseh vzorcev nesterilnih in da sta samo dva vzorca vsebovala konzervans. Poleg tega je bilo samo 20 % vzorcev izotoniranih in večina je vsebovala posamezna vlakna filtrirnega papirja. Vse to pri uporabi povzroča draženje očesa.

Prav tako je pripravil obširen pregled antiinflamatornih sredstev in z njim poskušal prikazati, da je večina v trenutni terapiji uporabljenih tovrstnih zdravil iz skupine antiflogistikov, analgetikov in antipiretikov. Ti

sicer lajšajo bolečino in simptome mnogim hudim ali manj hudim revmatičnim bolnikom, niso pa sposobni odvrniti vzrokov, ki so privedli do bolezni. Da bi tudi na tem področju zagotovili zdravljenje, bo potrebnih še mnogo raziskav različnih profilov znanstvenikov, od farmacevtov, kemikov, biologov, farmakologov in zdravnikov, da bo revmatska bolezen premagana. (8)

Leto 1972 je bilo posvečeno galenskim laboratorijem večjih lekarn. Čeprav je farmacevtska industrija prevzela velik del nalog galenskega laboratorija, je ta obdržal svoje pomembno mesto pri izdelavi pripravkov, ki jih industrija iz različnih vzrokov ni prevzela. Tako se v galenskih laboratorijih še vedno izdelujejo različna mazila, tinkture, kapljice za oči in da ne govorimo o parenteralnih raztopinah. Poleg tega so galenski laboratoriji idealno mesto za strokovno izobraževanje in znanstvenoraziskovalno delo. Prav to je v svojem referatu poudaril Miroslav Činč. Poleg tega, da je lahko galenski laboratorij namenjen za stažiranje farmacevtskega kadra, njegovo strokovno izpopolnjevanje in izvajanje specializacij, je pomembno, da so galenski laboratoriji bili in so še vedno lahko mesto farmacevtskih raziskav. V njih so se razvila prva zdravila, ki so se nato prenesla v veliko industrijsko proizvodnjo. Razvile pa so se tudi metode njihovega analiziranja in nadzorovanja kakovosti. Činč je rekel:

»Čeprav nam pogled v preteklost potrjuje, da so bili galenski laboratoriji jedro za razvoj stroke in znanosti nasploh, moramo danes ugotoviti, da je iz današnjih galenskih laboratorijev le malo farmacevtov, ki bi gojili raziskovalna dela in s tem prispevali k razvoju stroke. Vzrok za to konstatcijo je verjetno premajhna koncentracija delovnih sredstev, ki ne dovoljujejo večjih izdatkov za raziskovalno delo. Farmacevt raziskovalec je imel do zdaj v skromnih razmerah majhnih galenskih laboratorijev kaj malo možnosti za raziskovalno delo, čeprav ne moremo zanikati določene potrebe po tej vrsti aktivnosti. Rutinsko delo je v glavnem okupiralo zmognosti farmacevta praktika, ki se zaradi pomanjkanja časa ni mogel posvetiti nerešenim problemom stroke, čeprav so ga močno zanimali. Ob spremenjeni vlogi galenskih laboratorijev, pri katerih že danes lahko zabeležimo pozitiven premik k večji aktivnosti, nastajajo tudi novi pogoji, ki navzlic skromnosti vendarle dajejo možnosti za raziskovalno delo. Pri večjih galenskih laboratorijih se že pojavljajo posamezna nerešena vprašanja, na katera bo farmacevt, ki dela na tem področju, moral najti ustrezne odgovore, da bo lahko njegovo ru-

tinsko delo potekalo nemoteno. Predvsem se porajajo težave pri predelavi zdravilnih snovi in drog v primerne farmacevtske oblike, kakor tudi že pri stabiliziranju, konzerviranju in embaliranju v galenskem laboratoriju izdelanih zdravil in galenskih preparatov. Z raziskovalnim delom jih bo moral farmacevt reševati sproti, kajti brez raziskovalnega dela ni razvoja v nobeni stroki, tudi farmacevtski ne.» (9)

Leta 1973 je simpozij Stabilnost zdravil obravnaval problematiko hitrega kvarjenja zdravil pod vplivom najrazličnejših dejavnikov. Miroslav Činč je predstavil Mikrobiološko kontaminacijo farmacevtskih preparatov. Opozoril je na dejstvo, da se mikrobiološki okuženosti zdravil in zdravilnih pripomočkov zelo težko izognemo. Že destilirana voda lahko ob krajšem stanju vsebuje več kot 100.000 klic na mililiter, med njimi tudi patogene mikroorganizme, kot so *Pseudomonas fluorescens* in *aeruginosa*, koliformne bakterije in salmonela. Ker je voda najpomembnejša sestavina pri pripravi zdravil ali v samem zdravilu, je še kako pomembno, da podvzamemo vse mere, da do okužb vode ne pride. Posebej je opozoril na pripravo kapljic za oči, pri katerih še ni zahtev po popolni sterilnosti, kar pa se bo moralo zgoditi. (10)

Istega leta je v Farmacevtskem vestniku objavil obširen pregledni članek z naslovom *Analitika antiinflamatornih sredstev*. V njem je zbral običajno uporabljene analizne metode kvalitativnega in kvantitativnega določanja derivatov salicilne kisline, fenilbutazona, indolocetne kisline, glukokortikoidov, kinolonov, encimov, zlata in kamazulena. (11)

Poleg obsežnega strokovnega in predavateljskega dela je vestno opravljal tudi funkcijo predsednika SFD. Obdobje njegovega predsedovanja je zaznamovalo sprejemanje za nadaljnji razvoj farmacevtske stroke pomembnih zakonskih določil. Tesno sodelovanje z Republiškim sekretariatom za zdravstvo in socialno varstvo je Društvu in njegovemu predsedniku omogočilo plodno sodelovanje pri pripravi Pravilnika o pripravi zdravstvenih delavcev, Pravilnika o opravljanju strokovnega izpita zdravstvenih delavcev, Pravilnika o izvajanju strokovnega nadzora zdravstvenih delavcev in organizacij, Pravilnika o opravljanju strokovnega izpita zdravstvenih delavcev, Pravilnika o strokovnem izpopolnjevanju zdravstvenih delavcev in Pravilnika o specializaciji zdravstvenih delavcev. Farmacevti so tako pridobili enakopravno mesto med zdravstvenimi delavci, saj so bili vsi predlogi SFD v glavnem sprejeti. Pri tem je bil pomemben skupni nastop vseh za razvoj farmacevtske stroke v Sloveniji

zainteresiranih dejavnikov. To se je uresničevalo skozi dejavnost posebne komisije pri združenju lekarn, v katero so bili vključeni predstavniki Odseka za farmacijo FNT, Zavoda za farmacijo, Republiškega sekretariata za zdravstvo in socialno varstvo, Združenja lekarn in Slovenskega farmacevtskega društva. Z združenim nastopom je bilo mnogo lažje uveljaviti njihove predloge pri sprejemanju zakonskih določil.

Razen pri omenjenih pravilnikih pa je društvo sodelovalo tudi pri pripravi zveznih zakonov, ki so urejali delovanje naše stroke. To so bili zakoni o prometu z zdravili, o mamilih, o strupih, o administraciji in evidenci v zdravstvu. (12)

Činč se je z resnim raziskovalnim delom prvič srečal leta 1973, ko je pristopil k svoji magistrski nalogi. Ker si je na predhodnem študiju pridobil veliko znanja iz farmakokinetike in stabilnosti zdravil, se je z mentorjem prof. Kozjekom dogovoril za proučitev razloga odločitve ameriške Uprave za hrano in zdravila, da iz uporabe izključi rutin kot zdravilo za krepitev krvnih kapilar in zmanjšanje njihove prepustnosti in s tem preprečitve pogostih krvavitev. Postavil je hipotezo, da je za to kriva njegova nepravilna aplikacija. Rutin naj se skozi sluznico prebavnega trakta ne bi absorbiral in naj bi bil zaradi tega neučinkovit.

To je želel dokazati z ugotavljanjem njegove absorpcije na izoliranem črevesu podgane v napravi Fischerja in Parsonsa. Napravo mu je ljubeznivo posodil farmakološki laboratorij tovarne Lek. Toda pred samim poskusom ga je čakalo še veliko dela. Predvsem je moral razviti metode kvalitativnega in kvantitativnega določanja rutina in njegovih morebitnih razpadnih produktov v umetnih prebavnih sokovih. Z njimi bi lahko določil, kako stabilen je rutin v razmerah prebavnega trakta, in ugotovil, ali je njegova absorpcija mogoča. Za kvalitativno analizo je uporabil papirno kromatografijo, za količinsko določanje pa spektrofotometrično metodo. Poskusi so pokazali, da rutin v prebavnem traktu razpada na kvercetin in rutinozo zelo počasi. Ker se skozi sluznico absorbira samo kvercetin kot lipofilna spojina, je razumljivo, da je absorpcija rutina po peroralni aplikaciji minimalna. Zato je povsem upravičeno, da so ga ameriška in za njo tudi vse druge agencije črtale s seznama zdravil. (13)

Tako si je mag. Miroslav Činč z zagovorom svoje naloge leta 1974 kot prvi absolvent podiplomskega študija na Odseku za farmacijo pridobil znanstveni naziv magister farmacevtskih znanosti. (14)

Še istega leta je nastopil kot predavatelj na simpoziju SFD Avtomedikacija, in to s prispevkom *Avtomedikacija kroničnih bolnikov*. (15)

Dotaknil se je predvsem bolnikov s srčnimi obolenji, revmatizmom in sladkorno boleznijo. Ker te bolnike spremlja pogosto še več drugih obolenj, ki zahtevajo dodatno terapijo, je možnost interakcije pri avtomedikaciji toliko večja.

Leta 1975 so mu končno dovolili, da izstopi iz vojaške službe in nastopi mesto direktorja v TOZD Kontrola kakovosti farmacevtske tovarne Lek. Ker pa je na tem mestu zakon predvideval specialista iz preizkušanja zdravil, je mag. Činč na Republiškem komiteju za zdravstveno in socialno varstvo zaprosil za odobritev specializacije iz preizkušanja zdravil, kar so mu takoj odobrili. Ker je imel opravljen magisterij, je lahko po skrajšanem programu na Zavodu za farmacijo opravil specialistični staž in si naziv specialista pridobil že leta 1976.

V novi službi mu sprva ni bilo lahko. Tovarna Lek, ki se je razvila iz kemične tovarne, je bila bolj usmerjena v količinsko in ne kakovostno proizvodnjo, ki jo zahteva proizvodnja zdravil. Mag. Činč se je kot farmacevt zavedal te pomanjkljivosti in je začel uvajati evropske standarde nadzora kakovosti vseh faz izdelave zdravil od surovin do končnega proizvoda. To je zahtevalo temeljite spremembe v miselnosti vseh sodelujočih. To ni bilo po volji vodstva podjetja, zato so Činča že po petih letih premestili v sestrsko podjetje Bayer Pharma v Ljubljani. A tu ni držal dolgo in že

Vsakoletno družinsko srečanje sošolcev v Gozdu - Martuljku leta 1975 (Činč drugi z leve)

po dveh letih se je priključil farmacevtski tovarni Krka in skupaj z ženo Alenko odšel v kenijsko tovarno Dawa.

Kako predan je bil Slovenskemu farmacevtskemu društvu in predavateljskemu delu, kažejo njegove nadaljnje aktivnosti na simpozijih SFD. Leta 1975 je sodeloval kot predavatelj na simpoziju Vpliv alkohola in drugih agensov na delovanje zdravil. V prispevku *Vpliv hrane na absorpcijo zdravil* avtor lepo razloži mehanizme vplivov hrane na delovanje zdravil, ki lahko spremeni pH-vrednost prebavnih sokov, tvori z zdravili komplekse ali vpliva na prenosne mehanizme zdravila skozi steno prebavnega trakta. V vseh primerih se lahko absorpcija zdravilne učinkovine poveča ali zmanjša. S tem se spremeni njeno delovanje in učinek zdravljenja. Zato je še kako pomembno, da so farmacevti s temi mehanizmi seznanjeni in da lahko bolnike opozorijo na nujnost upoštevanja navodil, ki jih dobijo ob prejemu zdravila. (16)

Čeprav so imeli diplomirani farmacevti v skladu s Pravilnikom o specializacijah zdravnikov, zobozdravnikov, diplomiranih farmacevtov in zdravstvenih sodelavcev z visoko izobrazbo vse možnosti specializacije, se te možnosti niso lotili. Menili so, da so specializacije namenjene predvsem farmacevtom, zaposlenim neposredno v zdravstveni službi. Zato ne preseneča, da so se za to obliko izobraževanja odločali samo farmacevti, zaposleni v biokemičnih laboratorijih. Izredno hiter razvoj farmacije v

Otvoritev Dawa pharmaceuticals, Nairobi 1984

svetu in tudi v Sloveniji pa je zahteval od slovenskih farmacevtov izpopolnjevanje teoretičnih in praktičnih znanj. Pri tem je specializacija ena izmed najpomembnejših, vendar ne najpogostejših oblik. Da bi uredili stanje na področju specializacij v zdravstvu in spodbudili delovne organizacije in posameznike k tovrstnemu izpopolnjevanju, se je Slovensko farmacevtsko društvo odločilo organizirati posvet o specializacijah farmacevtov. To se je zgodilo na I. skupščini delegatov SFD septembra leta 1976. Na njej so člani društva, ki so sodelovali pri sestavljanju programov posameznih specializacij, prikazali pomen tovrstnega izobraževanja. Med njimi tudi mag. Miroslav Činč s prikazom pomena specializacije iz preizkušanja zdravil. Slednji je bil za to nalogo tudi najbolj usposobljen. Bil je specialist iz preizkušanja zdravil in vodil je Oddelek za nadzor kakovosti v največji slovenski tovarni zdravil. V uvodu svojega predavanja je poudaril pomen zagotavljanja najboljših in neoporečnih zdravil bolnikom.

Preizkušanje zdravil sodi med tiste specializacije farmacevtov, ki so se že kmalu zdiferencirale kot nujna potreba, da bi pacienta zaščitili pred neugodnim delovanjem in hkrati zagotovili maksimalno učinkovitost zdravila. Nagel razvoj znanosti, napredek v farmacevtski stroki in ekspanzija farmacevtske industrije so povzročili, da ima danes terapevt na voljo velik izbor zdravil. Ob tem pozitivnem premiku smo priče tudi vrsti nepravilnosti in sumljivih preparatov, ki iz neznanja ali dobičkarstva pomenijo madež v preskrbi z zdravili. Vsaka družba se želi obvarovati nevarnosti, ki jih lahko povzroči neodgovorno ravnanje v proizvodnji in distribuciji zdravil, zato z zakoni in predpisi regulira promet z zdravili. Farmacevt je s svojim znanjem najodgovornejši profil zdravstvenega delavca, ki mora zaščititi pacienta in mu priskrbeti kvalitetno zdravilo. (17)

V nadaljevanju je Činč poudaril, da razvoj zahteva nov lik specialista iz preizkušanja zdravil, ki bo razen kemičnih, instrumentalnih, bioloških in mikrobioloških metod analitskega dela poznal tako osnovne principe vzorčenja materiala kakor tudi vpliv okolja na zdravila, na njegovo stabilnost in farmakološke lastnosti. Zato bo treba v bližnji prihodnosti deloma spremeniti sam program specializacije in povečati število specialistov, kar mora biti prioriteta naloga Slovenskega farmacevtskega društva.

Kako vsestranski in kako močno prežet z znanstveno miselnostjo je bil Činč, je dokazal tudi kot vodja sektorja za kontrolo kakovosti v Leku. Ker je bil Lek eden glavnih proizvajalcev zdravil s peptidnimi ergot al-

kaloidi, je Činč želel spoznati vse njihove farmakološke lastnosti. Poznani so bili predvsem njihovi nevrohumoralni učinki, malo manj pa antiserotoninsko delovanje. Zato je skupaj s sodelavcem Lavričem v farmakološkem laboratoriju Leka začel proučevati vpliv ergozina in njegovih derivatov na edem, povzročen s serotoninom in karagenom. Volumen nastalega edema na tački laboratorijskih podgan je meril po metodi Uga Basileja. Rezultati so pokazali, da ima najmočnejši antiedematozni učinek ergozin, sledita mu dihidroergozin in 2-bromergozin. Ergozinova stereoizomera ergozinin pa tega učinka nima. V primernem odmerku torej ergozin lahko močno zavre serotoninški edem. Delo sta avtorja objavila v Farmacevtskem vestniku. (18)

Da izkušenj iz svojega magistrskega dela ni povsem pozabil, je mag. Činč dokazal z novimi raziskavami denzitometričnih določevanj rutina in kvercetina v zmesih. V samo štirih letih so se metode določanja učinkovin v zmesih močno spremenile. Papirno kromatografijo je nadomestila tankoslojna kromatografija na steklenih ploščah, spektrometrične metode pa denzitometrično določanje. Raziskave so pokazale, da je denzitometrična metoda kvantitativnega določanja rutina in kvercetina v zmesih zanesljiva in zelo natančna. Kot najboljši nosilec se je izkazal silikagel C, kot mobilna faza pa zmes benzena, piridina in mravljinčne kisline v razmerju 72 : 18 : 10. (19)

*Miroslav Činč skupaj z ženo Alenko, sinom Borisom
in hčerko Bredo*

Protivnetna zdravila in med njimi salicilati so bila tako s praktičnega kot teoretičnega stališča predmet dolgoletnih Činčevih proučevanj. Deloma zato, ker so se ta zdravila tudi v vojski, kjer je služboval, veliko uporabljala, in deloma, ker so bila kljub dolgoletni uporabi še vedno predmet novih raziskav. Tako je že leta 1971 objavil članek o medsebojnem delovanju salicilatov z drugimi zdravili, nato leta 1972 obširen pregled vseh trenutno uporabljenih protivnetnih zdravil in leta 1973 analitiko salicilatov. Kasneje je spremljal problem samozdravljenja s salicilati in tudi klinične intoksikacije z mazili, ki so vsebovala salicilate.

Zato ni nenavadno, da se je odločil tudi v svojem doktorskem delu pripovedovati nova spoznanja o uporabnosti O-saliciloilsalicilne kisline, enega izmed derivatov salicilne kisline. Spojina je bila sintetizirana in patentirana že daljnega leta 1909 in naj bi imela enake učinke kot acetilsalicilna kislina, vendar manj neželenih učinkov. Predvsem naj ne bi dražila želodčne sluznice in ne povzročala notranjih krvavitev. Toda ostala je v senci acetilsalicilne kisline in se kljub ugodnim terapevtskim učinkom v praksi ni uveljavila.

V svoji doktorski disertaciji je želel Činč ugotoviti vzrok izostanka neželenih učinkov pri uporabi O-saliciloilsalicilne kisline in njene prednosti pred acetilsalicilno kislino. V ta namen je opravil veliko število biofarmacevtskih in farmakokinetičnih raziskav tarčne spojine in s tem opredelil njeno obnašanje v prebavnem traktu po peroralni aplikaciji. Začel je s poskusi in vitro in nato še in vivo. Rezultati so bili primerljivi in so pokazali, da se O-saliciloilsalicilna kislina v kislem želodčnem soku težko topi, s tem ne povzroča draženja, se pa čas njene absorpcije podaljša, ker se izvrši šele v tankem črevesu. Zaradi tega tudi dalj časa ostaja v krvi in njeno delovanje se podaljša. Zato ima O-saliciloilsalicilna kislina dve prednosti pred acetilsalicilno kislino: ne draži želodčne sluznice, njeno delovanje pa je dolgotrajnejše. (20)

Leta 1979 je Činč uspešno opravil zagovor svojega doktorskega dela in si s tem pridobil pravico do naziva doktor farmacevtskih znanosti.

Analiza zdravil in s tem nadzor nad njihovo kakovostjo je Činča spremljala ves čas njegove poklicne dejavnosti. Kakovost je bila njegovo poslanstvo. Izoblikoval je prvo *Dobro lekarniško prakso* in napisal prvo *Dobro laboratorijsko prakso*, vse na osnovi temeljnih smernic mednarodnih standardov kakovosti. Tako je v času svojega delovanja v Leku vpeljal metode zagotavljanja kakovosti v vseh fazah proizvodnje zdravil

od priprave surovin do končnega oblikovanja zdravil. Poleg tega je svoje znanje in izkušnje zelo rad posredoval svojim kolegom. Bil je dober predavatelj in ne preseneča, da je bil leta 1980 izvoljen v naziv docenta za predmet Analiza zdravil na Fakulteti za farmacijo v Ljubljani. To področje je bilo dolga leta v programu študija farmacije slabo pokrito. Predavanja so se izvajala honorarno, ni bilo učbenikov in tudi ne posebnega raziskovalnega dela s tega področja. Činč je skupaj s prof. Krbavčičem takoj pristopil k pripravi učnega gradiva za omenjeni predmet. Poleg tega je predmet obogatil z novo vsebino. Pridodal mu je področja nadzora kakovosti, kar je v farmaciji še kako pomembno.

Že leta 1971 je bil sprejet pravilnik o strokovnih in tehničnih pogojih glede opreme in kadrov ter o načinu, postopku in rokih za verifikacijo lekarn. (21) V skladu s tem pravilnikom je bila imenovana tudi Komisija za verifikacijo lekarn. V tej komisiji je kot predsednik sodeloval tudi Činč in na osnovi posebnega obrazca izdelal analizo stanja lekarn v Sloveniji za obdobje od 1978 do 1982. Analiza je pokazala, da je število lekarniških enot v omenjenem obdobju močno naraslo, da se je povečalo število zaposlenih v lekarnah in s tem izboljšala kvaliteta lekarniških storitev. (22)

S svojim znanjem in idejami je bil nenadomestljiv član komisij pri lekarniški zbornici, ko se je ustanavljala in sprejemala lekarniška dokumentacija (Knjiga atestov, Evidenca mamil in strupov, Evidenca o odpisih in načinu uničenja, Knjiga reklamacij, Evidenca kontrole tehtnic, Knjiga privatnih receptov, Register podpisov in parafov, Proizvodni list, Spremni list, Vzorčenje, Analizni postopek, Dnevnik sprejetih vzorcev in analiz, Analizni izvid, Standardoteka, Dnevnik reagentov in volumetrijskih raztopin, Evidenca referenčnih vzorcev, Navodila o čiščenju prostorov, strojev in aparatur).

Leta 1982 je Činč odšel za pomočnika generalnega direktorja in tehničnega direktorja farmacevtske tovarne Dawa v Keniji, katere delni lastnik je bila tudi Krka. To ga je obogatilo ne toliko s strokovnim razvojem, kolikor z novimi človeški spoznanji.

"Krutost življenja, kjer ljudje umirajo zaradi pomanjkanja najelemenarnejših zdravil, za katera ni denarja, ob sočasnem blišču bogastva in bogatašev, ki si lahko privoščijo vse, kar je plačljivega na svetu, je tako močno doživetje, da ga ne moreš pozabiti", je povedal v enem izmed svojih intervjujev. (23)

Kljub temu mu raziskovalna žilica ni dala miru, da ne bi tudi iz Kenije pripeval farmacevtskega znanja. Skupaj s soprogo in analitiki z Zavoda za farmacijo se je lotil proučevanja možnosti gojenja in uporabe kamilice v Keniji. Ugotovljeno je bilo, da se kamilica v Keniji lahko kultivira, da vrednost eteričnega olja v cvetovih znaša 0,63 % in da je v njem visoka vsebnost azulena in bisaboloksida A. Zato bi bila njuna ekstrakcija smotrna. (24)

Po vrnitvi iz Kenije je bil prenasičen z rutinskim delom v farmacevtski industriji in si je zaželel plodnejšega dela v okviru poučevanja in nadzorstva. Ker na Fakulteti za farmacijo ni bilo prostega mesta docenta na Katedri za farmacevtsko kemijo, se je leta 1987 zaposlil na Zavodu za farmacijo in prevzel mesto samostojnega referenta za stalno strokovno izobraževanje farmacevtov. Po mnogih letih se je to permanentno izobraževanje začelo izvajati bolj profesionalno. Program, ki so ga predlagali SFD, FFA in Zavod za farmacijo, se je izvajal vsako leto za farmacevte in farmacevtske tehnike na Zavodu za farmacijo. Obiskovanje teh izpopol-

Činčev nastop na srečanju v Nairobiju leta 1987

njevanj pa je bilo pogoj za samostojno opravljanje strokovnega dela farmacevtov. Vse to je vodil in organiziral Činč. Za vsakoletni tečaj strokovnega izobraževanja je pripravil učno gradivo, uvedel pa je tudi preverjanje znanja z vprašalnikom v Farmacevtskem vestniku. Tako diplomirani farmacevti kot farmacevtski tehniki so se radi odzivali na omenjene vprašalnike in tako še obogatili svoje na izpopolnjevanju pridobljeno znanje. Po letu 1991 se je posvetil tudi ureditvi zakonodaje s področja farmacije, prilagojene mednarodnim zahtevam. Tako je prispeval k ureditvi prometa s tradicionalnimi in recepta prostimi zdravili ter vodil strokovno komisijo za izdajanje dovoljenj za promet teh zdravil. Bil je predsednik komisije za pripravo prvega zakona o zdravilih v Sloveniji (1993–1996), ki je bil sprejet leta 1996, in član komisije za uvedbo Evropske farmakopeje v Sloveniji. Ob obilici svojega dela je vendar našel tudi čas za delo v Slovenskem farmacevtskem društvu. Leta 1991 je bil vnovič izvoljen za predsednika društva in v svojem programu dela izpostavil:

- Vključevanje farmacije v Sloveniji v evropske ustanove in organizacije in sprejem in implementacijo sodobnih smernic ter zapovedi Evropske skupnosti in EFTA;
- Sodelovanje pri pripravi nove zakonodaje o zdravilih in pomožnih zdravilnih sredstvih;
- Ustanovitev farmacevtske zbornice kot mesta dogovarjanja o strateškem razvoju farmacije v Sloveniji. (25)

Mihajlo Popovski (levo), Miroslav Činč (desno)

Ob koncu svojega mandata predsednika SFD je predstavil svoje poglede na farmacijo ob prelomu tisočletja. Poudaril je, da se harmonizacija v svetu nadaljuje, zato na farmacevtskem področju lahko pričakujemo poenotenje pravil dobre proizvodne prakse na vseh področjih delovanja. Z Evropo in svetom usklajeni Standardni operacijski postopki niso več nepotrebni predpisi, temveč nuja za priznanje našega dela. Zato je treba zavihati rokave in čim prej sprejeti vso potrebno zakonodajo, da se tudi Slovenija na tem področju uvrsti med razvitejše države. V veliko pomoč pri tem bo ustanovitev nacionalne agencije za zdravila, ki bo kadrovske, prostorske, opremske in dokumentacijske obvladala vse probleme s področja zdravil. (26)

Za svoje nesebično delo na področju zagotavljanja kakovosti dela lekarniške službe in izobraževanja farmacevtskega kadra je Činč leta 1992 prejel najvišje priznanje farmacevtske stroke, Minařikovo odličje.

Potem ko so se že pokazali prvi rezultati velikih Činčevih naporov, da se Slovenija priključi kot enakopravna članica Evropski uniji in ko so bila sprejeta načela Dobre proizvodne prakse in izdelan osnutek novega Zakona o zdravilih, mu je odpovedalo srce. Umrl je mnogo prezgodaj na svoji zadnji službeni poti v Londonu.

Za pomoč pri pisanju tega prispevka se najlepše zahvaljujem hčerki Bredi Činč.

Franc Kozjek

Viri

1. Činč, Juhant Breda, Intervju, Ljubljana, 2024.
2. Šraj, Peter, Stou leit gančkoga majoša 1919–2019, Krajevna skupnost Gančani, 2019.
3. Činč, M. Delovna področja diplomiranih farmacevtov in farmacevtskih tehnikov, Zbornik SFD, 1970.
4. Činč, M, Erlich, A, Bunta, S. Vpliv mazilne podlage na delovanje mazil z 10 % sol. Calcii sulfidi, Farm Vestn 1970; 21: 153–160.
5. Činč, M. Posledice sočasne terapije z antihipertoniki in drugimi zdravili, Zbornik SFD, 1971.
6. Činč, M, Berden J. Mikrobiološka kontaminiranost galenskih preparatov, Farm Vestn, 1971; 22: 27–31.

7. Činč, M, Erlich A, Berden J. kapljice za oči – malomarna priprava, Farm Vestn 1972; 23:41–44.
8. Činč, M. Antiinflamatorna sredstva, Farm Vestn 1972; 23: 113–141.
9. Činč, M. Galenski laboratorij in vzgoja farmacevtskega kadra, Simpozij galenski laboratoriji združenih lekarn, SFD, 130–139, 1972.
10. Činč, M. Vpliv mikroorganizmov na stabilnost zdravil, Simpozij Stabilnost zdravil, SFD, 103–125, 1973.
11. Činč, M. Analitika antiinflamatornih sredstev, Farm Vestn 1973; 24: 1–18.
12. Činč, M. Poročilo predsednika SFD, Farm Vestn 1973; 24: 161–164.
13. Činč, M. Kinetika absorpcije rutina »in vitro«. Magistrsko delo, Odsek za farmacijo FNT, Ljubljana 1974.
14. Štiri desetletja študija farmacije in klinične biokemije, str. 103, Fakulteta za farmacijo, Ljubljana, 2000.
15. Činč, M. Avtomedikacija kroničnih bolnikov, Simpozij Avtomedikacija, SFD, 1974.
16. Činč, M. Vpliv hrane na absorpcijo zdravil, Simpozij Vpliv alkohola in drugih agensov na delovanje zdravil SFD, 141–163, 1975.
17. Činč, M. Specializacija iz preizkušanja zdravil, Posvetovanje o specializacijah farmacevtov v Sloveniji, SFD, 16–32, 1976.
18. Činč, M, Lavrič A. Vpliv ergozina in njegovih derivatov na edeme podganje tačke, izzane s serotoninom in karageninom, Farm Vestn 1976; 27: 163–167.
19. Činč, M, Podboj, T, Lomovšek, K, Kozjek, F. Denzitometrično določanje rutina in kvercetina v zmesi, Farm Vestn 1977; 28: 23–27.
20. Činč, M. Disertacija: Biofarmacevtske in farmakokinetične lastnosti O-saliciloilsalicilne kisline, VTO Farmacija, 1979.
21. Pravilnik o strokovnih in tehničnih pogojih glede opreme in kadrov ter o načinu, postopku in rokih za izpolnitev pogojev za verifikacijo lekarn, Ur. List SRS št. 17/71.
22. Činč, M, Dobrovoljc, R, Popovski, M. Nekateri kazalci razvoja lekarništva v Sloveniji v obdobju 1978–1982, Farm Vestn 1982; 23: 97–103.
23. Činč, M. Pogovor z mag. Miroslavom Činčem, Zdrav Vestn 58, 298–301, 1989.
24. Činč Skubic, A, Činč, M, Tomazin, E, Pavli, V. Predposkus gojenja kamilice v Keniji, Farm Vestn 1984; 35: 173–178.
25. Činč, M. Program dela Slovenskega farmacevtskega društva, Farm Vestn 1991; 42: 266–268.
26. Činč, M. Farmacija na prelomu tisočletja, Farm Vestn 1993, 44, 145–148,

Mag. MILAN BENKIČ, mag. farm.

(25. 7. 1938–21. 6. 2003)

Sebeborci, majhno naselje na obronkih Panonske nižine in Goričkega hribovja, s približno 300 prebivalci večinoma kmečkega izvora, so rojstni kraj Milana Benkiča. Tu se je 25. 7. 1938 materi Ireni in očetu Ivanu na srednje veliki kmetiji rodil njun prvorojenec in edini sin Milan. Mati je bila iz ugledne družine Luthrovih. Njihov sin je bil pomemben jugoslovanski diplomat, iz družine pa izhaja tudi univerzitetni profesor kemije Jože Šiftar.

Kmetijo je v glavnem vodila mati, oče pa je skrbel za prodajo pridelkov in nakup potrebnih dobrin. Razmere za poljedelstvo so bile dokaj ugodne. V ravninskem svetu so pridelovali predvsem žitarice, na bolj gričevnatem terenu pa gojili vinsko trto. Ob koncu 50. let so se starši odločili, da kmetijo prodajo in zgradijo hišo v Murski Soboti. To so tudi storili in mati je odslej skrbela za hišo in družino, oče pa se je zaposlil kot zavarovalniški agent.

V takšnem kmečkem okolju je Milan odraščal vse do svojega šestega leta, ko sta ga starša poslala na šolanje k stricu in teti v Mursko Soboto. Tu je obiskoval osnovno šolo in gimnazijo. Zaradi nemirnega duha, ki ga je podedoval po očetu, amaterskem glasbeniku, ki je zelo lepo igral na violino in svoje rojake zabaval na številnih zabavah, se je Milan raje sprehajal po travnikih in ob potokih v okolici Murske Sobotice kot sedel v šolskih klopeh. Botanika je bila njegov najljubši predmet in

Milan z mamo Ireno in očetom Ivanom

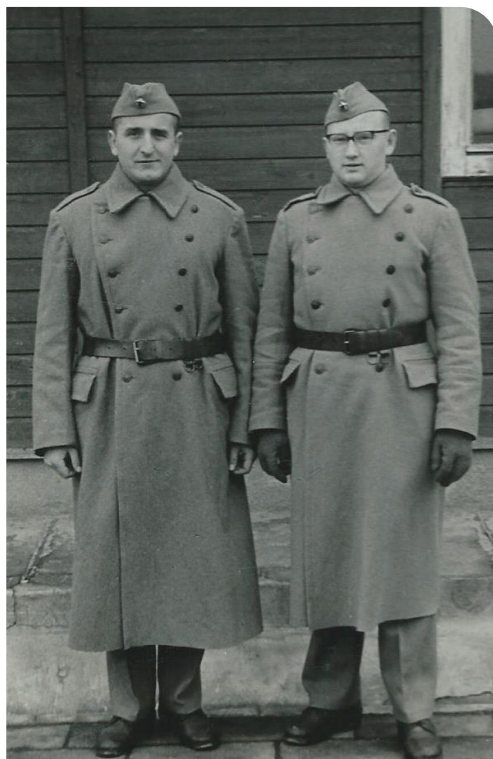
tako je za svoj herbarij nabiral cvetlice in jih skrbno hranil. Zanimale so ga tudi čebele in rad jih je opazoval pri njihovem delu. To svoje zanimanje je ohranil vse življenje. Mnogo kasneje je s proučevanjem ustrezne literature in obiskovanjem tečajev čebelarjenja spoznal način ravnanja s čebelami, kar ni tako enostavno. Na svojem posestvu v Negovi je postavil čebelnjak in poleg medu pridobival tudi matični mleček in propolis.

Ko je leta 1956 maturiral, se je moral odločiti za nadaljnji študij. Domači so ga nagovarjali, naj se odloči za študij kemije v Ljubljani, kjer je bil njegov stric Jože Šiftar profesor anorganske kemije. Toda v tistem času so začeli v Ljubljani s študijem farmacije, h kateremu je pobudnik ustanovitve tega študija, prof. Dušan Karba, s posebnim obvestilom po vseh slovenskih gimnazijah vabil zlasti moške maturante. Obvestilo je doseglo tudi Milana in skupaj s še nekaterimi sošolci se je odločil za študij farmacije. Med njimi je bil tudi njegov veliki prijatelj Miroslav Činč.

Sprva je bilo Milanu težko, saj Ljubljane ni prav dobro poznal, predavanja pa so bila na različnih koncih mesta. Fiziko je poslušal na Viču, fiziologijo v Mostah, botaniko na Kongresnem trgu in kemijo na Vegovi ulici. A skupaj s sošolci je premagal tudi te težave in študij ga je začel veseliti, še zlasti botanika in zgodovina farmacije, nekoliko manj matematika in fizika.

Študij v Ljubljani se je hitro končal in po drugem letniku ga je moral Milan nadaljevati v Zagrebu na Farmaceutski fakulteti. Tu je pridobival znanja s kar treh področij: lekarništva, farmacevtske industrije in klinične biokemije. Vse to znanje je kasneje zelo dobro uporabil, saj je kot polivalentni farmacevt služboval na vseh treh omenjenih področjih.

V začetku leta 1962 je diplomiral in se vrnil v Mursko Soboto. Javil se je za služenje vojaškega roka in poslali so ga v Beograd na Sanitetno ofircirsko šolo Vojne medicinske akademije, kjer sta se s prijateljem Slavkom seznanila z vojaškimi veščinami in organizacijo vojno sanitetne službe. Po končanem šolanju so ga poslali v lekarno vojaške bolnišnice v Mostarju. Tu se je prvič seznanil s praktičnim lekarniškim delom in bilo mu je zelo všeč. Po odsluženem vojaškem roku je leta 1963 v Murski Soboti opravil pripravništvo in nato strokovni izpit v Ljubljani. V tem letu se je tudi poročil s svojo sošolko na študiju farmacije Jožico Riva. V naslednjih

*Milan Benkič na služenju vojaškega roka
v Beogradu skupaj z Miroslavom Činčem*

Milan Benkič v krogu svoje družine

letih sta se jima rodila hči Nataša in sin Primož. Oba sta diplomirala na Univerzi v Ljubljani. Nataša je postala profesorica angleščine in se zaposlila na gimnaziji v Murski Soboti, Primož pa je končal študij kemije in nato doktorski študij. Kot doktor kemijskih znanosti se je zaposlil v Krki v Novem mestu.

V začetku leta 1964 je Milan nastopil službo v Zdravstvenem domu Murska Sobota kot farmacevt v klinično biokemičnem laboratoriju splošne ambulate. Po letu dni je postal njegov vodja in ga vodil vse do leta 1968. Delo v laboratoriju se mu je zdelo premalo dinamično, zato je prevzel službo strokovnega sodelavca tovarne zdravil Krka za področje severnovzhodne Slovenije. V tej vlogi je prepotoval vse Pomurje in obiskal vse zdravstvene domove in lekarne tega območja. Spoznal je, v kako nemogočih razmerah deluje zdravstvena služba tega predela Slovenije. Pestile so jo prostorske stiske, pomanjkanje strokovnega kadra, pomanjkanje opreme pa tudi osnovnih sredstev za delo, kot so zdravila in sanitetni material. Poleg tega so bile zdravstvene usluge na voljo samo v večjih krajih, medtem ko je bila večina področja brez ustrezne zdravstvene zaščite. Ljudje so morali hoditi tudi po več deset kilometrov daleč, da so lahko prišli do zdravnika in do zdravil. Spoznal je, da je kot domačin in Prekmurec dolžan nekaj storiti za izboljšanje zdravstvenega stanja svojega kraja. To je začutil kot poslanstvo in smisel svojega delo-

vanja. K temu ga je spodbudilo tudi njegovo sodelovanje v Slovenskem farmacevtskem društvu. Zato je službo v Krki opustil in se v začetku leta 1970 zaposlil v Lekarni Murska Sobota. Tam je prevzel delo v galenskem laboratoriju in začel razvijati svoje ideje o njegovi vlogi v sodobni preskrbi z zdravili. Poleg standardnih galenskih pripravkov po predpisih Farmakopeje in Formulae magistrales je začel izdelovati tudi nekatere pripravke po lastni recepturi, kot so brezov šampon za lasišče, šampon proti ušem, mazilo za rane, gel proti potenju, sirupus plantaginis cum ephedrino in podobno. Posebno pozornost je posvetil pripravkom naravnega izvora, kot so različni čaji in mazila z ekstrakti zdravilnih rastlin. Uvedel je stalen nadzor nad neoporečnostjo pripravkov in vstopnih surovin z organizacijo kontrolno-analiznega laboratorija. Povezal se je s tedanjo VTO za farmacijo na Univerzi v Ljubljani in vpisal podiplomski študij. Opravljal ga je ob delu, kar ni bilo lahko. Iz oddaljene Murske Sobotice se je vsak konec tedna vozil v Ljubljano, da bi prisostvoval na predavanjih s področij biofarmacije, farmakokinetike, farmakoterapije, stabilnosti zdravil itd. To so bila nova področja farmacevtskih dejavnosti, ki so predstavljala nadaljnji razvoj farmacije. Tega se je Benkič hitro zavedel in vsa tu pridobljena znanja kasneje prenesel v svoje delovno področje. Magistrski študij je kot drugi podiplomski študent v Ljubljani uspešno končal leta 1976. (1) V svoji magistrski nalogi z naslovom Kinetika difuzije askorbinske kisline skozi lipidne membrane je teoretično znanje iz omenjenih predmetov praktično uporabil. Pridobil si je naziv magister farmacevtskih znanosti, s čimer pa je prevzel tudi skrb za nadaljnji razvoj farmacevtske znanosti in stroke v Sloveniji. (2)

Leta 1975 je bil imenovan za upravnika lekarne v Murski Soboti in začelo se je združevanje manjših lekarniških enot v enovito delovno organizacijo. Tako so se Lekarni Murska Sobota pridružile lekarne iz Beltincev, Gornje Radgone, Lendave, Ljutomera in ustanovile TOZD Pomurske lekarne. Direktor nove organizacije je postal mag. Milan Benkič. (3) Takoj se je lotil priprave programa razvoja in širitve lekarniške mreže na področju Pomurske regije in ta je bil sprejet na samoupravnih organih delovne organizacije in na občini Murska Sobota. V njem so bile vključene potrebne investicije v objekte in opremo, izgradnja centralnega galenskega in kontrolno-analiznega laboratorija ter okrepitev kadrovske zasedbe. Kasneje se je v skladu z zakonom o združenem delu zavzel za povezanost vse zdravstvene službe Pomurja v SOZD Pomurski zdravstveni

center. Vanjo so vstopili vsi zdravstveni domovi in vse lekarne pomurskega področja ter Splošna bolnišnica M. Sobota in Zavod za socialno medicino in higieno, kar je bil edinstven primer tovrstne povezave v Sloveniji. (4)

Z novo organizacijsko shemo je bila dana možnost za nadaljnji razvoj preskrbe z zdravili na področju Pomurja. Najprej je bilo treba omogočiti večjo dostopnost zdravil za prebivalstvo. Gradnja novih lekarn se je močno pospešila. V letih od 1977 do 1995 so bile zgrajene nove lekarne v Beltincih, Ljutomeru, Črenšovcih, Križevcih, Turnišču, Lendavi in M. Soboti. Lekarna v M. Soboti je kot matična lekarna prevzela tudi vlogo izobraževalne ustanove, kjer se je lahko izvajala praksa študentov farmacije, pripravništvo pred strokovnim izpitom, delo specializantov pod mentorstvom specialistov lekarne in razvojno raziskovalno delo. Sam mag. Benkič je v tem času vpisal specializacijo iz oblikovanja zdravil in jo leta 1981 z zagovorom naloge Sodoben galenski laboratorij od zamisli do realizacije tudi zaključil.

V povzetku je zapisal:

Brez dvoma sta pomen in vloga galenskih laboratorijev v sedanjem razvoju lekarniške dejavnosti velika, saj se tudi v spremenjenih razmerah proizvodnje zdravil in organiziranosti zdravstvene službe ohranja potreba po izdelavi galenskih pripravkov. Razen dejanskih potreb lahko ugotovimo tudi ekonomsko upravičenost dobro organiziranih sodobnih centralnih galenskih laboratorijev združenih lekarn. Primer takšnega galenskega laboratorija v pomurski regiji po naših izkušnjah kaže, da je njegov obstoj v sedanji praksi utemeljen, da prispeva k večji strokovnosti in kakovostno ustrežnejši izdelavi galenskih pripravkov, njihovi standardizaciji, tipizaciji opreme in specializiranosti farmacevtskega kadra. Hkrati predstavlja strokovno bazo in se lahko vključuje v proces usmerjenega izobraževanja, strokovnega izpopolnjevanja kot tudi po-diplomskega izobraževanja. S koncentracijo opreme in kadrov pomeni v združenih lekarnah strokovno jedro, ki je sposobno lastnega razvoja in aplikativno raziskovalnega dela. (5)

Po na novo vzpostavljeni mreži lekarniških enot na področju Pomurja je bila dana možnost izvajanja lekarniške dejavnosti po načelih dobre lekarniške prakse tudi v tem delu Slovenije. V enovito delovno organizacijo je Benkič združil pet lekarn, sedem lekarniških podružnic, galenski laboratorij in kontrolno-analizni laboratorij. Vsem enotam je zagotovil ustrezne

Milan Benkič (prvi z leve) na enem izmed vsakoletnih srečanj sošolcev (Moravci 1996)

prostore in opremo ter potreben strokovni kader. V vseh podružnicah je nadomestil srednji farmacevtski kader z visokošolskim. Vsem pa je zagotovil tudi permanentno izobraževanje in izpopolnjevanje z udeležbo na strokovnih izpopolnjevanjih in vpisom na podiplomske študije in specializacije. Zato ni nenavadno, da so bile vse lekarniške enote Pomurskih lekarn v skladu z novimi predpisi leta 1994 verificirane kot ustrezne.

Ni mu bilo vedno lahko, vendar so mu bili iskreni prijatelji vedno v oporo. Zagrebška generacija farmacevtov je bila resnično tesno povezana. Kmalu po diplomah, in to že leta 1966, so se Štefan Predin, Stane Osovnikar, Franc Kozjek in Milan Benkič skupaj z družinami sestali na prvem srečanju »sobe 27« in nato to srečanje nadaljevali vsako leto v drugem kraju prelepe Slovenije vse do leta 2003. Naziv »soba 27« so dobili prvi trije imenovani kot stanovalci sobe 27 študentskega doma v Zagrebu in kot neločljivi prijatelji. Na teh srečanjih so izmenjevali izkušnje in načrtovali prihodnje delovanje. Ker so delovali na različnih področjih farmacije, so se lahko vsi dopolnjevali s svojim znanjem in lažje uresničevali svoje cilje. Tudi mag. Benkič je rad sprejemal mnenja kolegov in tako hitro uresničeval svoje cilje. Prav na srečanju v Moravcih je potekal razgovor, kako iz vode Moravskih toplic pridobiti kopalno sol z zdravilnimi učinki. Ideja je bila sicer uresničena, vendar ni bila praktična, ker je sol vsebovala preveč katrana, ki se je lepil na kopalno kad. To pa je bil samo eden izmed projektov, o katerih smo razpravljali na naših srečanjih.

Mnogi so mag. Benkiču zavidali njegove uspehe. Čudili so se, kako je lahko v sorazmerno kratkem času iz strokovno siromašne, kadrovske podhranjene in razdrobljene lekarniške dejavnosti ustvaril sodobno lekarniško mrežo s strokovno, kakovostno, učinkovito in varno oskrbo z zdravili, ki je bila lahko vzor vsej Sloveniji. Poskrbel je, da novi strokovno podkovani farmacevtski kadri zdravil niso samo izročali, temveč so bolnike tudi poučevali o njihovi pravilni rabi in morebitnih neželenih učinkih. S tem je postavljaj temelje farmacevtskega svetovanja, ki je v sodobni farmaciji bistvenega pomena. Lekarnarjevo delo je tako usmeril na bolnika in mu omogočil pomembno sodelovanje v celoviti zdravstveni oskrbi bolnika.

Velika naloga pa je mag. Benkiča še vedno čakala v galenskem laboratoriju. Z razvojem in povečanim obsegom dela se je pokazala potreba po ustanovitvi samostojne enote Galenski laboratorij skupaj s kontrolno-analiznim laboratorijem kot samostojno delovno organizacijo. Leta 1979 je bila na osnovi predračunov in strokovnih mnenj v vodstvu Pomurskih lekarn sprejeta odločitev za nakup neizkoriščenih prostorov stare pekarnice v Murski Soboti, ki so se preuredili v centralni galenski laboratorij skupaj s kontrolno-analiznim laboratorijem. Še istega leta se je laboratorij preselil v nove, večje prostore, ki pa še vedno niso bili popolnoma opremljeni. Nabava ustreznih strojev in naprav je bila največji problem. Restriktivna investicijska politika je upočasnjevala nabavo opreme, pomanjkanje deviznih sredstev pa nakup strojev v tujini. Treba je bilo uporabiti domače znanje in zmogljivosti in marsikatera naprava je bila izdelana kot prototip v mariborskih strojnih delavnicah. Pri načrtovanju le-teh je večinoma s svojimi izkušnjami sodeloval mag. Benkič, zlasti pri strojih za mletje in mešanje zdravilnih zelišč in nato tabletiranje. V laboratoriju so razvili posebno tehniko tabletiranja zmletih zelišč. To je bil velik tehnološki izziv, saj je bilo za tabletiranje fino uprašenih zelišč treba poiskati pravo kombinacijo pomožnih snovi, da se tablete ne bi drobile. Tako so nastale žajbljeve tablete in pastile sladkega korena. Posebno težavo je pomenila tudi destilirana voda. Za pridobivanje le-te so nabavili za tisti čas najmodernejšo napravo demineralizacije vode na principu ionske izmenjave. Seveda pa je bila otežena tudi nabava instrumentov za kontrolno-analizni laboratorij. Kot direktor in idejni vodja je mag. Benkič vse te težave uspešno premagoval. Povečal je proizvodnjo galenskih pripravkov, število zaposlenih se je povečalo na

14 sodelavcev, s prevzemom nabave in skladiščenja vhodnih surovin in ovojnin se je povečal tudi obseg dela. S samostojno razvitimi zdravilnimi pripomočki, ki so temeljili predvsem na učinkovinah naravnega izvora, jim je v laboratoriju uspelo razviti številna mazila, npr. kremo z ekstraktom arnike, tablete z drobno zmletimi zelišči, razne šampone itd. Z vsem tem se je povečalo tudi povpraševanje po Benkičevih proizvodih. Tako se je izkazalo, kako zelo je strokovno in ekonomsko upravičeno ustanavljanje osrednjega galenskega laboratorija za večje število lekarniških enot. Ker se v posameznih enotah ni bilo več treba ukvarjati s pripravo galenskih pripravkov, so se lahko strokovni delavci bolj posvetili bolnikom. S tem je bila zagotovljena večja strokovnost opravljenega dela. Zaradi večje specializacije in standardizacije postopkov izdelave in večje možnosti nadzora je bila zagotovljena tudi standardna kakovost pripravkov. Racionalizacija in boljša ekonomičnost dela je bila omogočena s koncentracijo kadrov, prostorov in opreme in s tem tudi zmanjšanje stroškov. Poleg tega je bil večji laboratorij primernejši za izpopolnjevanje in izobraževanje farmacevtskega kadra, s tem pa tudi za razvojno in raziskovalno delo.

Pomembna je bila tudi ustanovitev kontrolno-analiznega laboratorija z delom za kemijske analize in prostorom za fizikalne meritve, ki ga je vodil mag. farmacije s specializacijo iz preizkušanja zdravil. Laboratorij je postal nepogrešljiv del lekarniške dejavnosti in organizacijsko povezan s skupnimi lekarniškimi službami. To mu je narekovala predvsem skrb za kakovost galenskih pripravkov, ki jo mora nadzorovati organizacijsko ločen strokovnjak zaradi objektivnejše ocene dela. Vloga tako organiziranega laboratorija je bila tudi nadzorovanje strokovnega dela vseh lekarniških enot.

Z leti delovanja TOZD galenski laboratorij v sklopu Pomurskih lekarn in širjenja asortimana negalenskih pripravkov, ki so bili naprodaj po vsej Sloveniji, se je vse bolj kazala problematika o nezdružljivosti gospodarske dejavnosti v okviru javnega zavoda. Z nastankom samostojne Slovenije in spremembo družbeno-političnega sistema pa se je pojavila priložnost za ustanovitev samostojnega gospodarskega podjetja, ki zagotavlja lekarnam kakovostne galenske pripravke in hkrati razvija in trži tudi druge za farmacijo pomembne lastne izdelke.

Tako so zaposleni v pomurskih lekarnah skupaj z javnim zavodom Pomurskih lekarn ustanovili leta 1991 družbo Galex, d. d. o., podjetje za

proizvodnjo in promet s farmacevtskimi proizvodi, ki se je konec leta 1994 preoblikovalo v delniško družbo, katere 49 % je pripadalo javnemu zavodu, 51 % pa zasebnim delničarjem. Ime Galex so sprejeli po internem razpisu na predlog zaposlene v Pomurskih lekarnah.

S tem so se v Galexu začeli postopki za pridobivanje dovoljenja za proizvodnjo in promet z zdravili po Zakonu o zdravilih. Istočasno je potekal tudi postopek za pridobitev dovoljenja za promet z zdravili, namenjenimi za samozdravljenje. Obe dovoljenji so pridobili leta 1997, kar je praktično pomenilo začetek delovanja novega farmacevtskega podjetja v Sloveniji, ki je delovalo na področju tržnega segmenta naravnih zdravil.

S tem se je pokazala potreba po novih in večjih prostorih. Tako je nadzorni svet podjetja leta 1997 sprejel sklep o pristopu k novogradnji. Znova so se pokazale vse izkušnje mag. Benkiča, ki si jih je pridobil v času podiplomskega študija, in ob njegovi pomoči je bil sklep in tako zamisel o novi farmacevtski tovarni v Murski Soboti udejanjen že v treh letih. Galex se je v novo zgradbo v Tišinski ulici preselil že leta 2000. S pridobitvijo dovoljenja za proizvodnjo in veletrgovalniško dejavnost leta 2001 in certifikacijo sistema kakovosti leta 2003 je družba izpolnjevala vse pogoje za uspešno delovanje.

Ustanovitev Galexa je bil pomemben korak vizionarja mag. Benkiča v razvoju farmacije v Pomurju in v širšem slovenskem prostoru. V Pomurju je bila s tem zagotovljena nemotena oskrba vseh lekarn s kakovostnimi pripravki, izdelanimi v prostorih z dovoljenjem za izdelavo zdravil preverjene kakovosti. Poleg tega je bila s prodajo izdelkov podana možnost vlaganja presežkov dohodka v nove kadre in nove lekarne na področju Pomurja.

S časom je Galex prerasel potrebe Pomurja z galenskimi pripravki in kozmetiko. Svoje proizvode so začeli tržiti po vsej Sloveniji in tudi širše. Zaradi visoke kakovosti in vsečne predstavitve je podjetje postalo pomemben dobavitelj različnih čajev, prehranskih dopolnil, otroških pripravkov in kozmetike ter različnih surovin naravnega izvora. Povečalo se je število zaposlenih.

Po zaslugi mag. Benkiča lekarništvo tega dela Slovenije ni bilo več na robu dogajanj, temveč v samem središču. Svoj koncept je predstavljal v komisiji za samoupravno organiziranje Združenja lekarn Slovenije, v izvršnem odboru ZLS in v organizacijskih odborih Slovenskega farmacevtskega društva. Njegove rešitve so sprejemali in jih upoštevali tudi v

drugih regijah Slovenije. Zato ni presenetljivo, da so ga farmacevti vse Slovenije leta 1975 izvolili za svojega predsednika. (6)

To je bilo obdobje velikih sprememb. Sprejetih je bilo več zakonskih predpisov: Zakon o lekarniški dejavnosti, Zakon o organizaciji zdravstvene službe, Zakon o zdravstvenem varstvu, Pravilnik o strokovnih in tehničnih razmerah za delo lekarn, Zakon o dajanju zdravil v promet itd. Naloga Slovenskega farmacevtskega društva kot osrednje organizacije farmacevtov v Sloveniji je bila, da se še bolj aktivno vključi v izvajanje sprejetih in pripravljane novih predpisov. Predpisi so namreč neposredno vplivali na:

- programiranje razvoja farmacevtske službe v sklopu zdravstva,
- šolanje in izpopolnjevanje farmacevtskih kadrov,
- izvajanje nadzora nad delom lekarn in drugih farmacevtskih ustanov,
- nagrajevanje po delu in rezultatih dela.

Predsednik Benkič se je na podlagi lastnih izkušenj zavedal, kako majhne so možnosti nadaljnega razvoja manjših lekarniških enot in njihovih laboratorijev. Zato je tudi prek SFD svetoval vsem odločujočim dejavnikom, da čim hitreje pristopijo tako k horizontalni kot vertikalni povezavi njihovih organizacij znotraj zdravstva. Samo tako bo podana možnost enakopravnega vključevanja farmacevtske dejavnosti v ZIS za zdravstvo kot odločilnega dejavnika v načrtovanju zdravstvenih dejavnosti določene regije. Poleg povezovanja v mreže delovnih organizacij se morajo posamezniki aktivneje vključiti v delo samoupravnih skupnosti za zdravstvo, kjer se sprejemajo programi nadaljnega razvoja in načini njihovega financiranja. SFD skupaj z Združenjem lekarn lahko tu veliko pripomore. (7)

Lekarne so bile pripravljene za nadaljnje spremembe, ki jih je narekoval hiter razvoj tehnologij v svetu. Avtomatska obdelava receptov je bila samo ena izmed tovrstnih sprememb. Toda že v začetku njene vpeljave v slovenski prostor se je pojavila vrsta težav. Ni bilo potrebnih navodil za organiziranje enotnega sistema, na kar sta opozorili tako SFD kot ZLS. Opozorili pa sta tudi na premajhno uporabnost tako dobljenih podatkov, ki so služili zgolj statistiki, ne pa tudi lekarnam. (8) Sistem pa je kljub temu omogočil določeno sprostitev strokovnega kadra, kar naj bi farmacevtom v lekarni omogočilo posvetiti večjo pozornost bolnikom in njihovim težavam. To pa je spremenilo način njihovega dela, saj več ni šlo samo za izdajo zdravila, temveč za zdravstveno uslugo. In tako je

tudi SFD sprožilo akcijo drugečnega vrednotenja farmacevtovega dela, ki ne bi bila več marža na ceno izdanega zdravila, temveč plačilo zdravstvene storitve.

Čeprav je preskrba z zdravili osnovno zdravstveno varstvo zavarovanja, je bila povezanost farmacevtske dejavnosti z drugimi zdravstvenimi organizacijami premajhna. To je bila posledica tudi posebnega načina financiranja lekarniške službe. SFD se je pod vodstvom predsednika Benkiča močno zavedalo, da če želimo znova okrepiti vlogo in odnose znotraj zdravstvene službe, moramo prevzeti enake pravice in dolžnosti, kot jih ima druga zdravstvena služba. To pa pomeni oblikovanje dohodka in cene storitev glede na izhodišča občinskih in regionalnih zdravstvenih skupnosti, kar zagotavlja obliko svobodne menjave dela in izvajanje programov zdravstvenega varstva, potrjenega v širši skupnosti. Ker se bo oblikovanje dohodka izenačilo z drugimi dejavnostmi v zdravstvu, bo v veliki meri odpadel očitek pridobitne dejavnosti lekarniške službe. Ta pa bo morala prevzeti nove naloge, skupne vsem panogam zdravstvenega varstva.

Benkič je bil kot predsednik Združenja lekarn dobro seznanjen z omejeno problematiko in je uvedbo storitvenega sistema zelo podpiral. Storitveni sistem obračunavanja lekarniškega dela je bil sprejet samo v Sloveniji, medtem ko so vse druge republike tedanje Jugoslavije ostale na maržnem sistemu. Sistem se je začel uporabljati leta 1978, tri leta kasneje pa je bil skupaj z vsemi storitvami v zdravstvu vključen v Enotni sistem zdravstvenih storitev.

Vso to problematiko je Benkič zavzeto spremljal in oblikoval rešitve kot član in predsednik Komisije za samoupravno organiziranje Združenja lekarn Slovenije (ZLS) v letih od 1977 do 1985, kot član in predsednik izvršnega odbora ZLS od leta 1983 do 1989 in kot predsednik Združenja v letih od 1989 do 1991. (9) V tej vlogi je aktivno sodeloval tudi pri preoblikovanju Združenja lekarn Slovenije v Lekarniško zbornico Slovenije (LZS) leta 1992.

Kot član upravnega odbora LZS od leta 1992 dalje je zlasti aktivno sodeloval pri pripravi novega Zakona o lekarniški dejavnosti, ki je uvedel mnoge za nadaljnji razvoj lekarništva v Sloveniji pomembne storitve.

Najpomembnejša naloga Slovenskega farmacevtskega društva vse od njegove ustanovitve je bila skrb za šolanje in izobraževanje farmacevtskih delavcev. Še pred ustanovitvijo društva, leta 1946 so se začela šolanja

farmacevtskih tehnikov in diplomiranih farmacevtov. Medtem ko je šolanje tehnikov nemoteno potekalo ves čas, pa se je šolanje farmacevtov ukinilo že po dveh letih. Povezovanje farmacevtov je dobilo pravno-formalno podlago za ustanovitev samostojnega društva farmacevtov leta 1950. Z velikimi napori je društvu uspelo študij farmacije na ljubljanski univerzi znova vzpostaviti leta 1955 in ga leta 1960 v celoti udejanjiti. Društvo je bedelo nad študijskimi programi, ki so se neprestano spreminjali z ozirom na potrebe in možnosti družbe. Velike spremembe so se dogajale zlasti v 70. letih, ko se je sprejel Zakon o Univerzi, ki je predvideval preoblikovanje fakultet v visokošolske organizacije združenega dela in se je razmišljalo o uvedbi usmerjenega izobraževanja. V času, ko je bil predsednik društva mag. Benkič, se je pripravil Srednjeročni program dela SFD 1976–1980 in na njegovi osnovi analiza stanja farmacevtskih delavcev. Pokazalo se je, da bo za nemoteno preskrbo z zdravili v Sloveniji do leta 1980 treba izobraziti 15 specialistov, 222 diplomiranih farmacevtov, 18 višjih farmacevtskih tehnikov in 213 farmacevtskih tehnikov. (10)

Problematično je bilo zlasti izobraževanje specialistov. Zato se je mag. Benkič kot predsednik SFD odločil organizirati posvetovanje o specializacijah farmacevtov v Sloveniji. Posvetovanje je potekalo leta 1976 v Novi Gorici, kjer so bili predstavljeni programi specializacij iz preiskovanja in kontrole zdravil, medicinske biokemije, oblikovanja zdravil, biofarmacije in konziliarne farmacije. Kot novi sta bili predstavljeni specializaciji iz biofarmacije in konziliarne farmacije. Slednja naj bi pokrivala področje klinične farmacije, ki ji je zdravniška stroka močno nasprotovala. Zato naj bi klinično farmacijo poimenovali konziliarna ali posvetovalna, vsebina pa naj bi bila enaka. Programi specializacij so bili na I. skupščini delegatov SFD soglasno sprejeti s pripombo o nadaljnjem usklajevanju programov s predlogi Komiteja za zdravstveno in socialno varstvo Slovenije. (11)

Za dolgoletno uspešno sodelovanje je Milan Benkič prejel leta 1979 Priznanje SFD, leta 1984 pa je bil za vzpostavitev mreže lekarn v Pomurju, ki je omogočala izvajanje lekarniške dejavnosti po sodobnih načelih »Dobre lekarniške prakse«, odlikovan z državnim odlikovanjem red dela s srebrnim vencem.

Na predlog Pomurske podružnice SFD je Milan Benkič leta 1996 prejel za prispevek k razvoju farmacije na Slovenskem in prizadevno delo v Slovenskem farmacevtskem društvu najvišje društveno priznanje Minařikovo odličje.

Milan Benkič ob prejemu Minaříkovega odličja leta 1996

V obrazložitvi je predsednica Pomurske podružnice SFD zapisala: *Mag. Milan Benkič je znal osvoboditi farmacevtsko misel, ujeta v mnogih obetavnih strokovnih besedah o dobrem lekarniškem in laboratorijskem delu in jo spremeniti v dejanja. Časovno razdaljo več kot 30 let svojega farmacevtskega službovanja je prepotoval kleno in stanovitno. Najbrž je kot Pomurec, z obrobja slovenskega sveta, lažje doumel, da se do velikih ciljev, ki se rišejo daleč za obzorjem, ne pride z nekaj koraki. Farmacijo je uresničeval s pametjo in modrostjo. Pametno misel je položil v neizmeren farmacevtski prostor in si v njem nabral znanja. Modro misel je osmisil s srcem in z njo pokazal na začetek, k človeku, ki mu naj z znanjem služimo. Postavil je materialne in strokovne temelje lekarništva v Pomurju, na katerih lahko zdaj zidamo učinkovito in varno preskrbo z zdravili. (12)*

Kako skromen in iskren je bil Milan Benkič, najbolje povedo njegove besede, ki jih je zapisal ob petdeseti obletnici delovanja Slovenskega farmacevtskega društva.

Moje videnje razvoja farmacevtske stroke, predvsem organiziranosti lekarniške dejavnosti, s katero sem se največ ukvarjal, je čas prerasel, zato so spomini, dogodki, problemi, cilji itd. za današnji čas (morda) nepomembni. To je bilo obdobje, ko smo si prizadevali povezati razdrobljene lekarnice v večje organizacije za lažje reševanje kadrovskih, strokovnih in ekonomskih problemov. Danes je proces obraten. Z veli-

kim angažiranjem na vseh ravneh nam je uspelo, da so v Beogradu sprejeli odločitev, da zdravila ne bodo obdavčena. Žal se zgodovina zares ponavlja, saj v Republiki Sloveniji od leta 1999 naprej davek na zdravila spet plačujemo. Vsekakor pa bi poznavanje nekaj rekov, ki sem jih v življenju priložnostno uporabil, lahko koristilo posameznikom mlajše generacije farmacevtov, ki jim želim veliko, veliko uspehov v bodočem razvoju.

Vedite, da »življenje je kot mesec, zdaj je poln, zdaj ga je samo še krajec« (ruski rek), zato ne pozabljajte, da »v semenu sedanjosti je cvetje prihodnosti« (kitajski rek), ker se lahko zgodi, da »ko zbereš dovolj spoznanj, si prestar, da bi jih lahko uporabil« (Maugham). (13)

Za pomoč pri pisanju tega prispevka se iskreno zahvaljujem sinu dr. Primožu Benkiču.

Franc Kozjek, Ivan Zajc

Viri

1. Štirideset let študija farmacije in klinične biokemije, str. 103, FFA, 2000.
2. Benkič, M. Kinetika difuzije askorbinske kisline skozi lipidne membrane. Magistrsko delo, VTO Oddelek za farmacijo, Ljubljana 1975.
3. Almanah razvoja lekarniške dejavnosti v Pomurju, Murska Sobota, 1985.
4. Benkič, M. Združene lekarne kot sestavni del pomurskega zdravstva, Almanah razvoja lekarniške dejavnosti v Pomurju, Murska Sobota, 1985.
5. Benkič, M. Sodobni galenski laboratorij od zamisli do realizacije. Specialistična naloga, VTO Farmacija, Ljubljana, 1981.
6. Zapisnik 19. občnega zbora SFD, Kranjska Gora, Farm Vestn 1976; 22: 48.
7. Problemska konferenca aktiva ZKS pri SFD 1977, Farm Vestn 1978; 24: 55.
8. Kmet, M. Farm Vestn 1976; 22: 46.
9. Lekarništvo, št. 2–3, str. 11, 1985.
10. Burdych, F. Farm Vestn 1976; 22: 267.
11. Zbornik posveta o specializacijah farmacevtskih kadrov, Nova Gorica, SFD 1976.
12. Jošar, E. Predlog za Minařikovo odličje, Murska Sobota, 1995.
13. Jubilejna številka, Farm Vestn 2000; 51: 16.

Izdajo so omogočili:

SLOVENSKO FARMACEVTSKO DRUŠTVO
SLOVENIAN PHARMACEUTICAL SOCIETY

